Selçuk Üniversitesi/Seljuk University
Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters
Yıl/ Year: 2015, Sayı/Number: 34 Sayfa/Page: 1-88

15. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN DİYARBAKIRLI HALÎLÎ'NİN ŞİİRLERİ*

Arş. Gör. Ahmet KAVAKLIYAZI
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
akavakliyazi@selcuk.edu.tr

Öz

Klasik Türk edebiyatında divanı bugün için elimizde bulunmayan kimi şairlerin şiirleri, şiir mecmualarında karşımıza çıkmaktadır. Bu şairlerden biri de *Firkat-nâme*'si ile tanınan, 15. yüzyıl şairi Diyarbakırlı Halîlî'dir.

Halîlî'nin belli başlı mecmualardaki şiirleri daha önce bazı akademik çalışmalara konu edilmişti. Üzerine yüksek lisans tezi hazırladığımız Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesinde bulunan 13450 numaralı mecmuada Halîlî'nin, önceki yayımlarda bulunmayan şiirlerinin olduğunu gördük. Ayrıca, mecmualarda Halîlî'ye ait bazı şiirlerin onun *Firkat-nâme*'sinde geçen şiirler olması sebebiyle bu eserdeki şiirlerin ayrılması ve mecmuaların yeniden taranarak diğer şiirlerinin belirlenmesi gerekmekteydi.

Çalışmamızda Halîlî'nin *Firkat-nâme* dışındaki şiirleri mecmualar taranarak tespit edilmiş, bu şiirlerin ona aidiyeti saptanmış ve şiirlerin karşılaştırmalı metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Klasik Türk şiiri, Diyarbakırlı Halîlî, mecmua.

THE POEMS OF HALÎLÎ WHO IS A 15th CENTURY POET FROM DIYARBAKIR

Abstract

Poems of certain poets' divans that we don't currently have in Classical Turkish Literature are confronted by us on the poem journals. One of these poets is Halîlî who is a well-known poet of the 15th century with his *Firkat-nâme* (Separation-epistle) and who is from Diyarbakır.

Halîlî's poems on major poem journals were mentioned in some academic studies before. We saw that there are Halîlî's poems which are not included in previous publications on the journal numbered 13450 over which we prepared postgraduate thesis and which is in the library of Koyunoğlu Museum. Furthermore, as some poems that belong to Halîlî on journals are also included in his *Firkat-nâme*, it has been necessary to separate poems in this work of art and find out his other poems by scanning journals again.

In our study, Halîlî's poems other than *Firkat-nâme* have been found out by scanning journals, it has been determined that these poems belong to him and comparative texts of the poems have been presented.

Key words: Classical Turkish literature, Classical Turkish poetry, Halîlî from Diyarbakır, journal.

---

* Bu çalışma TÜBİTAK 2211-A Yurt İçi Doktora Burs Programı'nca desteklenmiştir.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının, kuruluşunu tamamlayarak önemli ilerlemeler kaydettiği 15. yüzyılda pek çok divan şairi yetişmiştir. Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necâtî gibi bu dönemin öne çıkmış temsilcileri yanında ikinci derece kabul edilen bazı şairler de vardır. Bu şairlerden kimileri divan tertip etme şansını yakalarken, kimilerininse şiirleri nazire ve şiir mecmualarında saklı kalmıştır. Bu şairlerin şiirlerinin yayımlanarak edebî kişiliklerinin ortaya konması edebiyat tarihimize önemli katkılar sağlayacaktır. Bu nitelikteki şairlerden biri de çalışmamıza konu edindiğimiz Diyarbakırlı Halîlî'dir.

Halîlî, *Firkat-nâme*'si ile kaynaklarda adından çokça söz ettirmiş, ismi bu eseriyle özdeşleşmiş bir şairdir. *Dîvân*'ı bugün için elde değildir. Fakat mecmualarda çok sayıda şiiri bulunmaktadır.

Şiir mecmuaları, genellikle şiir zevkine sahip kişiler tarafından tertip edildiği için tertip edildikleri dönemin beğenilen şair ve şiirleri hakkında da bize ipucu verirler (Tunç 2005: 12). Bu bakımdan Halîlî'nin mecmualarda bulunan şiirlerinin çokluğu onun şiirlerinin mecmua mürettiplerince ne derece beğenildiğine bir gösterge kabul edilebilir. Pek çok şairin onun şiirlerini tanzir etmesi şöhretinin bir diğer göstergesidir.

Nazire mecmuaları gibi şiir mecmuaları da metin neşrinde önemli bir yere sahiptir. Halîlî'nin, üzerinde yüksek lisans tezi hazırladığımız şiir mecmuası (Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450)nda 65 şiirinin yer alması ve bunlardan bazılarının diğer mecmualarda bulunmayışı metin neşrinde şiir mecmualarının önemini ortaya koyan bir örnektir.

Bu çalışmada önce, Klasik Türk edebiyatında Halîlî mahlasını taşıyan şairler belirlenerek bu şairlerin kısa biyografileri verilmiştir. Daha sonra Diyarbakırlı Halîlî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, edebî kişiliği ile ilgili bazı tespitler sunulmuştur. *Firkat-nâme*'de geçen şiirleri ayrılarak diğer şiirleri tespit edilmiş, bu şiirlerin karşılaştırmalı metni oluşturulmuştur. Çalışmamızla Halîlî'nin şiirleri ile ilgili daha önce yapılan yayımlarla ortaya konan şiir varlığına 15 yeni şiir eklenmiştir.

A. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA HALÎLÎ MAHLASLI ŞAİRLER

Tuhfe-i Nâilî (Kurnaz-Tatcı 2001)'ye göre divan şiirinde Halîlî mahlasını kullanan yedi şair vardır. Buna bir de bu kaynakta ve tezkirelerde adı geçmeyen Maraşlı Halîlî'yi ilave ettiğimizde sayı sekize yükselir.[1] Klasik Türk edebiyatında aynı mahlası taşıyan birden fazla şairin bulunması sık karşılaşılan bir durumdur. Mecmualarda yer alan Halîlî mahlaslı şiirlerin hangi Halîlî'ye ait olduğunu tespit edebilmek için bu şairlerin hayatlarını bilmemiz önemlidir. Halîlî mahlaslı şairler ve bu şairlerin hayatları ile ilgili kaynaklarda verilen bilgiler şöyledir:

[1] Hisâlî'nin *Metâliʿü'n-Nezâʿir* adlı nazire mecmuasında matlalarını verdiği şairler arasında "Halîlî-i Üskübî" ve "Halîlî-i Basrî" mahlaslı iki şair daha vardır. Fakat bu şairlerin adlarına klasik Türk edebiyatının biyografik kaynaklarında ve tezkirelerde rastlamadık.

1. Halîlî (Diyarbakırlı) : Çalışmamızın konusu olan bu şair hakkında bir sonraki bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

2. Halîlî (Kütahyalı): "Mevlânâ Halîl", "Molla Halîlî" gibi isimlerle anılır. Babasının adı Mahmud'dur. Aslen Germiyanlıdır. Kütahya'da medresesi olduğu belirtilir. Bazı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra Semaniye Medreselerinde ve ardından da Sultan Bayezid Han'ın Edirne'de yaptırdığı medresede müderris oldu. H 914 (1508)'te İstanbul kadısı, H 918 (1512)'de Rumeli kazaskeri oldu. Yavuz Sultan Selim'in saltanatının başlarında vefat etti. (Özcan 1989: 324; Akbayar 1996: II/578; Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin Efendi 2000: 202a).

3. Halîlî (Maraşlı): Tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda adı geçmeyen bir şairdir. Asıl adı Mustafa'dır. Künyesi "Halîlî bin Yusuf Hayreddin bin Hatîb Mar^caşî"dir. Eserlerinin hemen hepsi dinî-tasavvufî muhtevalı olması sebebiyle mutasavvıf bir şairdir. Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Koleksiyonu 1121/1 numaralı mecmuanın[II] 23b sayfasında Halîlî'nin vefatına düşürülen iki farklı tarih vardır. Bu tarihlerde şairin Maraşlı olduğu açıkça belirtilmektedir (Alıcı 2010: 19-23). Her iki ibarenin de ebced hesabında karşılığı H 998 (1589)'dir. Maraşlı Halîlî'nin türbesi, "Şeyh Halîlî Türbesi" adıyla Konya'daki Musalla Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesindeki söz konusu mecmuada bulunan ilk tarih ibaresi bu türbenin kitabesinde de bulunmaktadır. Kitabeye göre Halîlî, Muharrem ayının 9. günü vefat etmiştir. Buna göre Halîlî'nin vefatının tam tarihi 18 Kasım 1589'dur. Adına bir türbe inşa edilmesi Halîlî'nin Konya'da yaşadığını, Konya'da bilinen ve sevilen bir zat olduğunu gösterir.

Halîlî'nin *Dîvânçe*, *Etvâr-ı Seb^ca* ve *Ravzatü'l-Îmân* olmak üzere üç eseri vardır.[III] *Dîvânçe*'de 5 kaside, 1 mesnevi, 1 muaşşer, 8 murabba, 14 gazel olmak üzere 29 şiir ve 1 de beyit bulunmaktadır.[IV] Ayrıca, Halvetîliğe mensup şairin Silsile-nâme'si de *Dîvânçe*'sinde mevcuttur.

Etvâr-ı Seb^ca, toplam 63 beyittir. *Etvâr-ı Seb^ca*, Halvetîlikte yaygın bir tür olup nefsin yedi derecesine göre değişen hâlleri konu alır (Alıcı 2010: 28-29).

Ravzatü'l-Îmân, dinî içerikli ve sade dille yazılmış bir mesnevidir. 1121 beyitten müteşekkil olup aruzun dört değişik kalıbıyla yazılmıştır. Eserin yazılış tarihi H 986/1578'dir. (Alıcı-Tanıdır Alıcı 2012: 25-29). Eser manzum bir ilmihâldir.

[II] Bu mecmuada şairin *Etvâr-ı Seb^ca* adlı eseri bulunmaktadır.

[III] Bu eserlerden başka Maraşlı Halîlî'ye ait olabilecek üç eser daha vardır: *Risâle-i Tasavvuf*, *Risâle-i Ahlâk* ve *Lübbü'n-Nasâyih* (Alıcı-Tanıdır Alıcı 2012: 30). Ancak bu eserler üzerinde araştırma henüz tamamlanmadığı için yukarıya alınmamıştır. Yine Halîlî'nin -böyle bir eserin var olabileceği düşünülerek- eserleri arasında sayılan "Makâlât" hakkında çalışmamızın "Diyarbakırlı Halîlî'ye Ait Şiirlerin Tespiti" başlığı altında açıklama yapılmıştır.

[IV] Lütfi Alıcı, *Dîvânçe*'den ayrı olarak "Halîlî-i Mar^caşî'nin Diğer Şiirleri" başlığı altında yazmalarda tespit ettiği Halîlî mahlaslı 1 tahmis, 17 gazel ve 2 beyte daha yer vermiştir (2010: 131-154). Bu şiirlerle ilgili açıklamalar için çalışmamızın "Diyarbakırlı Halîlî'ye Ait Şiirlerin Tespiti" bölümüne bakınız.

4. Halîlî (Bursalı): Bursalıdır. Sarı benizli ve çok zayıf olduğu için "Sarı Halîl", "Sarı Halîlî" denmekle meşhurdur. Doğum tarihi belli değildir. Ölüm tarihi ise *Sicill-i Osmânî*'de I. Ahmed devri (1603-1617)nin sonları olarak gösteriliyor (Akbayar 1996: II/587).

Âşık Çelebi, Halîlî'nin Lâmiî (1472-1532) ile sohbet arkadaşı olduğunu (Kılıç 2010: III/1534), Beyânî ise Lâmiî'nin çağdaşı olduğunu belirtiyor (Kutluk 1997: 86). Ayrıca, Bursalı Mehmed Tâhir Halîlî'nin, Kınalı-zâde tezkiresinde (Kutluk 1989: I/347) nakledilen rivayete[V] dayanarak şairin Lâmiî'nin Pertevî mahlaslı oğluyla bir ilgisi bulunduğunu, bu sebepten Halîlî'nin Kanunî Sultan Süleyman devri (1520-1566) şairlerinden olduğunu belirtir. (Tatcı-Kurnaz 2009: II/162). Bu yüzden Lâmiî Çelebi ile muasır olup da I. Ahmed devri (1603-1617)nin sonlarında vefat etmesi pek de imkân dâhilinde değildir. Şairin XVI. asrın ikinci yarısında vefat etmiş olması daha muhtemeldir. Ölümünden önce uzun müddet Mekke ve Taybe'de ikamet eder. Mekke'de medfundur.

Bursalı Halîlî'nin şiirleri ve şairliği hakkında tezkire yazarları olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Halîlî'nin şiirlerinin güzel olduğunu (Kutluk 1989: I/346); Latîfî, şiirlerinin manadan, kelimelerinin tatlılıktan uzak olmadığını (Canım 2000: 252); Beyânî ise güzel şiir yazma yeteneğine sahip olduğunu (Kutluk 1997: 86) belirtir. Âşık Çelebi ise iyi tarih düşürdüğünü söyler (Kılıç 2010: III/1536).

Kaynaklarda Halîlî'nin *Leylî vü Mecnun* mesnevisi (Tatcı-Kurnaz 2009: II/162), Bursa'nın güzelleri hakkında kıt'a şeklinde söylediği *Bursa Şehrengizi* olduğu (Kılıç 2010: III/1535) belirtilmesine rağmen bu eserler henüz ele geçmiş değildir.

5. Halîlî (Nalçacı): Şeyh Halîl Efendi adıyla bilinir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Nalçacıdır. Halvetî tarikatine mensuptur. Ayvansarayî'ye göre, Antalya'da sakin Abdülvehhâb-ı Ümmî'nin müritlerindendir (Ekinci 2013: 147). Başka bir kaynağa göre de şeyhi Armağan Ramazan Efendi'dir (Haskan 2001: 285'ten aktaran; Kucur 2008: 405). Üsküdar'da bir tekke[VI] yaptırmış ve bu tekkenin ilk şeyhi olmuştur. Bu tekkede medfundur.

Ölüm tarihi hakkında farklı bilgiler vardır. Ayvansarayî, *Vefeyât-nâmesi*'nde Halîlî'nin vefatına "selāmet-i nāsūt" ifadesi ile (H 1048/1638) tarih düşürüldüğünü belirtir (Ekinci 2013: 147) *Hadîkatü'l-Cevâmiᶜ*'de ise Nalçacı Tekkesi Mescidi hakkında bilgi verilirken Halîl Efendi'nin vefat tarihi H 1040/1631 olarak gösterilir ve bu tarihin onun mezar taşında yazılı olduğu belirtilir[VII] (Galitekin 2001: 626). *Sicill-i Osmânî*'de ise I. Mahmud devri (1730-1754)nin ortalarında vefat ettiği ifade edilir (Akbayar 1996: II/573). Ancak tekke şeyhlerinin vefat tarihlerine

---

[V] Aynı rivayet Âşık Çelebi'nin *Meşâᶜirü'ş-Şuᶜarâ*'sında ve Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsü'l-Aᶜlâm*'ında da anlatılmaktadır (Kılıç 2010: III/1536; 1308: III/2060).

[VI] Bu tekke, Şeyh Halîl Efendi Tekkesi veya 4. postnişin Şeyh Mehmed Tulûî Efendi (v. H 1170/1756-57)'den dolayı Tulûî Efendi Dergâhı adıyla da anılır (Kucur 2008: 405).

[VII] Nalçacı Halîl Efendi'nin mezar taşı bugün mevcut değildir, kabir yeri de bilinmemektedir (Kucur 2008: 405).

bakıldığında[VIII] *Sicill-i Osmânî*'de bildirilen ölüm tarihinin doğru olmasının mümkün olmadığı görülür.

Ayvansarayî, *Vefeyât-nâme*'sinde bir gazelin matla ve makta beyitlerini, Nalçacı Halîlî'nindir diyerek örnek vermiştir (Ekinci 2013: 147). Ancak bu gazel "Feryad-nâme" başlığıyla Maraşlı Halîlî'nin *Dîvânçe*'sinde yer almaktadır (Alıcı 2010: 115).

6. Halîlî (İşkodralı): Bu şairle ilgili Ali Emîrî'nin "*İşkodra Vilayeti Osmanlı Şairleri*" adlı tezkiresi (Karateke 1995: 71-82)nde ayrıntılı bilgi verilmiştir. Şairden bahseden bir diğer kaynak da "*Son Asır Türk Şairleri*"dir (Özgül 2000: II/795-797).

İbrahim Halîlî Paşa olarak bilinir. İşkodra[IX]'da doğmuştur. Babası İşkodra yakınında bulunan Boşat karyesi hanedanından vezir Koca Mehmed Paşa'dır.

Halîlî, İşkodralı âlim ve şair Murtaza Sâfî Efendi'den ders almıştır. Biraderi Kara Mahmud Paşa'nın 1796-97 senesinde vefatı üzerine İşkodra valiliğine getirilmiştir. Halîlî Paşa, zekâsı sayesinde İşkodra ve civarındaki eşkıyayı temizlemede başarılı olması dolayısıyla kendisine Sultan III. Selim tarafından, Rumeli eyaleti seraskerliği unvanı ile Rumeli taraflarında bulunan eşkıyayı temizleme vazifesi verilir. Halîlî bu görevi de büyük bir başarı ile yerine getirince bu sefer kendisine vezirlik rütbesi verilir. Valiliğinin on ikinci senesinde (1808-1809) vefat etmiştir. İşkodra'da babası tarafından yaptırılan Kurşunlu Camii haziresine defnolunmuştur.

Koca Mehmed Paşa ve üç oğlunun valilikleri müddetinde İşkodra'da ve civarında cami, medrese ve kütüphaneler yapılmış; pek çok âlim yetişmiş, pek çok şair ve edip desteklenmiştir. Halîlî İbrahim Paşa İşkodra'da çevresine topladığı şair ve ediplerle karşılıklı şiirler söyleyerek o bölgede edebiyatın gelişmesini sağlamıştır.

Ali Emîrî, İşkodralı Halîlî'nin şiirlerini "hakimane, beliğane, edibane, mütevazı'ane; sehl-i mümtenî denilecek derecede zarif" olarak değerlendirir. İşkodra ve havalisindeki şehirlerde gördüğü mecmualarda Halîlî'nin eserleri ile o civarda Halîlî'nin çağdaşı olan pek çok şairin şiirlerini gördüğünü söyler (Karateke 1995: 77-78, 82).

7. Halîlî (Kazvinli): Ahdî'nin *Gülşen-i Şuᶜarâ*'sında "Halîlî-i Acem" adıyla kayıtlıdır. Kazvinlidir. Ticaret sebebiyle memleketinden ayrılarak Anadolu'yu dolaşmış, en son Halep'e yerleşmiştir. Muammaya ilgisi olduğu için bu alanda ilerlemiştir. Sayı olarak dört-beş yüz kadar muammasının olduğu, muammalarının ilim erbabınca beğenildiği belirtilmektedir. Hatta Ahdî *"El-ḥaḳ diyār-ı ᶜArabda ve yārān-ı ᶜAcem içre mis̱l-i nādir ve muᶜammā fenninde sāḥirdür."* diyerek şairi övmektedir. (Solmaz 2005: 291-292) Tezkirede şaire ait üç Farsça muamma örnek verilmiştir.

[VIII] Mesela ikinci şeyh Mudurnulu İplikçi Şeyh Ebubekir Efendi'nin vefatı H 1082/1671'dir (Kucur 2008: 407).

[IX] İşkodra, 1479 yılında Osmanlı egemenliğine girmiş, bugünse Arnavutluk sınırları içinde bulunan bir şehirdir.

8. Halîlî (Horasanlı): *Mecelletü'n-Nisâb*'da adı "Mîr İbrahim El-Horasânî" olarak geçer (Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin Efendi 2000: 202a). *Zübdetü'l-Eşᶜâr*'da da "Halîlî İbrahim Bey" adıyla kayıtlıdır (Kayabaşı 1997: 285). Horasanlıdır.

B. DİYARBAKIRLI HALÎLÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Hayatı

"Halîlî" mahlaslı şair kaynaklarda Mevlânâ Halîlî, Halîl İbrahim Bey, Şeyh Halîlî, Molla Halîlî gibi isimlerle de anılır (Sehî Bey 1307: 64-65; Akbayar 1996: II/579; Kurnaz-Tatcı 2001: I/257; Özcan 1989: I/324). *Firkat-nâme* nâzımı ve Diyarbakırlı Halîlî olarak bilinir. Fatih Sultan Mehmet devri (1451-1481) şairlerindendir.

Halîlî'nin doğum tarihi belli değildir. Ancak Ali Emîrî, dayanak noktası belirtmeksizin, *"Târîh-i vilâdeti pek de kestirilemez ise de takrîben 810 (1408) hududunda tevellüd eylediğini cereyân-ı hayâtîyesinin bazı âsârı irâ'e ediyor."* diyerek onun bu tarihte doğmuş olabileceğini belirtiyor (1328: 277).

Halîlî'nin Diyarbakırlı olduğu konusunda kaynakların çoğu hemfikirdir. Ancak *Sicill-i Osmânî*'de "Horasanlı veya Diyarbakırlıdır." şeklinde bir kayıt vardır (Akbayar 1996: II/579). Latîfî tezkiresinde ise Halîlî'nin memleketi konusunda "Vilâyet-i Diyarbakır'dan Bitlis nâm şehirdendir." şeklinde daha net bir bilgiye yer verilir (Canım 2000: 250). Müjgân Çakır, buna dayanarak Bitlis'in o dönemde Diyarbakır Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olduğu bilgisini vererek şairin aslen Bitlisli olduğunu, ancak Diyarbakırlı olarak gösterilmiş olabileceğini ortaya koymuştur (2007: 401).

Halîlî ile ilgili tezkirelerde verilen bilgiler daha çok onun *Firkat-nâme*'sine dayanmaktadır. Şairin Acem diyarındayken ilim öğrenmek için İznik'e gelişi, burada bir güzele âşık oluşu, H 870 (1465)'de İstanbul'a giderek orada bir yıl kalması ve sonra yine İznik'e dönmesi gibi bilgileri *Firkat-nâme*'den öğrenmekteyiz. Bunun haricinde şairin hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır.

Halîlî, ömrünün son yıllarında İznik'te bir zaviye yaptırmış, "şeyh-i hankah" yani tekke sahibi bir şeyh olarak vefatına kadar irşat vazifesi üstlenmiştir (Sehî Bey 1307: 65; Özcan 1989: I/324; Akbayar 1996: II/579). Ali Emîrî'ye göre Halîlî H 880/1475 sonlarında "şeyh-i hankah" olmuştur (1328: 277). İznik'te H 890/1485 yılında vefat etmiştir.

2. Eserleri

a. *Firkat-nâme*: Edebiyatımızda "Halîlî" dendiği zaman akla gelen eserdir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eserin adı bazı kaynaklarda "Firâk-nâme" olarak geçmektedir (Özcan 1989: I/324; İsen 1994: 135; Sehî Bey 1307: 65, Canım 2000: 250; Akbayar 1996: II/579). Ancak Halîlî, mesnevisinin hâtime bölümünde eserin yazılışına yine eserin adıyla tarih düşürdüğü için eserin adı tereddütsüz "*Firkat-nâme*"dir. Benzer isimde yazılmış eserlerden ayırt etmek için

kaynaklarda "Firâk-nâme-i Halîlî" olarak anılır. Yazılış tarihi, eserde düşürülen tarihe göre, H 876/1472 yılıdır.[X]

Eser, 1334 beyitten oluşur. Aruzun "*mefâ*ᶜ*îlün mefâ*ᶜ*îlün fa*ᶜ*ûlün*" kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevide yer yer farklı vezinlerde ve farklı nazım şekilleriyle yazılmış otuz altı şiir vardır. Bu şiirlerin yirmi dokuzu gazel, ikisi kaside, ikisi murabba, biri muhammes, biri müstezad ve biri tercî'-i benddir. Gazellerden biri Farsçadır.

Firkat-nâme'de Halîlî, kendi başından geçen bir macerayı nakletmektedir. Olayları anlatan bizzat şairin kendisidir. Mesnevide şairin ilim öğrenmek amacıyla Acem mülkünden İznik'e gelişi, burada bir güzele âşık olarak ilmi bırakması ve sevgiliye kavuşma yolunda çektiği ızdıraplar anlatılmaktadır.

Eserde şair, yaşadığı olayları kendi dilinden anlattığı için Orhan Kemal Tavukçu eseri bir "sergüzeşt-nâme" olarak nitelendirmiştir (2007: 205). Yine bu özelliği ve konusundan dolayı Günay Kut, eserin "tasavvufî ve hasbihâl türünden bir mesnevi" olduğunu söylemektedir (1978: 333). Eserde anlatılan aşkın beşerî mi yoksa ilahî bir aşk mı olduğu konusunda kaynaklarda farklı değerlendirmeler görülür. Ancak son yapılan çalışmalar mesnevide anlatılmak istenen aşkın tasavvufî bir aşk olduğunu ortaya koymuştur (Kut 1978; Gülseren 1999; Tavukçu 2007).

Eserin yurt içinde ve dışında pek çok nüshasının bulunması çok okunduğunu göstermektedir.

Eser üzerine Cemil Gülseren (1990) ve Orhan Kemal Tavukçu (1993) yüksek lisans tezi hazırlamışlardır. Ayrıca eseri konu edinen birkaç makale vardır.[XI]

b. *Risâle-i Tuhfetü'l-Uşşâk*: Orhan Kemal Tavukçu, bu risaleyi Halîlî'nin eserleri arasında saymaktadır (1993: XXXVII-XXXVIII). Eser, *Keşfü'z-Zünûn*'da "*Tuhfetü'l-Uşşâk*" adıyla kayıtlıdır. Ayrıca dilinin Farsça, müellifinin Halîlî el-Mevlevî olduğu, H 880 (1476)'de tamamlandığı bilgisi verilmiştir (Kâtip Çelebi 2014: I/334). Eserin yazma iki nüshası Mevlana Müzesinde bulunmaktadır.[XII] Sülûkten, şartlarından ve mertebelerinden, etvar-ı seb'adan bahseden manzum bir risaledir (Gölpınarlı 1971: II/212).

Eser, yazılış tarihi itibarıyla Halîlî'nin hayatına uygunluk göstermektedir; ancak müellifinin *Keşfü'z-Zünûn*'da "Mevlevî" olarak gösterilmesi dikkat çekicidir. Halîlî'nin Mevlevîlikle münasebetinin olup olmadığı konusunda henüz bir bilgi yoktur. Ayrıca, kaynaklarda Halîlî'nin böyle bir eseri olduğuna dair bir kayıt da bulunmamaktadır.

[X] Halîlî, *Firkat-nâme*'nin yazılışına "*Çü bī-ḥaẕf eyleye ehl-i tevārīḫ/Kitāb ismin bulur kendüye tārīḫ*" beytiyle tarih düşürmüştür (Tavukçu 1993: 208).

[XI] Bu makaleler Günay Kut Alpay (1978), Cemil Gülseren (1999) ve Orhan Kemal Tavukçu (2004, 2007) tarafından hazırlanmıştır.

[XII] Eserin bir nüshası 2138 numaralı "*Mecmû*ᶜ*a*" içinde (209a-226b), diğer nüshası 2179 numaralı "*Mecmû*ᶜ*a*" içinde (150a-171a'da der-kenar) bulunmaktadır (Gölpınarlı 1971: II/212, 260).

c. *Dîvân* (?): Halîlî'nin, *Firkat-nâme*'sinde geçen "*Reh-i ᶜışḳuñda Ḫalīlī ne belā çekdügini/Naẓar itseñ bilesüñ defter ü dīvānumuza*" beyti onun bir divanı olabileceğini düşündürmüştür. Ancak Âşık Çelebi, *Firkat-nâme*'nin halk arasında "Dîvân-ı Halîlî" denmekle meşhur olduğunu belirtir (Kılıç 2010: III/1537). Ayrıca *Firkat-nâme*'nin bazı nüshalarının "Dîvân-ı Halîlî" başlığını taşıması bunu destekler niteliktedir (Tavukçu 2007: 206). Buradaki "Dîvân" ibaresiyle mesnevinin kastedilmiş olması mümkündür.

Buna rağmen Halîlî'nin bir divanı olabileceğine dair bazı ipuçları vardır. Bunlardan ilki *Osmanlı Müellifleri*'nde verilen, basılmamış mürettep bir divanının bulunduğu bilgisidir (Kurnaz-Tatcı 2009: II/159-160). İkincisi ise Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiᶜü'n-Nezâʾir*'in mukaddimesinde mecmuadaki şiirleri şairlerin divanlarını görerek seçtiğini söylemesidir ([yz.] 5782: 1b-2a). Bu hususa ilk olarak Günay Kut Alpay (1978: 334) dikkat çekmiştir. Halîlî'nin, bu sebeplerle var olduğu düşünülen *Dîvân*'ı henüz ele geçmiş değildir. Ancak, elde mevcut olan ve *Firkat-nâme* dışında kalan şiirleri bir divançe oluşturmaya yetecek çoğunluktadır.

3. Edebî Kişiliği

Halîlî hakkında biyografik bilgi veren bazı kaynaklarda onun edebî kişiliği ile ilgili birtakım değerlendirmeler mevcuttur. Anadolu sahasında ilk tezkirenin sahibi Sehî Bey, "Sözleri sufiyane ve eş'arı meşayıhanedir." (1307: 65) diyerek Halîlî'nin mutasavvıf kişiliğine dikkat çeker.

Latîfî, *Firkat-nâme*'de âşıkların hâllerine uygun nice beyitler bulunduğunu, eserin yüzeysel ve sade olduğunu söyler. Ancak, Halîlî'nin diğer şiirleri hakkındaki değerlendirmesi farklıdır. Halk arasında itibarı az olmasa da şiirlerinin o kadar da güzel olmadığı düşüncesindedir (Canım 2000: 250-251).

Kınalı-zâde Hasan Çelebi de bu konuda Latîfî gibi düşünmektedir. *Firkat-nâme* için "Sade ve küşade bir nazmdur." değerlendirmesinde bulunurken gazellerin "pek o kadar güzel olmadığı"nı söyleyerek bu sebepten tezkiresine almadığını bildirir (Kutluk 1989: I/346) Onun bu davranışı Ali Emîrî tarafından eleştirilmiştir (1328: 280).

Meşâᶜirü'ş-Şuᶜarâ yazarı Âşık Çelebi ise şiirlerinin orta derecede olduğu düşüncesindedir. *Firkat-nâme* ile bu eserdeki gazellerinin halk arasında yaygın olarak bilindiğini belirtir (Kılıç 2010: III/1537).

Sicill-i Osmânî yazarı Mehmed Süreyya, Halîlî'nin usta bir şair olduğu görüşündedir (Akbayar 1996: II/579). *Osmanlı Şiir Tarihi* yazarı Gibb ise *Firkat-nâme*'nin üslubunu oldukça sade ve samimi bulur (1999: 541).

Ali Emîrî, Halîlî'yi en çok öven tezkire yazarıdır. Halîlî'nin Seyyid Nesîmî tarzını takip ettiğini belirtir ve onu üstat bir şair olarak niteler. Halîlî'nin, dönemindeki şairlerle karşılıklı şiirler söylediğini, sonraki dönemlerde de şiirlerine nazireler yazıldığını, şiirlerinin o dönemde hâlâ okunmakta olduğunu bildirir. Ona göre Halîlî'nin kimi şiirleri mutasavvıfane, kimileri hakimane ve kimileri de âşıkanedir. İlim sahibi bir şairdir. Ali Emîrî, tasavvufî konulu *Firkat-nâme*'deki

aşkın beşerî bir aşk olduğu yolunda yorumlar yapan tezkirecileri uzun uzun eleştirir. (1328: 277-291).

Görüldüğü üzere tezkire yazarlarının Halîlî'nin *Firkat-nâme*'sine ve diğer şiirlerine dair değerlendirmeleri farklılık arz etmektedir. *Firkat-nâme* ile ilgili değerlendirmeler genel anlamda olumlu iken Halîlî'nin diğer şiirleri hakkında bazı tezkirecilerin olumsuz hükümler verdikleri görülür.

Tezkire yazarlarının değerlendirmelerinden başka Halîlî de bazı gazellerinin makta beyitlerinde kendisi ve şiirleriyle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Övgüye dayalı bu değerlendirmelerin bazıları şöyledir:

Ḫalīlī naẓmın iy dilber ḳulaḳda gūşvār it kim

Hemīşe gūş-ı şehlerde ṭurup dürr-i ḫˇoş-āb oynar (5/7)[XIII]

beytine göre sevgili, Halîlî'nin şiirlerini kulağına küpe etmelidir. Çünkü sultanların kulağında parlak inci küpeler bulunur (sallanır). Sevgili, sultandır ve Halîlî'nin şiirleri de parlak inci gibidir.

İy Ḫalīlī ḥadd-i iᶜcāza ḳarīb oldı sözüñ

İstimāᶜından nola ḥayy ola ger *men-fi'l-ḳubūr* (7/9)

beytine göre Halîlî'nin sözleri neredeyse mucize gibi olmuştur. Bu yüzden kabirdekilerin o sözleri işiterek canlanmasına şaşmamak gerekir.

İy Ḫalīlī işbu sözler kim ḳılur senden ẓuhūr

Tā-ḳıyāmet añdurur seni çü-ferzend-i ḫalef (33/8)

beytinde Halîlî, şiirlerinin unutulmayacak tarzda şiirler olduğunu söylüyor. Bir evlat ölen ailesinin anılmasına nasıl vesile olursa Halîlî'nin sözleri de onu kıyamete kadar hatırlattıracaktır.

İy Ḫalīlī işbu sözler kim ḳılur senden ẓuhūr

Ġālibā taᶜlīm iden Ḥaḳdur saña yā Cebreᵓīl (36/7)

beytinde Halîlî, övgünün derecesini artırarak söylediği sözleri kendisine öğretenin Cenab-ı Hak veya Cebrail olduğunu ifade ediyor. Ancak "galiba" kelimesi ile bunun bir zandan ibaret olduğuna da dikkat çekiyor.

Halîlî bazen de başka şairlerle kendini kıyaslar. Bir beytinde, şiirlerinin güzel olmasının sebebini İranlı şair Selmân-ı Sâvecî'nin yolundan gidişine bağlar:

Şiᶜr-i Ḫalīlīnüñ nemekīn olduġı bu kim

Baḥr-ı suḫanda dāmen-i Selmān ṭutup-durur (11/7)

Başka bir beyitteyse kendi şiirlerini Fethî ve Şeyhî'den üstün görür.

Tā Ḫalīlī naẓmın itdiler ḳulaḳda gūşvār

Fetḥī bāzārın bozup Şeyḫī dükānın baġladı (61/5)

[XIII] Yay ayraç içindeki ilk numara metnini verdiğimiz şiirlerdeki gazel numarasını, ikincisi ise beyit numarasını göstermektedir.

Halîlî, başta Nesîmî olmak üzere Ahmed Paşa, Şeyhî, Sâfî, Karamanlı Nizâmî, Ahmedî gibi şairlerin şiirlerine nazireler yazmıştır. Halîlî'nin şiirlerine nazire yazan şairler arasında ise Âzerî şairi Habîbî, Muhibbî, Sirozlu Sa^cdî, Rızâyî, Atâyî, Tarîkî, Hadîdî gibi isimler sayılabilir.

Halîlî'nin şiirlerinde tasavvufî yön ağır basar. Ancak âşıkane nitelikte yazılmış gazelleri de bulunmaktadır. Tasavvufî şiirlerinde Nesîmî etkisi açıkça görülür. Hatta aşağıda matlaını verdiğimiz on bir beyitlik gazelin dokuz beyti Nesîmî'nin gazeliyle (Ayan 1990: 179-180) birebir aynıdır.[XIV]

İy bilen Ḥaḳḳuñ ṣıfātın sırr-ı esmāsı nedür
Yā bu esmādan murād olan müsemmāsı nedür

* * *

Pervâne Bey Mecmû^cası'nda Halîlî'nin bir şiirinin başında "Acem"dür şeklinde bir açıklama vardır (Gıynaş 2014: I/727). Kaynaklarda Halîlî'nin Acem olduğunu belirten başka bir açıklamaya rastlamadık. Doğduğu ve yetiştiği bölge nedeniyle böyle bir değerlendirmede bulunulmuş olabilir. Halîlî'nin yaşadığı dönemde Doğu Anadolu henüz Akkoyunlu Devleti hâkimiyetinde bulunuyordu. Şehir, Yavuz Sultan Selim zamanında, 10 Eylül 1515'te Osmanlı egemenliğine girmiştir. Fevziye Abdullah, yetiştiği muhit bakımından Âzerî sahasına yabancı sayılamayacağını söylemektedir (2001: V/I/163). Nitekim şiirlerinde Âzerî Türkçesinin dil özelliklerine de rastlamak mümkündür. (Gülseren 1999: 46). Ancak genel olarak bakıldığında Halîlî'nin şiirlerini, yaşadığı dönemi de göz önüne alırsak, Eski Anadolu Türkçesi devresinde değerlendirmemiz gerekmektedir. Çünkü bu devreye ait dil bilgisi yapılarına şiirlerinde sıkça rastlanır.[XV]

Halîlî, söz sanatlarını şiirlerinde ustaca kullanan bir şairdir. İade sanatına iyi örnek teşkil edebilecek iki gazeli bulunmaktadır. Bu iki gazelin aynı zamanda zü'l-kafiyeteyn (iki kafiyeli) olması değerini bir derece daha artırmaktadır. Bu gazellerin matlaları şöyledir:

Tā benüm ḳalbümde yaḳduñ iy ruḫı gül-nār nār
Nār-ı şevḳuñla cihānı yaḳduñ iy ^cayyār yār

[Aḳduġınca] çeşmesinden çeşmümüñ mā-dām dem
Dem mi fevt olur ki göndermez dile peyġām-ı ġam

Cinaslı söyleyişlere Halîlî'nin şiirlerinde çokça rastlanır. Metnini verdiğimiz gazellerden ikisi (23 ve 50 numaralı gazeller) cinaslı kafiye ile yazılmıştır. Cinaslı kullanımlara örnekler şu şekilde sıralanabilir:

[XIV] Aradaki tek fark, Nesîmî'nin gazelinin, metnini verdiğimiz Halîlî'nin gazelinden iki beyit eksik olmasıdır.

[XV] Buna **-ġıl/-gil** emir eklerinin (ḳoymagil, görgil, ṣaygil, olmaġıl, ṣalġıl); **-madın/-medin, -ıcak/-icek, -uban/-üben** zarf-fiil eklerinin (ölmedin, olmadın, göricek, döküben); **key, iñen, delim** gibi miktar zarflarının kullanılması; **nişe** soru edatının kullanılması; ṭut**updur**, ṭut**up-durur** gibi öğrenilen geçmiş zaman yapılarının kullanılması; ile edatının "**ilen**" şeklinde kullanılması örnek verilebilir.

I. Cinâs-ı tam: yārın–yarın (6/1)

II. Cinâs-ı mürekkeb

a) Cinâs-ı mefrûk: nesīm–ne sīm (39/1), gün āhına–günāhına (51/1), gülzārda–gül zārda (54/1)

III. Cinâs-ı muharref: sūz–söz (5/2)

IV. Cinâs-ı nâkıs

a) Cinâs-ı mutarraf: illā–lā (56/1)

b) Cinâs-ı müşevveş: ḫāl–ḫāyil (13/4), maḳṣūd–maḳṣad (34/1), cām–Cem (38/2), ḫām–ḥam (38/6), leben–lebān (34/3), nām–nem (38/5), kām–kem (38/8)

c) Cinâs-ı müzeyyel: çeşme–çeşm (1/7), dar–Dārā (38/2), yārını–yarın (6/1)

V. Cinâs-ı lâhık: lebe–leben (34/3), ber-çīn–pür-çīn (14/1), feryād–Ferhād (14/4), cefā–vefā (19/3), def–kef (23/5), māl–mār (28/3), nūr–nār (36/2), ḳāl–ḳīl (36/3), faḫr–faḳr (37/7), baḫt–taḫt (37/7), müşgīn–miskīn (13/4), Dārā–dāra (38/2)

VI. Cinâs-ı mükerrer: gerdūn–dūn (8/4), her-bār–bār (9/4), ᶜayyār–yār (9/1), mekkār–kār (9/3), eşᶜār–ᶜār (9/6), yalvar–var (9/7)

VII. Cinâs-ı hat: ḫāl– ḥāl (3/4)

Bundan başka Halîlî, bazı kelimeleri, farklı okunduğunda farklı anlamlara gelebilecek şekilde de kullanmıştır:

Evvel ü Āḫir çü sensin Ẓāhir ü Bāṭın çü sen
Maḳṣad-ı aḳṣā cemālüñdür gözümden gitme **dūr** (7/2)

beytinde uzak anlamına gelen "dûr" kelimesi, "dur" şeklinde de okunabilir. Her iki okuyuş da anlam bakımından beyte uygundur.

Peyk-i devletdür eger ir[er]se kūyuñdan nesīm
Cān virem şükrānesine zer **ne dür** yāḫˇud ne sīm (39/1)

beytinde de "ne dür" kelimesi, "nedür" şeklinde de okunabilir. Her iki durumda beyit anlamlıdır.

Halîlî'nin bazı beyitlerinde ses yinelemeleri (alliterasyon) dikkat çeker. Örneğin aşağıdaki beyitte "k" ve "d" sesleri yinelenmiştir:

Kemlik eyler **k**emterīn **k**elbüñ**d**en iy **k**āmil vücū**d**
Gel**d**ügince bu Ḫalīlī ḫaste**d**en mā-**d**ām **d**em (38/9)

Aşağıdaki beyitte de "y" sesi yinelenmiştir:

Yüri i**y** ḳavli **y**alan dilber-i ᶜa**yy**ār **y**üri
Baña **y**ārüm dime ıraḳ **y**üri he**y** **y**ār **y**üri (60/1)

Halk şiirinde olduğu gibi Klasik Türk şiirinde de çokça görülen "dedim-dedi"li yapıları Halîlî de bazı şiirlerinde kullanmıştır. Baştan sona bu nitelikte yazılmış gazeli bulunmasa da beş gazelinde toplam yedi beyit "dedim-dedi"lidir. Bu beyitlerde şair genellikle sevgili (dilber) ile söyleşmektedir. Bu beyitlerden bazıları şöyledir:

Didüm iy dilber lebüñden derdüme emsem nola
Didi kim selb itmezem maᶜdūmuñ imkānı dürüst (1/3)

ᶜAdd it beni maḥalleñ itinden **didüm didi**
Baḳ bu gedāya himmet-i sulṭān ṭutup-durur (11/6)

Ṣordum lebinden aġzını **didüm** nedür **didi**
Baḳ diḳḳat-ile ġonçe-dehāndur ne nāzicek (34/2)

Didüm iy dilber Ḫalīlīye iñen cevr eyleme
Didi ögrenmek gerek cevr ü cefāya şimdiden (44/7)

Dile **didüm** yüri zülfine ṭolaş **didi** nedür
Göz göre kim-durur ol kim dehen-i māra gele (53/5)

Halîlî'nin şiirlerinde geçen deyimlerden bazıları şöyledir: baş indür- (1/2), ḳan yutdur- (1/5), ḳulaḳda gūşvār it- (5/7, 61/5), işigine yüz süri- (9/7), ḳan ṭut- (11/1), dükkân ṭut- (11/3), ayaḳlara bıraḳ- (19/4), nāmūs şīşesini ṭaşa çal- (22/5), ḳan it- (25/4), yüz döndür- (25/6), ümit kes- (25/7), canı çıḳ- (53/7), cānına ḳıy- (55/1), şeyṭāna uy- (55/3), baş ḳo(y)- (60/4).

Şu dizeleri de atasözü olarak kabul edebiliriz: Gül diren elbette zaḫm-ı ḫārdan fikr eylemez (28/1), Māl ḳaṣdın eyleyenler mārdan fikr eylemez (28/3), Gül diren elbette ṣabr eyler ᶜaẕāb-ı ḫārda (54/5).

Şairin metnini verdiğimiz şiirlerde kullandığı vezinlerin tablosu aşağıda verilmiştir. Halîlî, şiirlerinde en çok "*fâᶜilâtün fâᶜilâtün fâᶜilâtün fâᶜilün*" kalıbını kullanmıştır.

Kullanılan Vezin	**Şiir Sayısı**
Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün	45
Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün	4
Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün	3
Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün	3
Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün	2
Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün	1
Mefᶜūlü Mefāᶜīlün Mefᶜūlü Mefāᶜīlün	1
Müstefᶜilün Faᶜūlün Müstefᶜilün Faᶜūlün	1
Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün	1
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Faᶜūlün	1
Toplam	**62**

C. DİYARBAKIRLI HALÎLÎ'YE AİT ŞİİRLERİN TESPİTİ

1. Halîlî'nin Şiirleri ile İlgili Çalışmalar

Diyarbakırlı Halîlî'nin şiirlerinin tespit edilerek yayımlanmasıyla ilgili ilk çalışmayı 1949'da Muharrem Ergin yapmıştır. Ergin, Halîlî'nin Nuruosmaniye Kütüphanesindeki 4094 numaralı yazma mecmuada bulunan 33 şiirini "*Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'deki Türkçe Şiirler" başlıklı makalesinde yayımlamıştır.

Halîlî'nin şiirleri ile ilgili ikinci önemli çalışma ise Müjgân Çakır'a aittir. Çakır, Halîlî'nin üç nazire mecmuasındaki[XVI] şiirlerini tenkitli metin yöntemiyle karşılaştırmış ve oluşturduğu metne göre onun şairliği üzerine bazı tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışmada Halîlî'nin 56 şiiri yayımlanmıştır. Çakır, *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'deki 17 şiirin tarama yaptığı üç nazire mecmuasında bulunmadığını belirterek Halîlî'ye ait şiir sayısının böylece 73'e ulaştığını bildirir (2007: 402).

Şevket Beysanoğlu Halîlî'nin hayatı, şairliği ve *Firkat-nâme*'si hakkında bilgi vererek 16 şiirinin metnini yayımlamıştır (1996: 42-53). Bu şiirlerden biri Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir, üçü de *Firkat-nâme*'den alınan şiirlerdir.

Bu çalışmalarla Halîlî'nin şiirlerinin büyük çoğunluğu tespit edilmiştir. Ancak, üzerine yüksek lisans tezi (Kavaklıyazı 2010) hazırladığımız Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki 13450 numaralı şiir mecmuasında Halîlî'ye ait 65 şiirin bulunması ve bu şiirlerden bazılarının sözü edilen çalışmalarda bulunmayışı bizi mecmuaların yeniden taranmasına yöneltmiştir. Ayrıca, şairin *Firkat-nâme*'de geçen şiirlerinin ayıklanarak diğer şiirlerinin belirlenmesi gerekliydi.

2. Şiirlerin Tespiti: Problemler ve Yöntem

a. Mahlas benzerliği: Diyarbakırlı Halîlî'nin *Firkat-nâme* dışındaki şiirlerinin tespitinde karşılaştığımız ilk ve en önemli problem "Halîlî" mahlaslı birden fazla şairin bulunmasıdır. Şiirlerin mecmualarda sadece "Halîlî" mahlasıyla kayıtlı oluşu, mahlasa "Halîlî-i Zerd" örneğinde olduğu gibi herhangi bir ayırt edici ibarenin çoğunlukla eklenmeyişi şairi tespit etmeyi zorlaştırmıştır.[XVII] Bu yüzden şiir mecmualarında karşılaştığımız bir şiir Diyarbakırlı Halîlî'ye ait olabileceği gibi başka bir Halîlî'ye de ait olabilir

Şiirlerin tespitinde karşılaşılan mahlas benzerliği sorununun çözümünde ilk olarak biyografik eserlere müracaat ederek kaynaklarda Diyarbakırlı Halîlî'ye ait gösterilen şiirlerle nazire ve şiir mecmualarında bulunan Halîlî mahlaslı şiirler eşleştirilmeye çalışıldı. Halîlî'nin şiirlerine genişçe yer veren Ali Emîrî tezkiresi bu hususta en ciddî katkıyı yapmıştır.

[XVI] Bu mecmualar Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiᶜü'n-Nezâᶜir*'i, Edirneli Nazmî'nin *Mecmaᶜü'n-Nezâᶜir*'i ve *Pervâne Bey Mecmûᶜası*'dır.

[XVII] Az da olsa bunun tersi durumlara da rastlanır. Örneğin *Pervâne Bey Mecmûᶜası*'nda Halîlî'ye ait bir gazelin başlığında "Firâk-nâme adlu Türkî kitabı vardur. ᶜAcem'dür. İznik'te yatur." açıklaması yer alıyor (Gıynaş 2014: I/727). Ayrıca, Hisâlî'nin *Metâliᶜü'n-Nezâᶜir*'inde bazı beyitlerde mahlaslar "Halîlî-i Zerd", "Halîlî-i Üskübî", "Halîlî-i Diyarbekrî" şeklinde verilmiştir (Kaya 2003: 87, 295, 346, 422, 1026).

İkinci aşamada ise şiirlerin bulundukları kaynakların yazım tarihleri ile şairlerin doğum-ölüm tarihleri arasında uygunluk arandı. Örneğin, Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiᶜü'n-Nezâʾir*'i 1512'de yazıldığı için buradaki şiirlerin Maraşlı Halîlî (ö. 1589)'ye ait olma ihtimali çok düşüktür. Halîlî mahlaslı şairler içinde en erken dönemde yaşamış Diyarbakırlı Halîlî olduğu için buradaki şiirler ona ait olmalıdır. Üslup da şairin belirlenmesinde yardımcı olabilir; ancak üsluba dayalı tespitler bizi kesin ve net sonuçlara götürmeyebilir. Bu yüzden sözü edilen ilk iki metotla şiirler ayırt edilmeye çalışılmıştır.

Diyarbakırlı Halîlî'ye ait şiirler belirlenirken *Firkat-nâme*'deki şiirlerin dikkate alınması ve tezkirelerin taranması sonucu mahlas benzerliği sebebiyle Diyarbakırlı Halîlî'nin şiirlerinin daha çok Maraşlı Halîlî ile karıştırıldığı görülmüştür. Zaten Bursalı Halîlî bir kenara bırakılırsa diğer Halîlî mahlaslı şairlerle ilgili kaynaklarda şiir nümunesi yok denecek kadar azdır.

Maraşlı Halîlî'nin şiirlerini yayımlayan Lütfi Alıcı, *Dîvânçe*'deki şiirlerden ayrı olarak "Halîlî-i Marᶜaşî'nin Diğer Şiirleri" başlığı altında 1 tahmis, 17 gazel ve 2 beyte yer verir (2010: 131-154). Tezkire, mecmua ve cönklerde karşılaştığı Halîlî mahlaslı bu şiirleri, Maraşlı Halîlî'ye ait olduğu kanaatine ulaştığı *Dîvânçe*'ye eklediğini dipnotta açıklar (2010: 131).

Maraşlı Halîlî'ye ait olarak gösterilen tahmis, "Ġazel-i Naḳşī Taḫmīs-i Ḫalīlī" başlığını taşımaktadır. Nakşî'nin gazelinin matlaı şöyledir:

Eyā sen ṣanma kim senden bu güftārı zebān söyler
Veyā terkīb olan ᶜunṣur yāḫˇud laḥm-ı zebān söyler (Atik 2003: 202)

1589'da vefat eden Maraşlı Halîlî'nin 1655'te vefat eden Nakşî'nin gazelini tahmis etmesi çok düşük bir ihtimaldir. Bu yüzden söz konusu tahmis diğer Halîlî'lerden birine ait olmalıdır.

Alıcı'nın verdiği 17 şiirden 4'ü "ᶜAn Maḳālāt-ı Ḫalīlī Raḥmetu'llāh" başlığıyla Maraşlı Halîlî'nin Trabzon İl Halk Kütüphanesi TY 496 numaralı *Dîvânçe* nüshasının zahriyesinde bulunmaktadır (2010: 135). Hatta Alıcı, Maraşlı Halîlî'nin "Makâlât" isminde bir eserinin dahi olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur (2010: 30). Ancak, söz konusu 4 gazel Halîlî-i Marᶜaşî'ye ait olsaydı nüshanın iç kapağında değil, *Dîvânçe* metninde olması gerekirdi. Bu gazeller beğenildiği için sonradan zahriyeye yazılmış olabilir. Daha da önemlisi bu dört gazelden biri *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'de, üçü ise hem *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'de hem de *Câmiᶜü'n-Nezâʾir*'de bulunmaktadır. Ayrıca Ali Emîrî tezkiresinden de bu dört gazelin ikisinin Diyarbakırlı Halîlî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeplerle bu şiirlerin Maraşlı Halîlî'ye ait olması mümkün değildir. Alıcı'nın verdiği diğer 13 gazel için de durum aynıdır. Bu gazeller de Halîlî'nin *Câmiᶜü'n-Nezâʾir* ve *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'de geçen şiirleridir. Ayrıca "Beyitler" başlığı altında verilen iki matladan (Alıcı 2010: 154) biri de Diyarbakırlı Halîlî'ye aittir.[XVIII]

[XVIII] Bu beyit, metnini verdiğimiz 31 numaralı gazelin matlaıdır.

Maraşlı Halîlî'nin "Makâlât" adlı bir eseri olup olmadığı konusuna dönersek bu başlıkla verilen şiirler ona ait olmadığına göre buna dayanarak böyle bir eserinin var olduğu söylenemez. "Makâlât", "sözler" anlamında olduğu için söz konusu başlıktan "Halîlî'nin şiirleri" kastedilmiştir.

Mahlas benzerliği kaynaklı bir diğer karışıklık da Maraşlı Halîlî'ye ait bir kasidenin Diyarbakırlı Halîlî'ye ait zannedilmesidir. Söz konusu kaside 99 beyit olup "Kaside-i Pend" başlığını taşımaktadır (Alıcı 2010: 69-82). Matlaı şöyledir:

Dürr-i meknūn ister iseñ her dü ᶜālem tābdār
Ḳaṭre-i pende ṣadefveş gel ḳulaḳ ṭut iy nigār

Bu kaside, Alıcı'nın Halîlî-i Marᶜaşî *Dîvânçe*'sinin metin teşkilinde kullandığı yedi nüshanın altısında vardır (2010: 69). Gülçiçek Akçay bu kaside üzerine "Diyarbakırlı Halîlî ve Kaside-i Pend-nâme" başlıklı bir çalışma hazırlamıştır (2013: 1-13). Akçay'ın çalışması Millî Kütüphanedeki 1808/1 numaralı yazmaya dayanmaktadır. Ancak bu yazma, Maraşlı Halîlî'nin *Dîvânçe*'sinin bir nüshasıdır. *Dîvânçe*, yazmanın 9b-25a sayfaları arasında; kaside ise 12a-13a sayfaları arasında bulunmaktadır. Ayrıca *Dîvânçe*'nin diğer bazı nüshalarında Maraşlı Halîlî'nin silsilesinin verildiği Silsile-nâme'nin sonunda bulunan "Dua-nâme" bölümünün başlığında "Halîlî-i el-Marᶜaşî" ifadesi vardır.[XIX] Bu karışıklığa sadece Millî Kütüphanedeki yazmanın görülmüş olması ve bu yazmanın da katalogda sehven "Halîlî Âmidî" adıyla kayıtlı bulunmasının yol açmış olabileceğini düşünüyoruz.

b. Halîlî-Celîlî karışıklığı: Şiirlerin tespitinde karşılaştığımız ikinci problem de yazılış benzerliğinin sebep olduğu Halîlî-Celîlî karışıklığıdır. Buna, mahlasların ilk harflerindeki noktanın yazılmayışı yol açmıştır. Bu yüzden Celîlî'ye ait bazı şiirler kimi kaynaklarda Halîlî adına kaydedilmiştir.

Halîlî-Celîlî karışıklığını gidermek için tezkirelerde Celîlî mahlaslı şairlere[XX] ait verilen şiir örnekleri Halîlî'nin şiirleriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca, divanı yayımlanan Hâmidî-zâde Celîlî'nin şiirleri taranmıştır. Bu hususla ilgili tespitlerimiz şunlardır:

Laᶜl-i nābuñ kim raḳam çekmiş ḫaṭ-ı reyḥān aña
Ḫātem-i yāḳūtdur yazıludur bu cān aña

matlalı gazel, Edirneli Nazmî'nin *Mecmaᶜü'n-Nezâʾir*'inde "Naẓīre-i Ḫalīlī" başlığıyla verilmiş (Köksal 2001: 372-373); ancak Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir (Kazan Nas 2011: 243).

Ṭūb-ı ḫālüñ ki_eyledüñ zülf-i semen çevgān aña
Yaraşur gülzār-ı ḥüsnüñ kim ola meydān aña

XIX Bu ifade *Dîvânçe* nüshalarının ikisinde, yani Samsun İl Halk Kütüphanesi TY 109 ve Nuruosmaniye Kütüphanesi TY 3943/1 numaralı nüshalarda bulunmaktadır (Alıcı 2010: 62).

XX Klasik Türk edebiyatında Celîlî mahlaslı beş şair bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Bursalı (Biri hamse sahibi Hâmidî-zâde Celîlî, diğeri Sultan II. Bayezid devri şairi Celîlî), biri Edirneli, biri Akhisarlı ve biri de Boluludur (Kurnaz-Tatcı 2001: I/154-155).

matlalı gazel, Edirneli Nazmî'nin *Mecmaᶜü'n-Nezâ'ir*'inde "Naẓīre-i Ḫalīlī" başlığıyla verilmiş (Köksal 2001: 379-380); ancak Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir (Kazan Nas 2011: 239).

Çün cemālüñ gördi mescidde imām iy dil-rübā
Arḳasın miḥrāba döndürdi yüzin senden yaña

matlalı gazel, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum 674 numarada kayıtlı şiir mecmuasında "Ḫalīlī Rāst" başlığıyla verilmiştir (Turgut 2013: 102-103); ancak Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir (Kazan Nas 2011: 248).

Dil cemālüñ āfitābın göricek ḥayrān olur
Ḥayretinden ẕerre gibi zār u ser-gerdān olur

matlalı gazel, Edirneli Nazmî'nin *Mecmaᶜü'n-Nezâ'ir*'inde "Naẓīre-i Ḫalīlī" başlığıyla kaydedilmiştir; ancak mahlas gazelin sonunda "Celīlī" olarak geçer (Köksal 2001: 948). *Pervâne Bey Mecmûᶜası*'nda da "Naẓīre-i Celīlī" başlığıyla mevcuttur (Gıynaş 2014: I/693). Gazel, Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir (Kazan Nas 2011: 287).

Hecr tennūrında bağrum tāze biryāndur henūz
Cām-ı mey gibi dü çeşmüm ṭopṭolu ḳandur henūz

matlalı gazel, *Pervâne Bey Mecmûᶜası*'nda "Naẓīre-i Ḫalīlī" başlığıyla verilmiş (Gıynaş 2014: II/195-196); ancak Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir (Kazan Nas 2011: 325).

Baña sulṭānlıḳ gerekmez bende-i cānān-iken
Kim gedālıḳ iḫtiyār eyler şeh-i devrān-iken

matlalı gazelin sadece ilk üç beyti Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiᶜü'n-Nezâ'ir*'inde der-kenar olarak "Celīlī Fermāyed" başlığıyla ([yz.] 5782: 263a) verilmiştir. Üç yaprak ileride (266a'da) Halîlî'nin başka bir gazelinin makta beyti verilmiştir. İki gazel birbirinden farklıdır.[XXI] *Câmiᶜü'n-Nezâ'ir*'de bazı yapraklar kopuk olduğu için Halîlî'nin maktaının tek kalmış olması muhtemeldir. Neticede yukarıda matlaı verilen gazel Hâmidî-zâde Celîlî'nindir (Kazan Nas 2011: 422).

İy göñül bu dünye çün murdārdur andan ṣaḳın
Ḥīlesi çoḳ mekri çoḳ mekkārdur andan ṣaḳın

matlalı gazel, *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'de "Halîlî" mahlasıyla yer almasına ([yz.] 4094: 171a) rağmen Sehî Bey tezkiresinde ve *Osmanlı Müellifleri*'nde İznikli Celîlî'ye ait olduğu yazılıdır (1307: 114; Tatcı-Kurnaz 2009: II/124). Ancak Sadeddin Nüzhet Ergun, Sehî Bey'in bu Celîlî'yi yanlışlıkla İznikli olarak kaydettiğini bildirerek şiiri Bursalı Hâmidî-zâde Celîlî'nin şiirleri arasında gösterir (1936: III/955). Fakat bu gazel *Celîlî Dîvânı*'da bulunamamıştır (Kazan Nas 2011). Hâmidî-zâde Celîlî'nin divanında bulunmayan bir şiiri olabilir veya diğer Celîlî'lerden birine ait olabilir.

[XXI] *Câmiᶜü'n-Nezâᶜir* üzerine hazırlanan doktora tezinde Celîlî'ye ait "iken" redifli bu gazel "Ḫalīlī Fermāyed" başlığıyla kaydedilmiştir (Ertek Morkoç 2003: 1491).

Āh kim ġurbetde ḳaldum bir nigār egler beni
Çoḳdan eylerdüm sefer ol şīvekār egler beni

matlalı gazel, *Pervâne Bey Mecmû ͑ası*'nda "Naẓīre-i Ḫalīlī" başlığıyla (Gıynaş 2014: III/851); Millî Kütüphanedeki bir şiir mecmuasında ise "Ḫalīlī" başlığıyla (*Mecmû ͑a-i Eş ͑âr* [yz.] 2006: 78a) kayıtlıdır. Ancak Latîfî tezkiresi, Kınalı-zâde tezkiresi, *Zübdetü'l-Eş ͑âr* ve *Türk Şairleri*'ne göre bu şiir Edirneli Celîlî'ye aittir (Canım 2000: 214; Kutluk 1989: I/259; Kaf-zâde Fâizî [yz.] 1877: 21b; Ergun 1936: II/948).

Cān dirīġ itme dilā yār-ı vefādār olıcaḳ
Ne ḳadar ḫūb ise terk eyle cefākār olıcaḳ (Kalyon 2011: 142)

matlalı gazel, Hisâlî'nin *Metâli ͑ü'n-Nezâ ͗ir*'inde Halîlî mahlasıyla verilmiş; ancak Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir (Kazan Nas 2011: 357).

3. Halîlî'nin Şiirlerinin Bulunduğu Kaynaklar

Halîlî'nin şiirlerinin bulunduğu nazire ve şiir mecmuaları şunlardır:

***Câmi ͑ü'n-Nezâ ͗ir*:** Eğridirli Hacı Kemal'in H 918/1512'de tertip etmiş olduğu nazire mecmuasıdır. İki nüshası vardır. Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki 5782 numaralı nüsha, mukaddimesinde 496 varak olduğu belirtilmesine rağmen, 454 varaktır. Yani 42 varak kopmuş durumdadır. Eserin diğer nüshası muhtasar olup iki cilt hâlinde Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesinde İsmail Saib I 804 ve 805 numarada kayıtlıdır. Mecmua üzerine Yasemin Ertek Morkoç (2003) doktora tezi hazırlamıştır.

Câmi ͑ü'n-Nezâ ͗ir'de Halîlî'nin 40 şiirinin bulunduğu belirtilmiştir (Ertek Morkoç 2003: LXIII). Ancak bu şiirlerden biri, Halîlî'nin bir gazelinin sadece makta beytidir. Mecmuada bazı yapraklar kopuk olduğu için makta beytinin tek kalmış olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmiştik. Ayrıca, Halîlî'ye ait bir gazelden hemen sonra der-kenar olarak "Naẓīre-i Ū" başlığıyla mahlassız bir gazel vardır (Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 338b). Bu gazelin de Halîlî'ye ait olduğunu düşünüyoruz. Böylece bu nazire mecmuasında Halîlî'ye ait şiir sayısı yine 40 olmaktadır. Bu 40 şiirin 11'i *Firkat-nâme*'de geçmektedir.

Câmi ͑ü'n-Nezâ ͗ir'deki söz konusu 40 şiirde Halîlî-Celîlî isim karışıklığının görülmemesi, daha önce de belirtildiği gibi, mürettibin şiirleri şairlerinin divanlarını görerek mecmuaya aldığını söylemesi hususu dikkate alındığında, Halîlî'nin bir divanı olabileceğini ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

***Mecma ͑ü'n-Nezâ ͗ir*:** Edirneli Nazmî tarafından H 930/1524'te tamamlanmış bir nazire mecmuasıdır. 357 şairin 5527 şiirini ihtiva eder. Eser üzerine M. Fatih Köksal (2001) doktora tezi hazırlamıştır. Mecmuada Halîlî'nin 11 şiiri bulunmaktadır (Köksal 2001: 3002). Ancak, bu şiirlerden 3'ü Hâmidî-zâde Celîlî'ye aittir. Kalan 8 şiirden 2'si *Firkat-nâme*'de geçmektedir. Böylece *Firkat-nâme* dışındaki şiir sayısı 6 olmaktadır.

***Câmiᶜü'l-Meᶜânî*:** Nuruosmaniye Kütüphanesi 4094 numarada kayıtlı, yazma bir şiir mecmuasıdır. H 940/1533 tarihinde İstanbul'da tertip edilmiştir. 315 varaktan oluşan mecmuanın mürettibi belli değildir. Mecmuada şiiri bulunan şair sayısı az, ancak bu şairlerden seçilen şiir sayısı fazladır. Muharrem Ergin (1949) yazdığı makale ile bu mecmuayı tanıtmış; mecmuadaki Halîlî, Caᶜferî ve Kâsım'a ait şiirleri yayımlamıştır. Halîlî'nin şiirleri yazmada 170a-172b sayfaları arasında bulunmaktadır.

Mecmuada Halîlî'nin 33 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerden biri Celîlî'ye aittir, ancak hangi Celîlî'nin olduğu belli değildir; ikisi de *Firkat-nâme*'de geçmektedir. Böylece geriye 30 şiir kalmaktadır.

***Pervâne Bey Mecmûᶜası*:** Pervâne bin Abdullah tarafından H 968/1560 tarihinde tertip edilmiştir. Mecmuada toplam 8172 şiir bulunmaktadır. Bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Bağdat 406 numarada kayıtlıdır. Mecmua üzerine Kâmil Ali Gıynaş (2013) doktora tezi hazırlamıştır. Çalışma daha sonra basılmıştır (Gıynaş 2014).

Mecmua tarandığında ilk bakışta 28 şiirin Halîlî'ye ait olduğu görülmektedir. Ancak bazı şiirlerin mecmuaya mükerreren, bazısının da bölünerek alındığı görülür. *Firkat-nâme*'de geçen 19 beyitlik mülemma kaside mecmuaya sanki dört farklı gazelmiş gibi ayrı ayrı alınmıştır. Başka bir gazelse iki yerde karşımıza çıkar. Halîlî'ye ait bir gazelin diğer bir yerde "Celîlî" mahlasıyla alındığı da görülür. Mükerrer şiirleri çıkardığımızda sayı 23'e düşer.

Bu 23 şiirden 17'si *Firkat-nâme*'de geçmektedir. 2'si de Celîlî'ye (biri Edirneli Celîlî'ye, biri de Hâmidî-zâde Celîlî'ye) ait olduğu için bu mecmuadan metne aldığımız şiir sayısı 4'tür.

***Metâliᶜü'n-Nezâʾir*:** 17. yüzyıla ait bir nazire mecmuasıdır. Budinli Hisâlî tarafından derlemiştir. Şiirlerin sadece matla beyitlerini içerir. Mecmua iki cilt hâlinde Nuruosmaniye Kütüphanesi 4252 ve 4253 numarada kayıtlıdır. Eserin birinci cildi üzerine Bilge Kaya (2003), ikinci cildi üzerine Abuzer Kalyon (2011) doktora tezi hazırlamıştır.

Mecmuanın birinci cildinde Halîlî mahlaslı 14, ikinci cildinde 11 matla yer alır. Bu matlalardan sadece altısında şairin hangi Halîlî olduğu belirtilmiştir. Bu altı matladan ikisi Diyarbakırlı Halîlî'nindir. Hangi şaire ait olduğu belli olmayan matlalardan birinin Halîlî-i Marᶜaşî'ye, ikisinin Diyarbakırlı Halîlî'ye, birinin de Hâmidî-zâde Celîlî'ye ait olduğunu tespit ettik. Böylece Diyarbakırlı Halîlî'ye ait matla sayısı 4, hangi Halîlî'ye ait olduğu belli olmayan matla sayısı ise 15 olmuştur.

Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 13450 Numaralı Mecmua: *Dîvân-ı (Mecmûᶜa-i) Eşᶜâr* adıyla 1846'da Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî tarafından derlenen bu şiir mecmuasında Diyarbakırlı Halîlî'ye ait 65 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 32'si *Firkat-nâme*'de geçmektedir.

Bu saydığımız mecmuaların dışında Halîlî'nin şiirlerinin toplu olarak bulunduğu başka bir kaynağa taramalarımız sırasında rastlamadık. Pek çok yazma mecmuada Halîlî'nin birer şiirine yer verilmiştir. Metin teşkilinde fayda sağlamayacağı için bunların bazılarını karşılaştırmaya dâhil etmedik.[XXII] Ayrıca mecmualarda bulunmayan ve *Meşâᶜirü'ş-Şuᶜarâ*, *Tuhfe-i Nâilî*, *Tezkire-i Şuᶜarâ-yı Âmid* gibi kaynaklarda Halîlî'ye ait gösterilen bir şiir daha vardır.[XXIII] Bu şiir, bir gazelin sadece ilk iki beytinden ibarettir.

Halîlî'ye ait, metnini hazırladığımız şiirlerden altısı sadece *Câmiᶜü'n-Nezâᵓir*'de, onu sadece *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'de, biri sadece *Mecmaᶜü'n-Nezâᵓir*, biri sadece Millî Kütüphanedeki 2006 nolu yazmada, on ikisi ise sadece Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 13450 numaralı mecmuada bulunmaktadır.

Firkat-nâme'de Halîlî'nin mesnevi nazım şekli dışında 36 şiirinin bulunduğunu belirtmiştik. *Firkat-nâme* dışında tespit edilen şiir sayısı ise 62'dir. Koyunoğlu'ndaki 13450 numaralı mecmuada Halîlî'ye ait, 12'si sadece bu mecmuada olmak üzere, toplamda 65 şiir bulunması ve Halîlî-Celîlî karışıklığının, *Câmiᶜü'n-Nezâᵓir*'de olduğu gibi bu mecmuada da görülmemesi, mecmua mürettibinin Halîlî'nin divanını görmüş olabileceğini düşündürmektedir. Neticede söz konusu mecmua, Halîlî'nin şiirleri için önemli bir kaynaktır.

4. Halîlî'nin *Firkat-nâme*'deki Şiirleri

Halîlî'nin *Firkat-nâme*'sinde mesnevinin içine serpiştirilmiş biri Farsça olmak üzere 29 gazel, 2 kaside, 2 murabba, 1 muhammes, 1 müstezad ve 1 tercî'-i bend olmak üzere toplam 36 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin matlaları şöyledir:

Sıra Nu.	Matlaı	Nazım türü, şekli, sayfa nu.
1	يا مظهر الحيات و يا يحى الممات انت الذى تفرد بالذات والصفات	(Tevhid, mülemma kaside, s. 6-
2	يا مجمع المحاسن و يا منبع الكرم لولاك كيف يخلق شىء من العدم	(Na't, mülemma kaside, s. 11-12)

[XXII] Metin karşılaştırmasına dâhil ettiğimiz yazmalar şunlardır: 1. Mevlana Müzesi 2456 numaralı nazire mecmuası (1 şiir) 2. Millî Kütüphane 2006 numaralı şiir mecmuası (1 şiir) 3. Millî Kütüphane 3628 numaralı şiir mecmuası (1 şiir) 4. Millî Kütüphane 4498 numaralı yazma (1 şiir) 5. *Mecmûᶜa-i Nezâyir*, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa numara 1031 (Gümüş 2012: 63) (1 şiir) 6. Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 11452 numaralı şiir mecmuası (1 şiir).

[XXIII] Bu şiir, "Metin" bölümündeki 62 numaralı gazeldir.

[XXIV] Burada belirtilen sayfa numaraları *Firkat-nâme* üzerine Orhan Kemal Tavukçu (1993)'nun hazırladığı yüksek lisans tezinde şiirlerin bulunduğu sayfa numaralarını göstermektedir.

3	Mihr ola mı bu meh mi ᶜaceb yā ruḫ-ı zībā احسنت زهی حسن تبارك و تعالی	(Muvaşşah gazel, s. 26-29)
4	Ḫırmen-i gülde görüp zülf-i semen-sāy gönül Eyledüñ her şikeni bī-cān ber-cāy gönül Sevme didüm niçe kim eslemedüñ hāy gönül Göñül iy vāy göñül vāy göñül iy vāy gönül	(Murabba, s. 41-42)
5	Beni āşüfte vü şeydā ḳılan dil Baña ᶜışḳ odın peydā ḳılan dil	(Gazel, s. 48-49)
6	Pertev-i ᶜışḳ oldı tā kim rūşenāsı göñlümüñ Oldı derd ü miḥnet ü ġam āşināsı göñlümüñ	(Gazel, s. 51-52)
7	İy güneş-ṭalᶜat ḳamer-behcet ḥabīb-i gül-ᶜiẕār V'iy perī-peyker melek-manẓar ṣanavber boylu yār Serverā sen şol perī-ruḫsuñ ki devr-i rūzigār Seni devrān içre Yūsufdan ḳomışdur yādigār Āb-ı Kevs̱erdür ṭuṭaġuñ şerbetinden şermsār	(Muhammes, s. 64-65)
8	Cānumı yandurdı cānā nār-ı hicrānuñ senüñ Ṣabrumı yaġmaya virdi çeşm-i fettānuñ senüñ	(Gazel, s. 70-71)
9	Bu riḳᶜayı kim ol şeh-i ḫūbāna yazaram Hicr āteşine ḥasret-ile yanayazaram	(Gazel, s. 75)
10	Mest eyledi ser-mest gözüñ bülbül-i cānı İy dilber-i zībā Kim gül yüzüñe ḳarşu ḳılur āh u fiġānı Çün bülbül-i şeydā	(Müstezad, s. 79-80)
11	Dil-rübālar incinüp derdā ki bundan sürdiler Āh kim ayırdılar cānı bedenden sürdiler	(Gazel, s. 86-87)
12	Eyledüm ᶜazm-i sefer iy şāh-ı ḫūbān el-vedāᶜ Uş beni ayırdı senden çarḫ-ı devrān el-vedāᶜ	(Gazel, s. 87-88)
13	Çü düşdüm senden ayru iy güzel ḫan İşümdür nāle vü feryād u efġān Eger bu nevᶜ-ile ḳalursa hicrān Gözüm ḳan aġla cān vir dil ciger yan	(Murabba, s. 91-93)

14	İy maẓhar-ı kāyināta maẓhar V'iy memleket-i cemāle server Ḳutlu-ḳadem ü ḫuceste-ṭāliᶜ ᶜĪsī-nefes ü ferişte-peyker Nuṭḳuñdan irer ḥayāta murde Şermende lebüñden āb-ı Kevs̱er ᶜIşḳun lemeᶜātı iy ḳamerveş Dil levḥine olalı muḥarrer Hicrān gicesinde bülbül-i dil Bu naġme-y-ile terennüm eyler Kim vech-i ḥabīb-i dilsitāndur Ser-māye-i ᶜömr-i cāvidāndur	(Tercî'-i bend, s. 98-100)
15	Tā ki senden ayruyam işüm-durur yār ağlamaḳ Bülbül-i şūrīdeveş efġān idüp zār ağlamaḳ	(Gazel, s. 109)
16	İy beni şeyẕā ḳılan gül yüzlü yārüm ḳandasuñ Cān u dilden sevdügüm zībā nigārum ḳandasuñ	(Gazel, s. 110-111)
17	Dile key müşkil imiş sevgülü cān ayrulıġı Tene key ḥasret imiş rūh-ı revān ayrulıġı	(Gazel, s. 111-112)
18	Yā Rab cenāb-ı ᶜizzetüñe āşinā ḥaḳı Deryā-yı maᶜrifetde yüzen āşinā ḥaḳı	(Münacat, gazel, s. 114-116)
19	İy felek sīretlü dilber v'iy melek ṣūretlü yār Şerm ider ṭūbī boyuñdan serv ü şemşād ü çenār	(Gazel, s. 118-119)
20	İy şāh-ı cihān ẓulmi ᶜayān itme iñende Aġyāre uyup bağrumı ḳan itme iñende	(Gazel, s. 124-125)
21	Çü eşküm müjde-i cānān getürdi Ṣanasuñ murde cisme cān getürdi	(Gazel, s. 128-129)
22	Bi-ḥamdi'llāh ki hicrān oldı āḫir Cefā vü cevr-i cānān oldı āḫir	(Gazel, s. 134)
23	Göñül ki ᶜazm idüp ol yār-i mihribāna gider Ṣafā vü ᶜişret ü ẕevḳ āteşiyle yana gider	(Gazel, s. 136)

24	Gördükde benden ol meh-i nā-mihribān ḳaçar Tenden bu ġayret-ile vedā^c itdi cān ḳaçar	(Gazel, s. 139)
25	Yüri hey bī-vefā yār epsem epsem Beni söyletme zinhār epsem epsem	(Gazel, s. 141)
26	İy dōst ne bī-vefā-y-imişsin Başdan ayaġa cefā-y-imişsin	(Gazel, s. 142)
27	Yārümi benden cuẕā ḳıldı cuẕām olsun raḳīb Bu belā-y-ıla cihānda şāẕ-kām olsun raḳīb	(Gazel, s. 148-149)
28	Olmadum yār-ile çün hem-dem elümden ne gelür Gözlerüm yaş aḳıdur her dem elümden ne gelür	(Gazel, s. 152-153)
29	İy bād-ı ṣabā ḥālümi dildāre ḫaber vir Yürekdeki yaram ḳatıdur yāre ḫaber vir	(Gazel, s. 163-164)
30	مسلمان مرا بختیت کز او که از بحر آب جویم بر شود او	(Gazel, s. 174-175)
31	İy lebi ġonca nice cevr idesüñ cānumuza Daḫı ḳanmaz mı ^caceb ḫūnī gözüñ ḳanumuza	(Gazel, s. 183-184)
32	Serv ola mı bu ḳad yā ^car^car mı bāreka'llāh Şehd ola mı bu leb yā şekker mi bāreka'llāh	(Gazel, s. 188-189)
33	Şād ol iy dil ki bugün cismüñe cāndur gelicek Ḫurrem ol cān ki yine cān-ı cihāndur gelicek	(Gazel, s. 196)
34	Luṭf-ile şol ḳarşudan gül yüzlü yārümdür gelen Göñlümüñ şehrinde ya^cnī şehriyārümdür gelen	(Gazel, s. 197-198)
35	Çü gülşen-i cemālüñe ḳıldı naẓar gözüm Ṭañ mı dökerse eşk-ile ḫūn-ı ciger gözüm	(Gazel, s. 202-203)
36	Şāẕ iken ḳıldı beni uş yiñiden giryān firāḳ Baġrumı ḳıldı kebāb bu sīnemi biryān firāḳ	(Gazel, s. 205)

5. Halîlî'nin *Firkat-nâme* Dışındaki Şiirleri

Biyografik kaynaklarda Halîlî'ye ait olarak gösterilen şiir örneklerinden, 28 gazelin ona aitliği kesin olarak belirlenmiştir. Bu gazellerin matlaları ve bu gazellerden beyitlerin örnek sunulduğu kaynaklar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Sıra Nu.	Matlaı	Bulunduğu Kaynaklar
1	Sünbülüñ devr ideli ḫˇurşīd-i tābānı dürüst Ḳalmadı ᶜālemde bir ᶜāşıḳ girībānı dürüst	(Ali Emîrî 1328: 281)
2	Dilberā ᶜışḳuñda ᶜālem ser-be-ser ġavġā çeker Ṣanma kim ᶜışḳuñ belāsın ben ḳuluñ tenhā çeker	(Ali Emîrî 1328: 282; Tatcı-Kurnaz 2009: II/160)
3	İy bilen Ḥaḳḳuñ ṣıfātın sırr-ı esmāsı nedür Yā bu esmādan murād olan müsemmāsı nedür	(Ali Emîrî 1328: 278)
4	Yārini yarın görendür kim bugün yarın görür Görmeyen yārin bugün yarın ḳaçan yārin görür	(Ali Emîrî 1328: 285)
5	İy yüzüñ şānında münzel āyet-i *Allāhu nūr* Leblerin ḥaḳḳında didi nükte-i *māʾen ṭahūr*	(Ali Emîrî 1328: 283)
6	Tā benüm ḳalbümde yaḳduñ iy ruḫı gül-nār nār Nār-ı şevḳuñla cihānı yaḳduñ iy ᶜayyār yār	(Canım 2000: 252)
7	Şehā zülf-i siyeh-pūşuñ ki cirm-i şemse ḥāyildür Eger kāfirdür ol bī-dīn velī İslāma māyildür	(Ali Emîrî 1328: 288)
8	Kim ki sen şāhuñ cemāli ᶜıydına ḳurbān olur S̱ıḳletinden ḳurtılur cismüñ ser-ā-ser cān olur	(Ali Emîrî 1328: 289)
9	Görgil ᶜarūs-ı dehri göñül ḫaddin al ider Aldanma cānuñ almaġ-içün mekr ü āl ider	(Ali Emîrî 1328: 286)
10	İy ḳılan daᶜvā ki ṣūf[ī]yem fütūḥātuñ nedür Ger ṣafā ehlinden iseñ Ḥaḳḳa mirᶜātuñ nedür	(Ali Emîrî 1328: 285; Tatcı-Kurnaz 2009: II/160)
11	Bād-ı ṣubḥ ez-sūy-ı maşrıḳ āfitāb almış gelür Ġālibā yārüñ cemālinden niḳāb almış gelür	(Ali Emîrî 1328: 283)

12	Zülf-i müşgīnüñ ki bād-ı ṣubḥı ser-gerdān ider Gülşeninde ḥüsnüñüñ ṭāvūsveş cevlān ider	(Ali Emîrî 1328: 282)
13	Çeşm-i mestüñ iy perī her dem ki ḫˇāb-ilen ṭolar Ṣoḥbet-i ehl-i naẓar nāz u ᶜitāb-ilen ṭolar	(Ali Emîrî 1328: 285)
14	Egerçi ġamzelerüñ dilde yarası görinür Ne ġam çü laᶜl-i lebüñ gibi çāresi görinür	(Ali Emîrî 1328: 286)
15	Kim ki Ḥaḳ yolında terk-i cān-ıla baş eylemez Sırr-ı Ḥaḳdan ḫavf ider bir nüktesin fāş eylemez	(Ali Emîrî 1328: 286)
16	İy bulınmaz ẕātuña dāniş yolında dest-res Maᶜrifetden bunca kim erbāb-ı ᶜaḳl urur nefes	(Ali Emîrî 1328: 283)
17	Ben ki dervīş olmışam şāh-ı cihāndan fāriġam Bende-i sulṭān-ı ᶜışḳam īn ü āndan fāriġam	(Ali Emîrî 1328: 287; Sehî Bey 1307: 65)
18	Ben ki dervīşem faḳīrem pādişāh-ı ᶜālemem Rūḥ-ı bī-rengem egerçi renge geldüm ādemem	(Ali Emîrî 1328: 283)
19	Ol benem kim ḳalmazam cānān yolında cāna ben Cān nedür kim anı ḳurbān itmeyem cānāna ben	(Ali Emîrî 1328: 287, 290; Tatcı-Kurnaz 2009: II/160)
20	Çün ᶜıyān oldı rumūz-ı ᶜ*alleme'l-esmā* bize Rūşen oldı nükte-i sırr-ı şeb-i isrā bize	(Ali Emîrî 1328: 284)
21	Cānā beni ṣalduñ çü bu ġurbet nemedine Maḥv oldı vücūdum daḫı ᶜışḳuñ nemedine	(Ali Emîrî 1328: 287)
22	Her kim bu fānī dünyenün aldanmadı leẕẕātına Dārü'l-beḳāda şāh olup bindi saᶜādet atına	(Ali Emîrî 1328: 288; Tatcı-Kurnaz 2009: II/160)
23	Yār çün ᶜarż-ı cemāl eyleye bāzāra gele Ḳamu şehr ehli fiġān eyleye vü zāra gele	(Ali Emîrî 1328: 284; Canım 2000: 252)
24	ᶜIşḳ-ı maᶜşūḳında ol ᶜāşıḳ ki ḳıymaz cānına Derde hem-dem olmamışdur irmesün dermānına	(Ali Emîrî 1328: 284)
25	Eyā ġāfil ne kesb itdüñ bu fānī dār-ı dünyāda Ki ᶜömri lāda ṣarf itdüñ degülsin fikr-i illāda	(Ali Emîrî 1328: 287)

26	Ḫᵛoşdur çemende bāde-i gül-reng zerrīn cām-ıla İllā meger ki içilür bir serv-i sīm-endām-ıla	(Ali Emîrî 1328: 288)
27	Gel saña şerḥ eyleyem ḫaṣṣıyyet-i esmāmuzı Bilesin sırr-ı ᶜurūcı leyletü'l-isrāmuzı	(Ali Emîrî 1328: 288)
28	Ol ki sīmīn elleri ᶜāşıḳlaruñ ḳanındadur Göñlümüñ cemᶜiyyeti zülf-i perīşānındadur	(Ali Emîrî 1328: 285; Kılıç 2010: III/1537; Kaya 2003: 422)

Görüldüğü üzere 62 şiirden 28'inin Halîlî'ye ait olduğu kesindir. Kalan 34 şiirin Halîlî'ye ait olduğuna ise birkaç hususa bakılarak karar verilmiştir. Birinci husus, *Câmiᶜü'n-Nezâʾir*'in 1512'de tertip edilmesi, dolayısıyla buradaki şiirlerin kronolojik olarak en erken dönemde yaşamış olan Diyarbakırlı Halîlî'ye ait olması gerektiğidir. İkinci husus, 1533'te tertip edilen *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'ye şiirlerin küçük birer külliyat şeklinde alınmasıdır. Üçüncü husus da Koyunoğlu'ndaki mecmuada bulunan 65 şiirin 32'sinin *Firkat-nâme*'den alınışı, kalan şiirlerden 20'sinin de tezkirelere göre Diyarbakırlı Halîlî'ye ait olduğunun tespit edilmesidir.

6. Şairi Tespit Edilemeyen Şiirler

Yazmalarda rastladığımız Halîlî mahlaslı bazı şiirlerin hangi Halîlî'ye ait olduğu tespit edilememiştir. *Metâliᶜü'n-Nezâʾir*'de de bu durumda olan matlalar vardır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

Yazmalardaki matlalar:

Didüm cānā güzellikde senüñ-çün bī-bedel dirler
Gülüp nāz-ıla ol dilber didi ġāyet güzel dirler (Donuk 2011: 147)

Çekerse şerḥalar tīġuñ ten-i ᶜuryāna incinmez
Açarsa yaralar şemşīr-i ġamzeñ cāna incinmez (Karadağ 2011: 307)

Lebüñ muṣevverānuñı Ḥaḳ naḳş-ı cebīn itmiş
Gören taṣvīr-i melek naḳḳāşına ṣad-āferīn itmiş (Tayyib [yz.] FB 437: 46a)[XXV]

Ṭālibüñ maṭlūbı Hū-durur sālikūñ seyrānı Hū
ᶜĀşıḳuñ maᶜşūḳı Hū-durur ᶜārifüñ ᶜirfānı Hū[XXVI] (*Mecmûᶜa-i Eşᶜâr* [yz.] 2907: 20a)

Devlet el virdi bugün öpdüm nigāruñ pāyını
Anı görüp didi ᶜāşıḳlar bu aldı payını (Tılfarlıoğlu 2011: 198)

XXV Millî Kütüphanede bulunan bu yazmanın 1b-45a sayfasında *Tayyib Dîvânı*, 46b-57b sayfasında *Hikâyet-i Şeyh Sanᶜan* adlı eser bulunmaktadır. 45b ve 46a sayfalarında bu şiirle birlikte başka birkaç şiir daha verilmiştir.
XXVI "Güfte-i Ḫalīlī" başlıklıdır.

***Metâliᶜü'n-Nezâ'ir*'deki matlalar:**

Şehā destümde luṭfuñdan mis̱āl-i gül gezer manṣıb
Nola yazılsa ḳalbümde ki naḳşın fi'l-ḥacer manṣıb (Kaya 2003: 189)

Sāḳī benüm ol teşne-leb-i āb-ı maḥabbet
Kim yaḳdı ser-ā-ser tenümi tāb-ı maḥabbet (Kaya 2003: 212)

Olalı bād-ı leb-i yār-ile dil bāde-perest
Eyledi gül ruḫınuñ alı beni ᶜāşıḳ-ı mest (Kaya 2003: 230)

Cefā vü cevri ᶜuşşāḳa ḥabībüñ armaġanıdur
Belālı dillere derdi ṣafā-yı cāvidānıdur (Kaya 2003: 459)

Seḥerde bülbüli zār eyleyen āh u fiġānumdur
Yaḳamı çāk iden gül gibi ol ġonca-dehānumdur (Kaya 2003: 647)

Ḫūb-rūlıḳ ruḫına ḳalmışdur
Fitnelik ġamzesine ḳalmışdur (Kaya 2003: 686)

Ġam çekme cihānda saña cevr eylese bir kes
El-ecru ᶜale'llāhi taᶜālā ve teḳaddes (Kaya 2003: 945)

Dilde bir ġam-ḫāne peydā ḳıldı çün üstād-ı ᶜışḳ
Ḳodılar ol ḳaṣruñ adını ḫarāb-ābād-ı ᶜışḳ (Kalyon 2011: 164)

Ḥoḳḳadur laᶜl ü cevāhir ile pür olmış dehenüñ
Mā-i verd ile ṭolı şīşedür ey cān ẕeḳanuñ (Kalyon 2011: 184)

Bir ayaġı üzre ṭurup ḫıdmetüñ eyler tīrüñ
Ḳanda gitseñ bile varur güzelüm şemşīrüñ (Kalyon 2011: 225)

İy yüzüñ cennet dudaġuñdur şarāb-ı Selsebīl
Ġonçe-i laᶜlüñe cān olsun fedā cānum sebīl (Kalyon 2011: 370)

Müferraḫ ḳaṣr imiş bu ḳaṣr-ı ᶜālem
Eger bāḳī ḳalaydı bunda ādem (Kalyon 2011: 480)

ᶜAcabā noldı ki ol dilber-i fettānumuza
Ki yine fürḳat ile cevr ḳılur cānumuza (Kalyon 2011: 782)

Dil yandı firāḳuñ odına cānum esirge
Öldürdi beni ġamzelerüñ ḫānum esirge (Kalyon 2011: 960)

Yine bir çeşm-i mestüñ görmedin dil oldı maḫmūrı
Yine sevdi göñül bir ġaybāna yār-ı fehcūrı (?) (Kalyon 2011: 1323)

D. METİN

1. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

Karşılaştırmada kullanılan hiçbir kaynak tek başına metne esas olarak alınmamıştır. Vezin ve anlam yönünden hangi kaynaktaki varyant doğruysa onu metne aldık. Eğer vezin ve anlam yönünden yazmalardaki kaynakların hepsi doğru ise en eski tarihli kaynak hangisiyse onu esas aldık. Bir şiir, kaynakların hangisinde daha fazla beyit sayısına sahipse ondaki beyit sıralamasına uyduk, diğer kaynaklarda olmayan beyitleri dipnotta belirttik. Metinde klasik transkripsiyon sistemi kullanılmış olup şiirler mürettep divanlardaki gibi alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

Metin kuruluşuyla ilgili diğer hususlarda genel itibarıyla M. Fatih Köksal (2012: 38-41)'ın "Metin Neşrinin Ana Esasları" başlıklı makalesinde verilen örneğe; Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların yazımında ise İsmail Ünver (1993: 51-89)'in yayımladığı "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalede belirtilen esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

Metin teşkilinde kullanılan kaynakların kısaltmaları aşağıdaki gibidir:

EHK: Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiᶜü'n-Nezâᵓir*'i, Beyazıt Devlet Kütüphanesi 5782 numaralı yazma

EN: Edirneli Nazmî'nin *Mecmaᶜü'n-Nezâᵓir*'i üzerine M. Fatih Köksal (2001) tarafından hazırlanan doktora tezi

PB: *Pervâne Bey Mecmûᶜası* üzerine Kâmil Ali Gıynaş (2014) tarafından hazırlanan kitap

KM: Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî (mürettip), *Dîvân-ı* (*Mecmûᶜa-i*) *Eşᶜâr*, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 13450 numaralı yazma

CM: *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 4094 numaralı yazma

MM: *Mecmûᶜa-i Nezâyir*, Mevlana Müzesi 2456 numaralı yazma

HHP: Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031 numaradaki nazire mecmuası üzerine Ahmet Kemal Gümüş (2012)'ün hazırladığı yüksek lisans tezi

Yz1: *Hayretî Dîvânı*, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 4498 numaralı yazma

Yz2: Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 3628 numaralı yazma

Yz3: Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 11452 numaralı şiir mecmuası.[XXVII]

[XXVII] Bu mecmua, Hidayet Duyar (2007)'ın hazırladığı yüksek lisans tezinde tanıtılmıştır.

2. Diyarbakırlı Halîlî'nin Şiirleri

1[XXVIII]

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilün

1 Sünbülüñ devr ideli ḫ ͮurşīd-i tābānı dürüst
Ḳalmadı ͨ ālemde bir ͨ āşıḳ girībānı dürüst

2 Ḳaşlaruñ miḥrābına her kim ki baş indürmedi
Hey ne bī-dīndür anuñ olmadı īmānı dürüst

3 Didüm iy dilber lebüñden derdüme emsem nola
Didi kim selb itmezem maͨ dūmuñ imkānı dürüst

4 Dilberā cevr ü cefā ḳavlinde ṣādıḳsın belī
Līk ḳılmazsın vefā ͨ ahdinde peymānı dürüst

5 Dil ġamuñ kūyında mihmān oldı ḳan yutdurduñ āh
Bāreka'llāh kim ḳonuḳladuñ bu mihmānı dürüst

6 Vaṣluñuñ ḫ ͮānında iy dilber raḳībi ṭoylama
Seg ḳaçan görmiş-durur ͨ ömrinde bir nānı dürüst

XXVIII Şiirleri aldığımız kaynaklardan *Câmiͨü'n-Nezâͨir*, Yasemin Ertek Morkoç (2003) tarafından doktora tezi; *Câmiͨü'l-Meͨânî*, Muharrem Ergin (1949) tarafından makale; *Dîvân-ı (Mecmûͨa-i) Eşͨâr* ise tarafımızdan Prof. Dr. Emine Yeniterzi danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Ancak metin karşılaştırmasında, elde mevcut olduğu için, bu kaynakların yazmaları kullanılmıştır. *Mecmaͨü'n-Nezâͨir* ile *Pervâne Bey Mecmûͨası*'nın yazmaları elde bulunmadığından bu eserlerden ilki üzerine Mehmet Fatih Köksal (2001) tarafından hazırlanan doktora tezi, ikincisi üzerine Kâmil Ali Gıynaş (2014) tarafından hazırlanan kitap karşılaştırmada kullanılmıştır.

1/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: Naẓīre-i Ḫalīlī CM, PB, – KM.
2b Hey ne: Adı PB, KM; olmadı: olmasun KM.
3a nola: gerek PB, didüm KM.
4: – PB.
4a belī: velī EN, bigi KM.
5: – PB.
5a yutdurduñ: yuṭurduñ KM; āh: uş KM.
5b kim: ki KM.
6: 4 PB.
6a ḫ ͮānında: kūyında EN; raḳībi: raḳīb EHK, ḥasūdı PB.
6b görmiş-durur: görmiş ola KM.

7 İy Ḫalīlī çeşme-i ḫūn eyle çeşmüñden revān
Ola kim al idesin ḳan-ıla meydānı dürüst

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 30b; Köksal 2001: 584; Gıynaş 2014: I/364; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 16a-b)

2

Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Dilberā ʿışḳuñda ʿālem ser-be-ser ġavġā çeker
Ṣanma kim ʿışḳuñ belāsın ben ḳuluñ tenhā çeker

2 Ger benüm şevḳ-ı derūnum şemmesin taḥrīr idem
Bāzū-yı himmet ḳalem bir kūh u bir ṣaḥrā çeker

3 Ṣubḥ-ı vaṣluñda cemālüñ āfitābın gözleyüp
Gözlerüm tā-ṣubḥ-dem bīdārī-i şehlā çeker

4 Gerçi deryādan çekilüp ḳaṭreler bulur vücūd
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ vücūdı ḳaṭreden deryā çeker

5 ʿĀrif-i Ḥaḳ-bīn ḳılur dilber temāşāsın bugün
Zāhid-i ḫᵛod-bīn ṭurupdur ġuṣṣa-i ferdā çeker

6 ʿĀlemüñ ẕevḳ u ṣafāsın bir gedā sürer hemīn
Pādişāh-ı dehr olan bes bir ḳurı ġavġā çeker

7: 5 PB.
7b meydānı: dīvānı KM.
2/Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger: – KM.
2a benüm: – KM.
2b Bāzū-yı: Yazdı KM; bir (1.) : bu KM.
3a vaṣluñda: vaṣluñdan KM.
3b bīdārī-i şehlā: bīdārī şebhā (?) KM.
4a çekilüp: çeküp KM.
5: 6 EHK.
5a ʿĀrif-i: ʿĀşıḳ-ı EHK; ḳılur: sür EHK; dilber temāşāsın bugün: dīdārı ẕevḳın dāyimā EHK.
6: 5 EHK.
6: Bende-i sulṭān-ı ʿışḳ olan faḳīr olur emīr/Mülk-i ḥaddin tā-zi-Cābülsā be-Cābülḳā çeker EHK.

7 İy Ḫalīlī yārüñ esmāsın dilüñden ḳoymagil
Kim müsemmāya seni ḫāṣiyyet-i esmā çeker

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 102a-b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 43a)

3

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İy bilen Ḥaḳḳuñ ṣıfātın sırr-ı esmāsı nedür
Yā bu esmādan murād olan müsemmāsı nedür

2 Niçün olmış merkez-i ḫāki ᶜaceb meymūn-miṣāl
Yā bu ṭāḳ-ı ser-nigūnuñ saḳf-ı mīnāsı nedür

3 Ne sebebdendür ḳamer geh bedr olur gāhī hilāl
Seyr-i ḫˇurşīdüñ ᶜaceb başında sevdāsı nedür

4 Her ṣanavber boylunuñ ḫālinde ḳandandur bu ḥāl
Her bir āhū gözlünüñ zülf-i muṭarrāsı nedür

5 Çün ᶜibādet Ḥaḳḳadur maᶜbūd bir Ḥaḳdur hemān
Müʾminüñ pes mescid ü gebrüñ kilīsāsı nedür

6 Yazılurken ṣūret-i esmāsı her dem muḫtelif
Müttefiḳ olduġı envāᶜuñ heyūlāsı nedür

7b seni: senüñ KM.
3/Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger: – CM, – KM.
1a ṣıfātın: ṣıfātı CM.
2a meymūn: meynū (?) KM.
2b mīnāsı: mebnāsı KM.
3a sebebdendür: sebebden bu KM.
3b ᶜaceb: neden EHK, KM.
4a ḫālinde: yüzinde CM.
5a maᶜbūd: maḳṣūd KM; Ḥaḳdur: Ḥaḳdan KM.
5b kilīsāsı: kinīsāsı (?) KM.
6: – CM.
6a esmāsı: eşḫāṣ EHK.

7 Çünki Ḥaḳḳuñ ẕātın is̱bāt idemez erbāb-ı ᶜaḳl
ᶜĀşıḳ-ı Ḥaḳ-bīn ile her demde daᶜvāsı nedür

8 Ẓāhir ü bāṭında çün mevcūd-ı Ḥaḳdan özge yoḳ
Yā bu mevcūdātuñ ara yirde ġavġāsı nedür

9 Ol kim oldı vaṣf-ı lāhūtī-y-ile muttaṣıf
Olduġından ṣoñra nāsūtī temennāsı nedür

10 Maẓhar-ı Ḥaḳ çün dimez insāna meẕhebsüz faḳīh
Pes ene'l-Ḥaḳ diyenüñ rüsvā müdārāsı nedür

11 İy H̲alīlī çün saña Ḥaḳdan liḳādur ārzū
Nār-ı dūzaẖdan ne ġam Firdevs-i aᶜlāsı nedür

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 66a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 43b-44a)

4

Min-Kelām-ı H̲alīlī Redīf-i Diger

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ol Mesīḥā-dem ki şīrīn leblerinden cān ṭamar
Görse yüzin kāfir-i Çīn ḳalbine īmān ṭamar

2 Gözleri ḳan dökdügin görmek ᶜaceb ol dilberüñ
Türk-i ser-mestüñ dem-ā-dem h̲ançerinden ḳan ṭamar

7: 8 EHK, 6 CM.
7b demde: dem bu CM.
8: 7 EHK, 7 CM.
8a Ẓāhir ü bāṭında: Bāṭın u ẓāhirde KM; mevcūd-ı Ḥaḳdan: mevcūd Ḥaḳdur CM.
8b ġavġāsı: daᶜvāsı KM.
9: – EHK, – CM.
9a: Mısra vezne göre eksiktir.
10: – EHK, 8 CM.
10a çün: – CM; dimez: dimeyen CM.
10b rüsvā: viren KM.
11: 9 EHK, 9 CM.
4/Min-Kelām-ı H̲alīlī Redīf-i Diger: – KM.
2b ser-mestüñ dem-ā-dem: ser-mest ü lā-büd KM.

3 Yaşuma baḳup ḫayālin gördi göñlümde didi
Ṭurma ol vīrānede ki_ez-her-ṭaraf bārān ṭamar

4 Her ᶜaraḳ kim aḳıdur çeşmüm firāḳından anuñ
Beñzer ol ḫūn-āba dāyim göz [ü] ten biryān ṭamar

5 İy Ḫalīlī ġam degül yār-içün olsañ teşne-leb
Leblerinden çün bilürsin çeşme-i ḥayvān ṭamar

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 100a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 44a)

5

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Şehā mihr-i cemālüñden çü ẕerre āfitāb oynar
Firāḳuñ iḥtirāḳından göñül mānend-i āb oynar

2 Nola oynarsa ṭıfl-ı dil senüñ mihrüñden iy meh-rū
Ki söz [ü] sāz-ı ᶜışḳuñla dem-ā-dem şeyḫ [ü] şāb oynar

3 Gözüñ devrinde ol zāhid ki dün zühdin büt itmişdi
Bugün mey-ḫāne küncinde girüp mest-i ḫarāb oynar

4 Ser-i zülfüñde miskīn-dil resen-bāz olduġı bu kim
Budur kim cān-bāz olan hemīşe ber-ṭınāb oynar

5 Göñül zencīr-i zülfüñde nice baġlanmasun cānā
Yüzüñ levḥinde ol kāfir hemīşe pīç ü tāb oynar

6 Nigārā aġladum ᶜışḳuñ yolında ol ḳadar tā kim
Gözüm[üñ] ya[ş]ı mevcinde tenüm hem-çün ḥabāb oynar

7 Ḫalīlī naẓmın iy dilber ḳulaḳda gūşvār it kim
Hemīşe gūş-ı şehlerde ṭurup dürr-i ḫᵛoş-āb oynar

3b vīrānede: īrānede (?) KM; ki: kim KM.
4a çeşmüm: çeşm-i KM.
5a yār-içün olsañ: olsañ yār-içün KM.
5/6b ya[ş]ı: Metinde "yası".

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 44b-45a)

6

Min-Kelām-ı Ḫalīlī vü Redīf-i Diger

Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilün

1 Yārini yarın görendür kim bugün yarın görür
Görmeyen yārin bugün yarın ḳaçan yārin görür

2 Kim ki kes̱retden geçüp oldı ͨ alāyıḳdan berī
Vaḥdetüñ buldı ṭarīḳin Ḥaḳḳuñ envārın görür

3 Kim ki nefsin bilmedi Rabbini bilmez şek degül
Nefsini bilendür ol kim kendü miḳdārın görür

4 Kaͨ be-i maͨ nāyı ͨ ārif dem-be-dem eyler ṭavāf
Ḥācī-i ṣūret hemānā Mekke dīvārın görür

5 Yarın anda niͨ met-i dīdārdan maḥrūm olur
Bunda kerkes gibi her kim dünye murdārın görür

6 Aṣılan dār-ı belāya dünyede Manṣūrvār
Nice dil-şād olmasun kim rūy-ı dildārın görür

7 İy Ḫalīlī şol hümā-himmet faḳīr ol kim müdām
Ārzū-yı cennet itmez dōst dīdārın görür

6/Min-Kelām-ı Ḫalīlī vü Redīf-i Diger: – CM, – KM.
1a kim: ki EHK.
2a kes̱retden: kesretden CM.
2b buldı: bārı KM.
3a Kim: Ol EHK; nefsin: nefsi KM; Rabbini: dīnini KM.
4a maͨ nāyı: maͨ nāya CM.
4b Ḥācī-i: Ḥācī KM.
5a niͨ met-i: ṣoḥbet-i CM; olur: olan EHK.
5b dünye: dünyā KM.
6a Aṣılan: Aṣılayın KM; dār-ı belāya: dārü'l-belāya EHK, dār-ı fenāya CM; dünyede: dünyāda EHK, KM.
6b kim: çün CM; görür: – CM.
7a şol: ol EHK, KM.

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 91a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 46a-b)

7

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İy yüzüñ şānında münzel āyet-i *Allāhu nūr*[XXIX]
Leblerin ḥaḳḳında didi nükte-i *māᵓen ṭahūr*[XXX]

2 Evvel ü Āḫir çü sensin Ẓāhir ü Bāṭın çü sen
Maḳṣad-ı aḳṣā cemālüñdür gözümden gitme dūr

3 Söyleyen her nāṭıḳuñ dilinde sensin dem-be-dem
İşleyen her fāᶜilüñ fiᶜlini sensin bī-ḳuṣūr

4 Senden özge ādem ü deyyār yoḳdur arada
Cümle eşyādan kemāhī eyleyen sensin ẓuhūr

5 ᶜĀşıḳuñ maḳṣūdı dīdāruñdur iy pākīze-ẕāt
Ġayr-ı dīdāruñ görinmez ᶜaynına cennāt u ḥūr

6 Zāhidā gel zühdi maᶜbūd idüp olma büt-perest
Ḥaḳ-perest ol Ḥaḳḳı tanı *ḫıf mine'llāhi'l-ġayūr*[XXXI]

7/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: – CM, – KM.
1a yüzüñ: ruḫuñ CM.
[XXIX] *Allāhu nūr:* "Allah, nurudur." Mealen "Allah, göklerin ve yerin nurudur…" (Nur 24/35) şeklinde başlayan ayet-i kerimeden iktibas.
[XXX] *māᶜen ṭahūr*: "Tertemiz bir su". Tamamı "O, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderendir. Ölü toprağı canlandıralım, yarattıklarımızdan birçok hayvanları ve insanları sulayalım diye gökten tertemiz yağmur yağdırdık." (Furkan 25/48-49) mealindeki ayet-i kerimeden iktibas.
1b didi: geldi CM, vardur KM.
2a Ẓāhir ü Bāṭın: Bāṭın u Ẓāhir KM.
2b gitme: olma CM.
3a dilinde: diliyle KM.
3b fāᶜilüñ fiᶜlini: ᶜārifüñ fiᶜlinde CM.
4a ādem ü: aradum EHK, CM.
5a pākīze-ẕāt: sulṭān-ı ḥüsn CM, sulṭān Ḥaḳ KM.
6a zühdi: zühd KM; idüp: itme CM, it KM; büt: put KM.
6b *ḫıf mine'llāhi'l-ġayūr*: *Ḥaḳḳın (?) Allāhi'l-ġayūr* EHK.
[XXXI] *ḫıf mine'llāhi'l-ġayūr*: "Gayûr (çok kıskanç) olan Allah'tan kork." anlamına gelmektedir.

7 Vāḳıf olmaz sırr-ı tevḥīde şol īmān ehli kim
İdebilmez nefs-i bī-dīnüñ hevāsından ᶜubūr

8 ᶜĀlem-i ervāḥa iy dil murġı pervāz eyle kim
Ḳalmadı bu ᶜālem-i ᶜunṣurda bir sāᶜat ḥużūr

9 İy Ḫalīlī ḥadd-i iᶜcāza ḳarīb oldı sözüñ
İstimāᶜından nola ḥayy ola ger *men-fi'l-ḳubūr*[XXXII]

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 136a-b; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 46b)

8

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Sünbülüñ kim lāle ḫaddüñden gül-i ḫamrā ḳapar
Ṣanuram Firᶜavn Mūsādan yed-i beyżā ḳapar

2 Ḫāl-i ruḫsāruñ ki ᶜaksidür gözinde merdümüñ
Rūma gelmişdür Ḫotenden mesken [ü] meʾvā ḳapar

3 Nergis-i mestüñ ne fettāndur ki ḫˇāb-ālūd olup
Her ṭarafdan bir naẓarda biñ dil-i şeydā ḳapar

4 Ḫusrevā sen cām-ı Cemşīd iç ki bu gerdūn-ı dūn
Taḫt-ı Keykāvus uġurlar efser-i Dār[ā] ḳapar

5 Laᶜl-i gevher-pūşuñ iy dilber ne şīrīn kār olur
Ḥoḳḳa-i yāḳūt-femden lüʾlüʾ-i lālā ḳapar

6 Zīnet ü zīver bulur cānā cebīnüñden ḳamer
Ṭalᶜatuñdan nūr-ı ḫˇurşīd-i cihān-ārā ḳapar

7a şol: şu CM, ol KM; ehli: – KM.
9a ḳarīb oldı: Mesīḥādur CM.
9b ḥayy ola ger: ger ola ḥay CM; ola: olsa EHK; *men*: *mā* CM.
[XXXII] *men-fi'l-ḳubūr*: "Kabirlerde bulunanlara". Tamamı "Diriler ile ölüler de bir olmaz. Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirde bulunanlara işittirecek değilsin." (Fâtır 35/22) mealindeki ayet-i kerimeden iktibas.
8/3a ḫˇāb: Metinde "ḫāb".

7 Zülf-i ᶜanber-bāruñ iy serv-i fakır erbāb-ı ḥüsn
Cildi ṭāvūs ider-iken şekli ejderhā ḳapar

8 Bülbül-i cān gülşen-i ḥüsnüñde pervāz ideli
Ḳāf-ı dilden şāh-bāz olmış-durur ᶜanḳā ḳapar

9 Olsa maᶜlūmuñ Ḫalīlī ᶜālemüñ ᶜilmi ne var
Ehl-i ᶜirfānuñ vücūdı ḳaṭre-i deryā ḳapar

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 47a)

9

Nevᶜ-i Dīger Ez-Ān-ı Ḫalīlī

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Tā benüm ḳalbümde yaḳduñ iy ruḫı gül-nār nār
Nār-ı şevḳuñla cihānı yaḳduñ iy ᶜayyār yār

2 Yaralu ḳılduñ beni raḥm eylemezsin iy dirīġ
Aġladursın her gice tā-ṣubḥ olınca zār zār

3 Zārlıġumdan benüm hem-sāyelerdür bī-ḥużūr
İtmedi āhum saña bir ẕerre iy mekkār kār

4 Kār idüpdür cānuma fürḳat ᶜaẕābı iy perī
Luṭf idüp urma cefādan cānuma her-bār bār

5 Bārhā ᶜışḳuñ yolından dönmegi fikr eyledüm
Boynumı baġlar ḳomaz zülf-i siyāhuñ tār tār

9b ḳaṭre-i: Metinde "ḳaṭri-yi".
9/Nevᶜ-i Dīger Ez-Ān-ı Ḫalīlī: – KM, Nevᶜ-i Āḫar der-baḥr-ı mezbūr Ez-ān-i Ḫalīlī Firāḳ-nāme adlu Türkī kitābı vardur ᶜAcemdür İznīḳde yatur PB.
1a iy ruḫı: yār yaḫı KM.
1b şevḳuñla: hecrüñle PB, ᶜışḳuñla KM; yaḳduñ: yaḳdum EN.
2a eylemezsin: eylemezseñ EN.
2b zār zār: zār u zār KM.
3b bir ẕerre: iy gözleri PB.
4a idüpdür: iderse EN; idüpdür cānuma: eger ḳılsa baña PB.
4b cānuma: ānuma EN, baġruma PB.
5a Bārhā ᶜışḳuñ: Bār-ı ᶜışḳuñ ben PB; yolından: yolında EN, KM; dönmegi: dönmege PB, KM; eyledüm: eylerem EN.
5b ḳomaz: benüm PB.

6 Tā remel baḥrında naẓm oldı bu şiᶜ r-i dil-firīb
Diñle iy cān u cihānum ḳılma ez-eşᶜ ār ᶜ ār

7 ᶜ Ārif-iseñ iy Ḫalīlī yanma nār-ı hecr-ile
İşigine yüz süriyüp ol şehüñ yalvar var

(Köksal 2001: 797; Gıynaş 2014: I/727-728; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 47b-48a)

10

Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilün

1 Ol ki *ve'l-leyl*üñ rumūzı zülf-i pür-tābındadur[XXXIII]
*Ve'ḍ-ḍuḥā*nuñ āfitābı yüzi meh-tābındadur[XXXIV]

2 Sırr-ı *mā zāġa'l-baṣar*dan gözleri virür ḫaber[XXXV]
*Ḳābe ḳavseyn*üñ beyānı ḳaşı miḥrābındadur[XXXVI]

3 Nükte-i dārü'l-beḳāyı gel bu ben bīdāra ṣor
Ol bu esrārı ne bilsün kim fenā ḫˇābındadur

4 Zāhidüñ efsānesinden ḥāṣıl olmaz baña derd
ᶜ Āşıḳam göñlüm nigāruñ ᶜ ışḳı ḳullābındadur

5 Çün Sikender ẓulmet-i hicrānda ġam çeksem ne ġam
Çeşme-i ḥayvān çü yārüñ aġzı cüllābındadur

6a Tā remel: Nārumuñ PB, KM.
6b cān u: cān-ı EN.
6: Tārumār oldı ḳasāvetden ḳarār u ṣabr u hūş/Eyleyelden ol melek-ṣūret perī işᶜ ār ᶜ ār PB.
7b süriyüp: diyü KM; yalvar var: yalvaralar PB.
10/1a rumūzı: zümūzı (?) KM; zülf-i pür: zülfinüñ KM.
[XXXIII] *ve'l-leyl*: "Karanlığı çöktüğü vakit geceye and olsun ki…" (Duha 93/2)
[XXXIV] *Ve'ḍ-ḍuḥā*: "Kuşluk vaktine and olsun." (Duha 93/1)
[XXXV] *mā zāġa'l-baṣar*: "Göz (gördüğünden) şaşmadı…" (Necm 53/17)
[XXXVI] *Ḳābe ḳavseyn*: "İki yay aralığı kadar…" (Necm 53/9)
3a beḳāyı: beḳādan KM; bu ben: beni KM.
3b ḫˇābındadur: ḫˇābında CM.
4: – CM.
5: – CM.

6 *Küntü kenz*üñ sırrını zāhid ne bilsün yā faḳīh[XXXVII]
Sen aña ṣor kim kemāl-i maᶜrifet bābındadur

7 Niçe yol bulsun Ḫalīlī dilberüñ dīdārına
Çünki cānı miḥnet-i hicrānuñ iḥḳābındadur

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 172b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 48a)

11

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ġamzeñ elinde tīġı[nı] ᶜuryān ṭutup-durur
ᶜUşşāḳı seyr-idem ki yine ḳan ṭutup-durur

2 Çevgān-ı zülfüñüñ nice cān ṭōpın urmasun
Gülgūn yañaġlaruñ gibi meydān ṭutup-durur

3 Bāzār-ı ḥüsn içinde dehānuñ şehā senüñ
Dürr-ile laᶜl ṣatmaġa dükkān ṭutup-durur

4 Ṭāvūs-ı perçemüñ ṣanemā cān şikār ider
Bustān-ı ᶜārıżuñda ki cevlān ṭutup-durur

5 Yaşum görüp ḫayāline göñlümde dir ḥabīb
Eglenme ol ḫarābda bārān ṭutup-durur

6 ᶜAdd it beni maḥalleñ itinden didüm didi
Baḳ bu gedāya himmet-i sulṭān ṭutup-durur

7 Şiᶜr-i Ḫalīlīnüñ nemekīn olduġı bu kim
Baḥr-ı suḫanda dāmen-i Selmān ṭutup-durur

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 48a-b)

6: 4 CM.
XXXVII *Küntü kenz*(*en maḫfiyyen*…): "Ben gizli bir hazine idim..." anlamındaki hadis-i kudsîden iktibas.
7: 5 CM.
7b miḥnet-i: miḥnet ü KM.

12

Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilün

1 Āh kim ol çeşm-i siyāhuñ ḳaṣd-ı cān itmek diler
Ben ġarīb üftādenüñ bağrını ḳan itmek diler

2 Sünbül-i gül-pūşınuñ Firdevs bāġınuñ güli
Bülbül-i cānum ḳuşı āh u fiġān itmek diler

3 Perçemüñ gülgūn yañaġuñ çevresin yād itdügi
ͨ Āleme ya ͨ nī güneş cirmin ͨ ıyān itmek diler

4 Tīrveş ḳaddüñ ḳıyām itdükçe iy serv-i sehī
Lerzeden ḳaddini ͨ uşşāḳuñ kemān itmek diler

5 Men ͨ ider her gice ͨ uşşāḳuñ maḥallinden raḳīb
Öldür ol kelbi ki ḳaṣd-ı ḫānedān itmek diler

6 Leblerüñ luṭf-ıla cān-baḫşam didi ḫandān olup
Ḫışm ider ġamzeñ meger anı yalan itmek diler

7 Ḫırḳa-pūş oldı Ḫalīlī yıllar oldı ġam çeker
Ölmedin bir kez ṭavāf-ı āsitān itmek diler

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 48b)

13

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger

Mefā ͨ īlün Mefā ͨ īlün Mefā ͨ īlün Mefā ͨ īlün

1 Şehā zülf-i siyeh-pūşuñ ki cirm-i şemse ḥāyildür
Eger kāfirdür ol bī-dīn velī İslāma māyildür

2 Lebüñ dārü'ş-şifāsından kim oldur muḥyī-i ͨ ālem
ͨ İlāc-ı ͨ illet-i sevdā dil-i bīmār sāyildür

13/Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger: – KM.
2a muḥyī-i: muḥyī EHK.
2b sevdā dil-i bīmār: sevdā-yı dil-i bīmārı EHK, sevdā bu dil-i bīmār KM. Vezin gereği düzeltildi.

3 Ḫaṭuñ tefsīri kim anda ḳalur ᶜ allāmeler ᶜ āciz
Ne fehm olsun çü bir ḥarfi anuñ yüz biñ mesāʾ ildür

4 Yüzüñde ḫāl-i müşgīnüñ ki miskīn itdi ᶜ uşşāḳı
Ḥabeşden Rūma ḳaṣd itmiş ᶜ aceb Hindū-yı hāyildür

5 Götür burḳaᶜ cemālüñden ki tā disün melāʾ ikler
Taᶜ āla'llāh zihī ṣūret ne ḫ ᵛ oş şekl ü şemāyildür

6 Ne ġam vādī-i hicrānda ḳalursa dīv-i miḥnetden
Anuñ boynında kim cānā ser-i zülfüñ ḥamāyildür

7 Ḫalīlī ḫaste iy dilber görelden ḥüsn-i zībāñı
Özin cemᶜ idemez bir dem ki başdan ᶜ aḳlı zāyildür

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 64a-b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 49a)

14

Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilün

1 Ol büt-i Çīnī kim anuñ sünbül-i ber-çīni var
Gülşen-i cāndur cemāli müşgden pür-çīni var

2 İy Müselmān dil ṭolaşma zülf-i kāfir-kīşine
Ḳaṣd-ı īmān eyler anuñ ġamze-i bī-dīni var

3 Ġamzesinüñ dem-be-dem dil dilmek-imiş ᶜ ādeti
Müstedām olsun hemīşe kim ne ḫ ᵛ oş āyīni var

4 Ben nice feryād u zārī itmeyem Ferhādveş
Kim raḳībüñ ḫusrevümle ṣoḥbet-i şīrīni var

4a müşgīnüñ: misīnüñ (?) EHK.
4b Ḥabeşden: Hemīşe KM; hāyildür: ḳāyildür EHK.
5a melāᶜ ikler: melāᶜ īkler EHK.
6a vādī-i: vādi-yi EHK; dīv-i miḥnetden: dīvi miḥnetde KM.
7b ki başdan ᶜ aḳlı: başından ᶜ aḳl KM.
14/4b ṣoḥbet-i: Metinde "ṣoḥbet ü".

5 Bülbül-i dil ḫāl-i ruḫsārına reşk idüp didi
Görme bu Hindūy ki gülden bister ü bālīni var

6 Sünbül-i müşgīni el ṣunmış gül-i ruḫsārına
Gülşen-i cennetde seyr eyler gül-i nesrīni var

7 Ol ṣanem ᶜışḳ-ı Ḫalīlīden nişān isterse ger
Eşk-i sürḫ ü çihre-i zerd ü dil-i ġamgīni var

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 49a-b)

15

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Dāne-i ḫālüñ ki ḳurṣ-ı āfitāb üstindedür
Noḳṭa-i sevdāya beñzer kim kitāb üstindedür

2 ᶜĀrıżuñda dür düzildügi ne şīrīn yaraşur
Nāzük olur lā-cerem dürr-i ḫᵛoş-āb üstindedür

3 Būseler virüp meger kim cān alam dimiş lebüñ
Ol hevesden tende cānum inḳılāb üstindedür

4 Ḳanum içdügince fettān gözüñ öldürmek diler
Şehriyāruñ lā-büd inᶜāmı şarāb üstindedür

5 Āteş-i ᶜışḳuñla ḫūn-ı dil ne var cūş eylese
Cūş ider elbette ol ḫūn kim kebāb üstindedür

6 Bildi çeşmümde ḫayāli mesken itdügin didi
Muḥkem olmaz ḫāne kim bünyād[ı] āb üstindedür

7 Yāre bildürmiş Ḫalīlī sevdügin her bed-nefes
Kim teraḥḥum eylemez dāyim ᶜitāb üstindedür

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 53a)

6a gül-i: Metinde "gül ü".
7b dil-i: Metinde "dil ü".

16

Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilün

1 Ġuṣṣa-i ͨ ışḳuñla her kim kendüzin ḫurrem ṭutar
Ṣanasın şāh-ı Sikender[dür] ki cām-ı Cem ṭutar

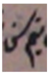
2 İy ṣanem bu çarḫ-ı aͨ lādan muͨ allā ḳadr olur
Ḳadrini şol kim maḥalleñ itler[in]den kem ṭutar

3 ͨ Āḳıbet ͨ ışḳuñ hevāsıyla vücūdın ḫāk ider
Ol ki dilde āteş-i sūzān u gözde nem ṭutar

4 Şāne-i zülfüñ[i] geh ͨ ışḳuñ hevāsı
Fetḥ ider gül gibi gāhī ġoncaveş berhem ṭutar

5 ͨ Ārıżuñ verdin ṣabā açmaḳ diler zülfüñ ḳomaz
Ne açar ol rū-siyeh ne ḫˇod elin ebsem ṭutar

6 Deldügi-y-çün bağrumı ney gibi ġamzeñ oḳları
Uş nevām-içün benüm āheng-i zīr ü bem ṭutar

7 Gerçi ṭutmaḳ ͨ āşıḳı ͨ ādet-durur fürḳat belī
Maḥv olupdur ḫˇod vücūdum ol nem ṭutar

8 Ġam degül ġamzeñ eger öldürse ben bī-çāreʾ i
Leblerüñ çün ͨ ādet-i ͨ Īsā_ibni Meryem ṭutar

9 Tā Ḫalīlī ḫasteʾ i senden cüdā ḳıldı felek
Gözde āb u başda sevdā dilde bār-ı ġam ṭutar

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 60b-61a)

16/1a Ġuṣṣa-i: Metinde "Ġuṣṣa vü".
8b: Mısra vezne uymamaktadır.

17

Naẓire-i Ḫalīlī Rāst

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Kim ki ol şāhuñ cemāli ʿıydına ḳurbān olur
Ṡıḳletinden ḳurtılur cismüñ ser-ā-ser cān olur

2 Ṣūretüñ naḳşında naḳḳāşı temāşā ḳılmayan
Sırr-ı Ḥaḳdan bī-ḫaberdür ol ḳaçan insān olur

3 Ol gedā kim ḫāk-i dergāhuñ ḳılur kuḥl-i baṣar
Rüʾyet-i eşyā kemāhī ʿaynına āsān olur

4 Nūr-ı Ḥaḳdur cümle eşyādan tecellī *eyleyen*
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ bu remzi añlayup ḥayrān olur

5 Ḥaḳdan özge ʿālem-i keṡretde nefy iden vücūd
ʿĀlem-i vaḥdetde adı ʿabd-iken sulṭān olur

6 Kimde kim vardur hevā-yı dōst ʿışḳından eṡer
Sīnesi biryān u dāyim gözleri giryān olur

7 Zāhidā gel ādem-i ḫākīye inkār itme kim
Ādem-i ḫākīye inkār *eyleyen* şeyṭān olur

17/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: Naẓīre-i Ḫalīlī EN, PB, – CM.
1a ol: sen EHK, EN, PB; şāhuñ: şehüñ EHK.
1b Ṡıḳletinden ḳurtılur: Ḳurtılur taḳlīdden CM; cismüñ: cismi CM.
2: 3 CM.
2a ḳılmayan: itmeyen CM.
2b olur: – EHK.
3: – CM, – PB.
4: – CM, 3 PB.
4a eşyādan: eşyāda PB.
5: 2 CM, – PB.
5a nefy: nefʿ CM.
6: 5 CM, 4 PB.
6b u: – EHK, – EN, – CM.
7: 4 CM, – PB.
7a-b ḫākīye: ḫākiye CM.

8 Ol göñül kim sırr-ı vaḥdetden ḫaberdār olmadı
Lā-cerem ehl-i ṣafā bezminde ser-gerdān olur

9 İy Ḫalīlī cānı vir cānān-içün ḫavf eyleme
Kim bu yolda cān virürse vāṣıl-ı cānān olur

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 116b-117a; Köksal 2001: 931-932; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171a; Gıynaş 2014: I/697)

18

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Cān virüp her kim ki ol cānān yolında ḫāk olur
Pūte-i sevdāda ḳaynar ġıll ü ġışdan pāk olur

2 Defter-i ᶜışḳuñ rumūzın oḳıyup fehm itmeyen
Müdrik-i ᶜallāme-i ᶜaṣr ise bī-idrāk olur

3 Ārzūmend-i cemāl-i yār olan ᶜāşıḳ müdām
İstemez cennet cehennemden daḫı bī-bāk olur

4 ᶜĀşıḳ-ı dil-ḫastenüñ ṣūfī ṣorarsa ḥālini
Eşki surḫ ü çihresi zerd ü yaḳası çāk [olur]

5 Şekkeri aġyār elinden alma aġudur ṣaḳın
Yār elinden ger gelen ḫˇod zehr ise tiryāk olur

6 ᶜĀşıḳ-ı Ḥaḳ-bīn sürer dīdār ẕevḳın dāyimā
Zāhid-i ḫˇod-bīn aña reşk eyleyüp ġamnāk olur

7 Yoluña cān virmege cānā Ḫalīlī ḫaste-dil
Ġam degül ger p[ī]r ise hem cüst ü hem çālāk olur

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170a)

8: 6 CM, 5 PB.
8a Ol: Her EHK, EN, PB.
8b bezminde: cemᶜinde EHK, CM, ṣaffında EN.
9: 7 CM, 6 PB.
9a cānı: cān EN; ḫavf: fevt PB.
9b virürse: viren EHK, EN; vāṣıl-ı: şāyeste-i EN, şāyeste EHK.
9b: Kim ki virdi cān bu yolda ᶜāḳıbet cānān olur CM.

19

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Görgil ᶜarūs-ı dehri göñül ḫaddin al ider
Aldanma cānuñ almaġ-içün mekr ü āl ider

2 Zīnet virür cemāline ṣayd eylemek-içün
Seḥḥāredür ki siḥr-ile ḳanuñ ḥelāl ider

3 Bünyād-ı cevr ü resm-i cefāyı ḳılan budur
Bundan vefā uman kişi fikr-i muḥāl ider

4 Evvel anı ki tāc-ı ser eyler bu ᶜāleme
Āḫir ayaḳlara bıraġur pāy-māl ider

5 Birdür ḳatında dīv ü melek bu sitemgerüñ
Ṣanma ki bu riᶜāyet-i ṣāḥib-cemāl ider

6 Güldürdügine baḳma ki zār aġladur yine
Cemᶜiyyetine baḳma ki āşüfte-ḥāl ider

7 Bir gūr-ı tenge ḳāniᶜ ider ol emīri kim
Daᶜvā-yı taḫt u salṭanat u mülk ü māl ider

8 Dünyā-y-ılan gedāya ne faḫr ide şāh olan
Bu dünyeden çü şāh u gedā intiḳāl ider

19/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: – CM.
1a: İy dil ᶜarūs-ı dehr ki ḫaddini al ider EHK.
2a eylemek-içün: eylemek içün CM.
3a ḳılan: ḳoyan EHK.
4: – CM.
5: – CM.
6: 4 CM.
6a Güldürdügine: Güldürmegine CM.
6b baḳma: ḳalma CM.
7: 5 CM.
7a salṭanat: memleket EHK.
8: – CM.
8b dünyeden: Metinde "dünyādan", vezin gereği düzeltildi.

9 ᶜ Āḳıl midür bu dünye kemālin ḳılan ṭaleb
Çün kim zevāli der-pey-i her bir kemāl ider

10 İy devlet ol faḳīre ki faḳr iḫtiyār idüp
Nān-ı cevīne ḳāniᶜ olup ḫırḳa ṣāl ider

11 Ṭutdı Ḫalīlī künc-i ḳanāᶜatde meskeni
Şükr ü sipās ber-kerem-i Ẕü'l-Celāl ider

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 85b-86a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170a)

20

Velehū[XXXVIII]

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İy ḳılan daᶜvā ki ṣūf[ī]yem fütūḥātuñ nedür
Ger ṣafā ehlinden iseñ Ḥaḳḳa mirᵓātuñ nedür

2 ᶜ Ārif-i nefs olmayınca kimse bulmaz Ḥaḳḳa yol
Daᶜvī-i ᶜ irfān idersin göster iṡbātuñ nedür

3 Olmadın fānī özüñden mürtefiᶜ olmaz ḥicāb
Fānīyem dirsin ᶜ aceb bu zerḳ u ṭāmātuñ nedür

4 Bu ridā vü ṭaylasān u ḫırḳadan yoḳ ḥāṣıluñ
Geç bu ṣūretden özüñi tanıgör ẕātuñ nedür

9: – CM.
10: 6 CM.
10a devlet: dōst EHK; faḳīre: gedāya EHK.
10b olup: ola EHK.
11: 7 CM.
11b Şükr ü sipās ber-kerem-i: Şükr ü sipās minnet ol EHK.
[XXXVIII] EHK'de bir önceki şiir Ḫalīlī'ye ait olduğu için şiir bu başlıkla verilmiştir.
20/Velehū: – CM.
1a ṣūf[ī]yem: ṣūfiyem CM, ṣūfīnüñ EHK.
1b ṣafā ehlinden iseñ: fütūḥāt ehli-y-iseñ EHK.
2b Daᶜvī-i: Daᶜvi-yi CM.
3a Olmadın: Olmayan CM.
3b ᶜ aceb bu: bu ᶜ aceb EHK.
4a Bu ridā vü: Būriyā-yı EHK; ḫırḳadan: zerḳden EHK.

5 Nūr-ı Ḥaḳdan urma lāf iy kendüzinden bī-ḫaber
Bilmedüñ çün sendeki mıṣbāḥa mişkātuñ nedür

6 Eylemişsin ṣūret-i ṣūfīlığı dükkān-ı kesb
Bundan özge var-ısa göster kerāmātuñ nedür

7 Daᶜvī eylersin ki ben seyr-i maḳāmāt eylerem
Bilmezem iy ḫar bu yolda bindügüñ atuñ nedür

8 Çünki sen maḥkūm-ı nefs-i şūmsın iy bü'l-heves
Kimseye kāfir dime boynuñda gör Lātuñ nedür

9 Çün bulınmaz bī-riyā ᶜālemde bir ṣāḥib-kemāl
İy Ḫalīlī sözi kes bunca maḳālātuñ nedür

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 66a-b; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170b)

21

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḥaḳ kitābı sūre-i *sebᶜa'l-meṣānī* sendedür[XXXIX]
Gel gel iy ᶜārif ḫaber vir kim beyānı sendedür

2 *Küntü kenz*üñ gevherin şerḥ eylegil ṭāliblere
Şol muᶜallā gevherüñ kān u mekānı sendedür

3 İsm-i aᶜẓamdur vücūduñ maᶜdeni Rūḥü'l-Ḳudüs
Cümle eşyānuñ ṭılısmāt-ı nihānı sendedür

4 ᶜĀlemü'l-ġaybuñ kelāmın söylegil ᶜāriflere
Ol kelāmuñ ḥarfi vü nuṭḳuñ lisānı sendedür

5a urma lāf iy kendüzinden bī-ḫaber: niçe bir lāf urasın iy müddeᶜī EHK.
5b sendeki mıṣbāḥa: sende ol mıṣbāḥ-ı EHK.
7: 8 CM.
7a eylerem: eyledüm EHK.
8: 7 CM.
8a nefs-i şūmsın iy bü'l-heves: nefs olduñ iy şems-i bü'l-heves EHK.
[XXXIX] "*Sebᶜa'l-meṣānī (sebᶜan mine'l-meṣānī)*" Tamamı "Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur'an'ı verdik." (Hicr 15/87) mealindeki ayet-i kerimeden iktibas edilmiştir.
21/3a Ḳudüs: Metinde "kaf" harfinin noktası unutulmuş.

5 İy Ḫalīlī ḫāṭıruñ cemᶜ eyle yār oldı raḳīb
Şāh-bāz-ı lā-mekānuñ āşiyānı sendedür

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 172a)

22

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Mihr uman bu fānī dünyādan ᶜaceb dīvānedür
Āşinā ṣanma bu dünyā-yı denī bīgānedür

2 Çün cihānı fānī didi ol Kerīm-i Ẕü'l-Celāl
Bu delīle didiler ki_āḫir aña vīrānedür

3 Gel berü Ḥaḳḳı dilerseñ gir vücūduñ şehrine
Söyleyen dilüñde her dem Ḥaḳ degüldür yā nedür

4 Ġāfil olma iy hümāyūn dünyenüñ leẕẕātına
Ḫᵛoş ṣafālar virür ammā ḳaṣdı baş u cānadur

5 Rind-i rüsvāyuz bugün ᶜālemde nāmūs şīşesin
Ṭaşlara çalduḳ yirümüz gūşe-i mey-ḫānedür

6 Dün gice mey-ḫānede bī-ḫᵛod olup vāᶜiẓ bugün
Minbere çıḳmış sözi efsūn-ıla efsānedür

7 Fażl-ı Ḥaḳḳ açdı gözüñ gördüñ cihānuñ varını
İy Ḫalīlī saña bu sır himmet-i şāhānedür

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 172a)

23

Naẓīre-i Ḫalīlī

Mefᶜūlü Mefāᶜīlün Mefᶜūlü Mefāᶜīlün

1 Deldükçe müjeñ baġrum laᶜüñ nemekīn eyler
Bu şehd ü şeker-bārı bilsem neme kīn eyler

23/Naẓīre-i Ḫalīlī: – HHP.

2 La^{c}lüñle müjeñ cānā gözler dil-i ^{c}uşşāḳı
Biryān ider ol gerçi ammā nemekīn eyler

3 Kūyumı ṭolaşmasun çıḳsun dimiş ol dilber
Yā Rab ne günāh itdüm bilsem neme kīn eyler

4 Sīnemde cefā toḫmın bitürdi gözüm yaşı
Dilde bu mes̱el-durur olsa nem ekin eyler

5 Çün sūz-ı Ḫalīlīye sāz ile-durur dermān
Def yüzine kef ursun çalsun nemekī neyler

(Gıynaş 2014: I/585; Gümüş 2012: 63)

24

Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Bād-ı ṣubḥ ez-sūy-ı maşrıḳ āfitāb almış gelür
Ġālibā yārüñ cemālinden niḳāb almış gelür

2 ^{c}Āşıḳ-ı dil-ḫasteden def^c-i ṣudā^c itmek diler
Sünbülinden dilberüñ būy-ı gül-āb almış gelür

3 Ḫaṭṭ u ḫāl ü gözleri ḳanum ḥelāl itmeklige
Müftī-i iḳlīm-i ḥüsn olup kitāb almış gelür

4 Gözleri devrinde mest olmış ṭuṭaġı yādına
Zāhidi mey-ḫānede gördüm şarāb almış gelür

5 Ṣūfī-i bī-çāre bu ḥālin göricek zāhidüñ
Ṣoḥbeti germ itmege çeng ü rebāb almış gelür

6 Dil ġamuñ kūyına sāyil vardı iy ḥūr-ı behişt
Bunda ḫūn-ı dil yiter diyü cevāb almış gelür

2a cānā gözler: cānā gör bu HHP.
3a ṭolaşmasun: ṭolanmasun HHP; çıḳsun: gitsün HHP.

7 Her kişi almış gelür yārüñ ġamından bir naṣīb
Bu Ḫalīlī çeşm-i pür-ḫūn dil-kebāb almış gelür

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 118b-119a)

25

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilün

1 Zülf-i müşgīnüñ ki bād-ı ṣubḥı ser-gerdān ider
Gülşeninde ḥüsnüñüñ ṭāvūsveş cevlān ider

2 Hey ne tīr-endāzdur çeşmüñ ki ġamzeñden ḫadeng
Urduġınca sīne-i ͨ uşşāḳda pinhān ider

3 Dil-rübālıḳ ṭōpını urmaġa ol fettān ḥabīb
Ḫaddi meydānında zülfin dem-be-dem çevgān ider

4 Ḳaşları dil murġına remz-ile çeşmin gösterür
Kim bu ẓālimden ḥaẕer ḳıl esrümişdür ḳan ider

5 Ḥabbetü's-sevdā-yı ḫālüñdür dü-çeşmüm ḳarası
Kim beni her dem ikisi zülf-i misk-efşān ider

6 Dir-imişsin kim benüm yolumda cān virmek gerek
Ḳul ḳaçan yüz döndürür ol ḥükmi kim sulṭān ider

7 Bu Ḫalīlī ḫaste-dil kesmez viṣālinden ümīẕ
Bunca kez anuñ ͨ aẕābı cānına hicrān ider

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 84b)

26

Min-Kelām-ı Ḫalīlī vü Redīf-i Diger

Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilātün Fā ͨilün

1 Çeşm-i mestüñ iy perī her dem ki ḫ ͮāb-ilen ṭolar
Ṣoḥbet-i ehl-i naẓar nāz u ͨ itāb-ilen ṭolar

26/Min-Kelām-ı Ḫalīlī vü Redīf-i Diger: – KM.
1a ḫ ͮāb: Metinde (EHK, KM) "ḫāb".

2 Her ḳaçan kim refᶜ olur cānā cemālüñden niḳāb
Ẓāhir ü bāṭın şuᶜāᶜ-ı āfitāb-ilen ṭolar

3 Laᶜl-i cān-baḫşuñ şarābın eyledikçe ārzū
Ḫūn-ı ᶜuşşāḳ iy şeker-leb dil-kebāb-ilen ṭolar

4 Bāġ-ı ḥüsnüñ tāze ṭursun diyü iy serv-i sehī
Çeşmümüñ cūyı revān her demde āb-ilen ṭolar

5 Her nefesde ḥoḳḳa-i yāḳūt-ı laᶜlüñ yād idüp
Ağladuḳça dāmenüm dürr-i ḫˇoş-āb-ilen ṭolar

6 Ger cemālüñ defterinden şerḥ idersem bir varaḳ
Ser-be-ser dīvān olur ᶜālem kitāb-ilen ṭolar

7 İy Ḫalīlī dīde-i maᶜnā ilen dīdāra baḳ
ᶜĀḳıbet çün dīde-i ṣūret türāb-ilen ṭolar

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 106a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 45a-b)

27

Naẓīre-i Ḫalīlī Ḳāfiye[-i] Muġāyir vü Redīf-i Diger

Mefāᶜīlün Feᶜilātün Mefāᶜīlün Feᶜilün

1 Egerçi ġamzelerüñ dilde yarası görinür
Ne ġam çü laᶜl-i lebüñ gibi çāresi görinür

2 Cemālüñe ne kemāl-ile beñzedem anı kim
Yüzinde bedr olıcaḳ māh ḳarası görinür

3 Özini ḳılduġı-çün ġonca aġzuña teşbīh
Ṣabā eliyle yaḳasında pāresi görinür

2a olur: ola KM.
2b Ẓāhir ü bāṭın: Bāṭın u ẓāhir EHK.
3a cān-baḫşuñ: cān-baḫşuña KM; şarābın: şīrīn KM.
3b ᶜuşşāḳ: ᶜuşşāḳı EHK.
5b Ağladuḳça: Ağlamaḳdan KM.
6: – KM.
7: – KM.

4 Şehā ḳapuñ feleginden ᶜaceb zi-burc-ı murād
Ḳaçan bu ṭāliᶜ-i naḫsuñ sitāresi görinür

5 Muḥīṭ-i ᶜışḳa Ḫalīlī çü düşdüñ umma necāt
Bu böyle baḥr degül kim kenāresi görinür

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 113b-114a)

28

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Yāre girçek yār olan aġyārdan fikr eylemez
Gül diren elbette zaḫm-ı ḫārdan fikr eylemez

2 Dōstlıḳ peyvendini yār-ıla muḥkem baġlayan
Düşmen olursa cihān aġyārdan fikr eylemez

3 ᶜAnberīn zülfüñ olursa yüzüñe ḥāyil ne ġam
Māl ḳaṣdın eyleyenler mārdan fikr eylemez

4 Gerçi ᶜışḳuñ iy ṣanem ḳıldı beni rüsvā-yı ḫalḳ
ᶜĀşıḳ olan nām u neng ü ᶜārdan fikr eylemez

5 Nār-ı hicrānuñ beni çün ᶜūd yandurmaḳ diler
Her kim öldiyse Ḫalīlī nārdan fikr eylemez

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 172a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 69a; *Mecmûᶜa-i Nezâʾir* [yz.] 2456: ?)

29

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Ḳāfiye-i Diger

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

28/1a yāre: yār CM, MM.
2b Düşmen olur-ısa cihān aġyārdan: Bu cihān aġyār ola deyyārdan KM; aġyārdan: deyyārdan MM.
3a ġam: – KM.
3b Māl: Genc KM.
4a Gerçi ᶜışḳuñ iy ṣanem ḳıldı beni: Didüm iy dilber meni ᶜışḳuñ ḳılur KM.
4b neng ü: neng-i MM.
5a beni çün ᶜūd yandurmaḳ: şeb-rāvī (?) yaḳdurmak KM; ᶜūd: oda MM.
5b öldiyse: ölürse KM; kim: ne MM.
29/Min-Kelām-ı Ḫalīlī Ḳāfiye-i Diger: – CM, – KM.

1 Kim ki Ḥaḳ yolında terk-i cān-ıla baş eylemez
Sırr-ı Ḥaḳdan ḫavf ider bir nüktesin fāş eylemez

2 ᶜĀşıḳ-ı ṣādıḳ virür sırr-ı ene'l-Ḥaḳdan ḫaber
Dāra çıḳmaḳdan üşenmez ġuṣṣa-i ṭaş eylemez

3 Niᶜmet-i dīdār-ı Ḥaḳdan tā-ebed maḥrūm olur
Kim ki nefs-i şūma derd ü ġuṣṣadan aş eylemez

4 Virmez ol ᶜışḳ-ı ḥaḳīḳīden kemāhī bir ḫaber
Rūy-ı zerdin ol ki eşk-i sürḫ-ile yaş eylemez

5 Ḥüsn-i zībādan anuñ-çün göz yumar gözsüz faḳīh
Bī-baṣīretdür ġaraż naḳşında naḳḳāş eylemez

6 ᶜIşḳ bāzārında yoḳdur zāhide hīç iᶜtibār
ᶜĀşıḳ-ı ṣāf ol ki ᶜışḳ ehline ḳalmāş eylemez

7 İy Ḫalīlī ḫıdmet-i ḫāṣṣān-ı dergāh eyle kim
Şāha irmez her kim ol pā-būs-ı ferrāş eylemez

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 143a-b; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 69a)

1a nüktesin: nükteᶜi KM.
1b Ḥaḳdan: Ḥaḳḳuñ EHK; ider: idüp CM.
2a ᶜĀşıḳ-ı ṣādıḳ: Ṣādıḳ ᶜāşıḳ KM.
2b ṭaş: fāş EHK.
3b ġuṣṣadan: ġuṣṣaᶜi EHK; Kim ki nefs-i şūma derd ü ġuṣṣadan: Rūy-ı zerd-ilen ü eşk-i sürḫ-ilen KM.
4: – KM.
4a Virmez ol: Viremez EHK; ḥaḳīḳīden: ḥaḳīḳatden CM.
4b Rūy-ı zerdin ol ki: Tā ruḫ-ı zerdini CM.
5: 4 KM.
6: 5 KM.
6a yoḳdur zāhide hīç: ṣūfī ḳalbe yoḳdur EHK.
6b ol ki ᶜışḳ: olıgör ol EHK; ehline: ehlini EHK, CM; ḳalmāş: fāş EHK.
7a ḫıdmet-i: ḫıẕmet-i EHK.
7b kim: ki EHK, KM; pā-būs-ı: taᶜẓīm-i CM, KM.

30

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Her kim öz ḥaddini bilmez ṭoġrı rāhın gözlemez
Müşrik-i rāh-ı ḥaḳīḳatdür ilāhın gözlemez

2 Nefs-i bed-baḫtuñ ġurūrın gör ki miskīn ādemi
Cümle efᶜālin s̱evāb añlar günāhın gözlemez

3 Kendüzin terk eyleyen ᶜārif bulur rāh-ı necāt
ᶜĀlemüñ bī-reng olup sürḫ ü siyāhın gözlemez

4 Bende-i sulṭān-ı ᶜışḳ olan olur maᶜnīde şāh
Ṣūretā gerçi bu dünyā taḫtgāhın gözlemez

5 Zāhid-i ḫᵛod-bīn Ḫudā-bīn oldı ṣanur kendüzin
ᶜĀşıḳ-ı ṣādıḳlaruñ feryād u āhın gözlemez

6 Ṭāḳ-ı miḥrābına her kim ḳılmaz ol yārüñ sücūd
Bī-ṭahāretdür anuñ-çün ḳıblegāhın gözlemez

7 İbn-i vaḳt olup ḳanāᶜat gūşesin ḳıldı maḳām
Çün Ḫalīlī rūzgāruñ sāl ü māhın gözlemez

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171b-172a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 70a-b)

31

Müstefᶜilün Faᶜūlün Müstefᶜilün Faᶜūlün[XL]

1 Dār-ı fenāda her kim fānī[-i] muṭlaḳ olmaz
Dār-ı beḳāda hergiz şāyeste-i Ḥaḳ olmaz

30/1a ṭoġrı: ṭoġru CM.
2a gör ki: görmege KM.
3: 4 KM.
3b ᶜĀlemüñ: ᶜĀlem-i CM.
4: 3 KM.
6b ḳıblegāhın: secdegāhın KM.
[XL] Bu vezin "*mefᶜûlü fâᶜilâtün mefᶜûlü fâᶜilâtün*" olarak da isimlendirilebilir.

2 Dünyā-yı dūnda her kim nefs-i ḫasīse uydı
Maġbūn-ı āḫiretdür dīdāra mülḥaḳ olmaz

3 Esrār-ı *küntü kenze* (?) gencīne ehl-i Ḥaḳdur
Her bī-ḫaber ḳatında bu rāzı açmaḳ olmaz

4 Eşyā egerçi cümle ẕikr-i ene'l-Ḥaḳ eyler
Ammā ki ehl-i şerᶜa bu söz muḥaḳḳaḳ olmaz

5 Ẕikr-i ene'l-Ḥaḳından aṣıldı dāra Manṣūr
Her sālikün̄ dilinde ẕikr-i ene'l-Ḥaḳ olmaz

6 Derd ü belā vü ġamdan bāl ü per açmayınca
Ol āşiyān-ı ḳudse seyr-ile varmaḳ olmaz

7 ᶜĀşıḳlarun̄ kelāmın ᶜārifler an̄lar ancaḳ
Her zāhid-i ḳadīde bu rāzı an̄maḳ olmaz

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171a-b)

32

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İy bulınmaz ẕātun̄a dāniş yolında dest-res
Maᶜrifetden bunca kim erbāb-ı ᶜaḳl urur nefes

2 Vaḥdetün̄ deryāsına ġavvāṣ olanlar bildi kim
ᶜĀlem-i keṡretde yoḳdur Ḥaḳdan özge hīç kes

3 Ger vücūdāt-ı mecāzīden ṣorarsan̄ ṣūfiyā
Maẓhar-ı ẕāt-ı Ḫudādur cümlesi iy bü'l-heves

32/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: – CM.
1a bulınmaz: ki bulmaz EHK; yolında: yolından EHK.
2b Ḥaḳdan: senden EHK.
3a ṣorarsan̄: ṣorarsın CM.

4 Keşf-i esrārı bu niyyetle virür küfr-i celī
İşbu bāzāruñ lüṣūṣına şerīᶜatdür ᶜases

5 Şeş-cihetden Ḥaḳ münezzehdür velīkin nūr-ı Ḥaḳ
Görinür ez-fevḳ u taḫt u ṣaġ u ṣol u pīş ü pes

6 Zāhidā gel Ḥaḳḳa irdüm diyü çoḳ lāf itme kim
Ol hümā-yı ḳudreti ṣayd idebilmez her meges

7 İy göñül murġı maḳām-ı aṣla pervāz eyle kim
Āşiyān-ı vaḥdete māniᶜ degüldür ḫār u ḫas

8 Niᶜmet-i dünyā Ḫalīl ü Ādeme çün ḳalmadı
Ḫ˘āh gendüm-dāne ṭoldur ḫ˘ānına ḫ˘āhī ᶜades

9 Kārbān-ı maᶜrifet ehl-i ḫaber virmez ᶜuḳūl
İrmez andan zāhidüñ semᶜine [çün] bang-i ceres

10 Ol sebebden ehl-i ᶜirfānuñ yitüpdür ḳadri kim
Daᶜvī-i ᶜirfān ider farḳ itmeyen ḫardan feres

11 Çün ki yoḳdur maᶜrifet ehline ḳadr ü iᶜtibār
Defter ü ṭūmārı ṭayy eyle Ḫalīlī sözi kes

4a esrārı bu niyyetle virür küfr-i: esrār-ı rübūbiyyet-durur küfre CM.
4b İşbu: Uşbu CM; lüṣūṣına: ḫuṣūṣına CM.
5: – CM.
5b görinür: Metinde "görünür".
6: 5 CM.
6a Zāhidā: Ṣūfiyā CM; gel: sen CM.
7: 6 CM.
8: 7 CM.
8b ḫ˘āhī: ḫ˘ān-ı EHK.
9: – CM.
9b [çün]: Metinde "cüz", anlam gereği düzeltildi.
10: 8 CM.
10a yitüpdür ḳadri kim: oludur (?) ḳadri kem EHK.
10b Daᶜvī-i: Daᶜvi-yi CM.
11: 9 CM.
11a Çün ki: Çün EHK; ḳadr ü: Ḫalīlī EHK.
11b Defter ü ṭūmārı ṭayy eyle Ḫalīlī: ᶜĀḳıl-iseñ defter ü ṭūmārı ṭayy it EHK.

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 147b; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170b)

33

Ġazel-i Ḫalīliyyü'l-Muḳaffā Rāst

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İy göñül gel ṭālib-iseñ eyleme ᶜömrüñ telef
Sen de maṭlūbuñ ṭaleb ḳıl gitmegil ber-her-ṭaraf

2 Ġāfil olma kendüzüñden ᶜarş-ı Raḥmān bil seni
Cevher-i mirʾāt-ı Ḥaḳsın ṣanmagil seni ḫazef

3 Ādem-i maᶜnīdür aṣluñ mebdeʾisin ᶜālemüñ
Ḫilᶜat-i tekrīm geydüñ cümleden bulduñ şeref

4 Maᶜrifet baḥrında çün Ḥaḳ rūḥ dürrin ḫalḳ idüp
Ḳıldı ᶜunṣurda seni maḫzen aña hem-çün ṣadef

5 Viregör rūḥuñ ġıdāsın sen eger insān-iseñ
Nefsüñe virme vü ḳalma olma çün gāv-ı ᶜalef

6 Maḳṣad-ı aṣliyye vardur gerç[i] yitmiş biñ ḥicāb
Buḫl yoḳdur ḳıl teveccüh Ḥaḳḳa *aḳbil lā teḫaf*[XLI]

7 Ṭāliᶜi mesᶜūd olan şehr-i viṣāle yol bulur
Leşker-i hicrān dururken her ṭarafda ṣaf-be-ṣaf

8 İy Ḫalīlī işbu sözler kim ḳılur senden ẓuhūr
Tā-ḳıyāmet añdurur seni çü-ferzend-i ḫalef

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 164a)

33/4b maḫzen: Metinde "maḫzen".

[XLI] *aḳbil ve lā teḫaf*: "Dön ve korkma". Tamamı "Değneğini (yere) at. (Mûsâ, değneğini attı). Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. (Bu sefer şöyle seslenildi:) Ey Mûsâ! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın." (Kasas 28/31) mealindeki ayet-i kerimeden iktibas.

34

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ol nāzenīn ki serv-i revāndur ne nāzicek
Maḳṣūd-ı cism ü maḳṣad-ı cāndur ne nāzicek

2 Ṣordum lebinden aġzını didüm nedür didi
Baḳ diḳḳat-ile ġonçe-dehāndur ne nāzicek

3 Didüm şeker midür lebe yā[ḫˇud] leben midür
Didi leben degül bu lebāndur ne nāzicek

4 Didi vefā ḳılam saña terk eyleyem cefā
Görüñ bu sözi gerçi yalandur ne nāzicek

5 Şevḳ-ı ruḫuñla şiᶜr-i melīḥi Ḫalīlīnüñ
Maḫfī degül ki siḥri ᶜıyāndur ne nāzicek

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 172b)

35

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 ᶜIşḳuñ iy dōst göñül Ṭūrına Mūsā mı degül
Leblerüñ nefḫa-i rūḥ itmege ᶜĪsā mı degül

2 Ḳatl iden yaᶜnī degül mi ṣanemā ġamzelerüñ
Yine iḥyā ḳılan ol laᶜl-i şeker-ḫā mı degül

3 Ṣūretüñ āyīne-i münkir olan Firᶜavna
Yañaġuñ muᶜcizesi ḫˇoş yed-i beyżā mı degül

4 Sīnemüñ nārı-y-ıla gözlerümüñ ābından
Gökyüzi āteşī vü yiryüzi deryā mı degül

5 Şevḳ-ı ḥüsnüñden eyā lāle-ruḫ [u] ġonca-dehen
ᶜĀlemüñ ḫalḳı ḳamu vālih ü şeydā mı degül

6 Döküben dāne göñül ṭūṭisini dāma çeken
Ḫāl-i Hindū-y-ıla ol zülf-i semen-sā mı degül

7 Ḳıl teraḥḥum bu Ḫalīlī[-i] ciger-ḫūna kim ol
Gül yüzüñ medḥine ḫˇoş bülbül-i gūyā mı degül

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 110a)

36

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilün

1 İy cemālüñ maẓhar-ı nūr-ı İlāhīden delīl
Dāyimā ẕikrüm cemālüñdür zihī ẕikr-i cemīl

2 Baş u cān olsun fedā ol ḥüsn-i nā-hem-tāya kim
Nūr-ı ẕātı pertevinden nāra düşmişdür Ḫalīl

3 Bilmedüñ çün nefsüñi zāhid *bi-ḥükmi men ᶜaref*[XLII]
ᶜĀrif-i Rabb-ile bes niçün ḳılursın ḳāl ü ḳīl

4 Selsebīl-i cenneti ᶜarż itme ehl-i ḥāle kim
Cennet ü dīdār uman içmez şarāb-ı Selsebīl

5 Dilberā ḫāṣiyyet-i ᶜışḳuñ mıdur kim dāyimā
Müddeᶜīler sālimü'n-nefs ola ᶜāşıḳlar ᶜalīl

6 Çün ber-ā-ber ceẕb ider ḫaddüñle ḫālüñ dilleri
Pes neden ḳahruñ kes̱īr olmış-durur luṭfuñ ḳalīl

36/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: Naẓīre-i Ḫalīlī EN.
2a nā-: bī- EN.
2b pertevinden: pertevinde EHK.
3a Bilmedüñ: Bilmedi EN; nefsüñi: nefsini EN.
XLII *bi-ḥükmi men ᶜaref*: "Men ᶜaref hükmü ile". Hadis olarak Hz. Peygamber'e atfedilen "Men ᶜarefe nefsehū fe-ḳad ᶜarefe Rabbehū (Kendini bilen kuşkusuz Rabbini de bilir.)" sözünden iktibas edilmiştir (Yılmaz 2013: 492).
3b ᶜĀrif-i Rabb-ile: ᶜĀrife rütbeyle EN; ḳılursın: ḳıla ol EN; ḳāl ü ḳīl: EHK'de bu iki kelime takdim-tehirli.
5b ola ᶜāşıḳlar: olur u ᶜāşıḳ EHK.
6b ḳahruñ kes̱īr: ḳaddüñ kişiye EN.

7 İy Ḫalīlī işbu sözler kim ḳılur senden ẓuhūr
Ġālibā taᶜlīm iden Ḥaḳdur saña yā Cebreᵓīl

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 197b-198a; Köksal 2001: 1689-1690)

37

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ben ki dervīş olmışam şāh-ı cihāndan fāriġam
Bende-i sulṭān-ı ᶜışḳam īn ü āndan fāriġam

2 Şöhretinden geçmişem dünyā-yı fānīnüñ tamām
Bī-nişānı bulmışam nām u nişāndan fāriġam

3 Ṭalmışam deryā-yı bī-pāyāna ġavvāṣ olmışam
Kān-ı gevher bulmışam sūd u ziyāndan fāriġam

4 Dünyī vü ᶜuḳbī benüm ᶜaynuma gelmez ẕerrece
Mülk ü māli neylerem kevn ü mekāndan fāriġam

5 Çünki naḳşında temāşā eylerem naḳḳāşı ben
Cennet ü Firdevs ile ḥūr-ı cināndan fāriġam

6 ᶜÖmri geçdi zāhidüñ şekk ü gümān [u] ẓann-ıla
Ben yaḳīn buldum Ḥaḳı şekk ü gümāndan fāriġam

7 Ol Ḫalīlīyem ki ḳıldum *faḫra faḳrı* iḫtiyār[XLIII]
Raḫt u baḫt u tāc u taḫt u ḫānümāndan fāriġam

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 172b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 115b-116a)

7b saña: anı EN.
37/4b mülk ü māli: māl ü mülki CM; kevn ü: kevni KM.
5a naḳşında: naḳşından CM; eylerem: iderem CM.
5b ḥūr-ı: ḥūr u KM.
6a ẓann-ıla: vehm-ile KM.
6b yaḳīn buldum Ḥaḳı şekk ü: Ḥaḳı çün bulmışam ẓann u CM.
7a ḳıldum faḫra faḳrı: faḳr u faḫra ḳıldum KM.
XLIII Tamamı "*El-faḳru faḫrī ve bihī eftaḫiru* (Yoksulluk övüncümdür, ben onunla övünürüm.)" şeklinde olan ve hadis olarak Hz. Peygamber'e atfedilen sözden iktibastır (Yılmaz 2013: 153).
7b taḫt u: taḫt-ı CM.

38

Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilün

1 [Aḳduġınca] çeşmesinden çeşmümüñ mā-dām dem
Dem mi fevt olur ki göndermez dile peyġām-ı ġam

2 Ġam sipāhı çün ṣafā menzillerin mesken duta
Dar ider Dārāya dārı bāda virür cām-ı Cem

3 Cām-ı Cem mi vaḳt-i evvel cām içüp incitme gel
Yoḳsa çeşmümden ḳılur ᶜālemleri eyyām yem

4 Yemm-i ᶜışḳı āh eger āhum odı cūşān ide
Bulamaz maᶜber ᶜuḳūl ü ġarḳ olur efhām hem

5 Hem-nişīn oldum çü ᶜışḳa terk-i nāmūs eyledüm
ᶜĀr neyler bunda ᶜārif yā bu neng ü nām nem

6 Nem döker gözden ᶜadū dīdāra secde_itmek diler
Ḫarḳ-ı ᶜādetdür olursa çūb-ı ḫuşk ü ḫām ḫam

7 Ḫamlarından zülfüñüñ ḫˇor itdi müşg[i] bād-ı ṣubḥ
Rūm ilinden ileteli Çīne her aḫşam şem

8 Şemᶜ gibi ᶜışḳuña cān[ın] yaḳanuñ vir kāmını
Ḥayf ola sen kāmrāndan bulına nā-kām kem

9 Kemlik eyler kemterīn kelbüñden iy kāmil vücūd
Geldügince bu Ḫalīlī ḫasteden mā-dām dem

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 116b-117a)

39

Ḫalīlī Fermāyed

Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilātün Fā ᶜilün

38/1a [Aḳduġınca]: Metinde "Aḳıdduḳça", vezin gereği düzeltildi.
2b Dar ider Dārāya dārı: Metinde "Dar ider Dārāyı dāra", anlam gereği düzeltildi.
3a cām içüp incitme gel: Metinde "cām içüp encām içün incitme gel", vezin gereği düzeltildi.

1 Peyk-i devletdür eger ir[er]se kūyuñdan nesīm
Cān virem şükrānesine zer ne dür yāḫˇud ne sīm

2 Yara ġamzeñ ḫançeri key teşnedür ḳan içmege
Kim ciger andan delinmiş dil dölenmişdür dü-nīm

3 Rūz [u] şeb cān yaḳaram cānā caḥīminde ġamuñ
Tā bulam bir gün meger vaṣluñ na^{c}īminden na^{c}īm

4 Müşterīdür ṭal^{c}atuñ envārına şems-i felek
Ol sebebden seyr ider bir gūşede olmaz muḳīm

5 Ḥüsn-ile hem-tā bulınmaz saña iy ḫulḳı ḥasen
Ḥaḳ Ta^{c}ālā eylesüñ yaşuñ uzun ^{c}ömrüñ delim

6 Men^{c} ider senden beni raḥm eylemez şeyṭān raḳīb
Oḳuram def^{c}ine *bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm*

7 Vah ne Hindū-beççedür ḫālüñ ki lu^{c}bet-bāz olup
Gülsitān-ı ḥüsne girmiş çarḫ ider siḥr-i ^{c}aẓīm

8 Derdmendüñdür Ḫalīlī ḥāline ḳılġıl naẓar
Şimdi kim olmış-durur derd-i firāḳuñla saḳīm

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 5a)

40

Fe^{c}ilātün Mefā^{c}ilün Fe^{c}ilün

1 Gel berü ṣūfiyā ki mest olalum
Mest-i cām-ı mey-i elest olalum

2 Ḳılalum niyyeti yolında sefer
Varalum kūy-ı yāre mest olalum

39/3a Rūz [u]: Metinde "rūzı".

3 Virelüm rūḥa iḫtiyārumuzı
Niçe bir nefse zīr-dest olalum

4 ᶜĀlem-i ḳudse idelüm pervāz
Ne-y-içün bunda pāy-best olalum

5 Nefsümüz bütlerini sınduralum
Cehd idüp biz Ḫudā-perest olalum

6 Yār bizi çün şikeste ister-imiş
Gelüñüz cümlemüz şikest olalum

7 İy Ḫalīlī gözetme cāy-ı bülend
Meskenet gözlegil ki mest olalum

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171a)

41

Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ben ki dervīşem faḳīrem pādişāh-ı ᶜālemem
Rūḥ-ı bī-rengem egerçi renge geldüm ādemem

2 Şeş-cihāt ü çār-ᶜunṣurdur beni fāş eyleyen
Yoḳsa ben gencīne-i vaḥdetde nūr-ı mübhemem

3 Söyleyen Ḥaḳdur benüm dilümde her dem yoḳsa ben
Çār-ᶜunṣurdan mürekkeb bī-lisān u ebkemem

4 Ümmehāt-ıla ne var ābāya düşdümse ḫalef
ᶜĀlem-i taḥḳīke baḳsañ cümlesinden aḳdemem

41/Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger: – CM, – Yz1.
1a Ben ki: Gerçi EHK; pādişāh-ı: bir şāh-ı Yz1.
2b mübhemem: mübhem EHK.
3: 4 EHK, 4 Yz1.
3b bī-lisān u: bī-lisānem EHK, CM.
4: 5 EHK, – Yz1.
4a düşdümse: oldumsa CM.

5 ᶜ Ālemü'l-ġaybuñ ṣıfātı benden oldı āşikār
İy baṣīretsüz beni gör kim ne ẕāt-ı aᶜ ẓamam

6 Cennet ü Firdevs-içün bir laḥẓa ġamgīn olmazam
Ṭālib-i dīdār-ı Ḥaḳḳam şādumānam ḫurremem

7 İy Ḫalīlī çün her iş taḳdīr elinden işlenür
Fāriġam dünyādan u ᶜ uḳbā ġamından bī-ġamam

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 227a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171b; Hayretī Mehmed Çelebi Vardarī [yz.] 4498: 88b)

42

Velehū[XLIV]

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Olmışam ben zülfüñe dīvāne çoḳlar sevdügüm
Hem cemālüñ şemᶜ ine pervāne çoḳlar sevdügüm

2 Ḥasretinde nāleler ḳılduḳça gözüm yaşları
Döndürür ᶜ ālemleri ᶜ ummāna çoḳlar sevdügüm

3 Ben ḳuluña yüz cefālar eyledüñ biñ nāz-ıla
Ṣanma senden bu göñül uṣana çoḳlar sevdügüm

4 Kimseye virmiş degüldüm göñlümi virdüm saña
Sen bu sırrı söyleme nā-dāna çoḳlar sevdügüm

5 Başumı ṭōp eyledüm ben zülfüñüñ çevgānına
Gelmişem ser virmege meydāna çoḳlar sevdügüm

5: 3 EHK, 3 Yz1.
5a ṣıfātı: vücūdı EHK, CM.
6: 5 Yz1.
6a bir laḥẓa: iñende EHK.
6b Ḥaḳḳam: yārem EHK, CM.
7: 6 Yz1.
7b dünyādan: dünyeden Yz1; bī-ġamam: fāriġam Yz1.
XLIV Bu gazelden önce Halîlî mahlaslı, "egler beni" redifli bir gazel vardır. Bu gazel aslında Edirneli Celîlî'ye aittir. Ancak yazmada "Halîlî" mahlasıyla verilen bir gazelden sonra "Velehū (Bu da onun)" başlığı kullanıldığı için gazelin Halîlî'ye ait olduğu düşünülmüştür.

6 Raḥm idüp bir kez cemālüñ ᶜıydını irgür beni
Ṣaḳlamışam cānumı ḳurbān[a] çoḳlar sevdügüm

(*Mecmûᶜa-i Eşᶜâr* [yz.] 2006: 78a-b)

43

Ḫalīlī

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Görmişem Ḥaḳḳuñ nişānın dōst sīmāsında ben
Olmışam ḥayrān u vālih rūy-ı zībāsında ben

2 Noḳṭa-i ḫāl-i siyāhın ḳurretü'l-ᶜayn itmişem
Cānı mesken ṭutmışam zülf-i semen-sāsında ben

3 Bilmişem Ḥaḳḳı ne var büt-ḫāne dirsem ᶜāleme
Ehl-i tevḥīdem ne ġam ṭursam kilīsāsında ben

4 Çün ṭabīᶜatdür baña yārüñ cemālin gözlemek
Oḳuram ᶜilm-i İlāhī ḳaşı ṭuġrāsında ben

5 Şol Ḫalīlīyem ki ġamgīn yürürem ẓāhirde līk
Şāẕumānam her nefes göñlüm temāşāsında ben

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171b; Muhammed *ez*-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 127b; *Mecmûᶜa-i Eşᶜâr* [yz.] 3628: 14b)

44

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ol ki ṭaᶜn eyler yüzi şems-i ḍuḥāya şimdiden
Āh kim raḥm eylemez ben mübtelāya şimdiden

43/Ḫalīlī: – CM, – KM.
1a sīmāsında: simāsında KM.
1b ḥayrān u vālih: vālih ḥayrān KM; rūy-ı: ruḫ-ı Yz2.
2a Noḳṭa-i: Noḳda-i Yz2; siyāhın: siyāhı CM, siyāhuñ Yz2.
2b Cānı: Ḫāne KM, Cāna Yz2; ṭutmışam: ṭumışam (?) KM.
3a Bilmişem: Bulmışam KM; büt: put Yz2; dirsem ᶜāleme: dutsam ᶜālemi CM.
3b kilīsāsında: kinīsāsında KM.
4: Ṭālib-i Ḥaḳḳam bugün kes̱ret ṣıfātından geçüp/ᶜIşḳa müstaġraḳ olup bu mevc deryāsında ben Yz2.
5a Şol: Ol KM, Yz2; Ḫalīlīyem ki: Ḫalīliyem ben ki CM; ẓāhirde līk: ẓāhir velī CM, Yz2.

2 Çeşm-i ḫūn-rīzüñ ki ḥüsn iḳlīminüñ sulṭānıdur
Hey ne ẓālimdür ki ẓulm eyler gedāyā şimdiden

3 Zülfinüñ dāmında dil murġı giriftār olduġın
Bildi kim pervāz idüp uçdı hevāya şimdiden

4 ᶜĀlemi ġarḳ itdi yüziyle cemāli ṭañ mıdur
Kim siyeh zülfi ṣalar ḫᵛurşīde sāye şimdiden

5 Didi ben ḥüsn iline şāh olısar-men ᶜāḳıbet
Başladı bī-çāreler medḥ ü s̱enāya şimdiden

6 Ben didüm kūyuñ seginden ṣaygil iy dilber beni
Didi baḳ uçmaḳ diler evc-i semāya şimdiden

7 Didüm iy dilber Ḫalīlīye iñen cevr eyleme
Didi ögrenmek gerek cevr ü cefāya şimdiden

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 127b-128a; *Mecmûᶜa-i Eşᶜâr* [yz.] 11452: 28b)

45

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İy özinden bī-ḫaber sen seni bil kim ḳanısın
Gör nireden geldüñ ü bilgil kimüñ mihmānısın

2 Sen seni tā bilmedüñ Ḥaḳdan ḫaberdār olmaduñ
Ger seni sen tanımışsın ᶜālim-i Rabbānīsin

3 Cevher-i bāḳīsin iy miskīn özüñi tanıgör
Nefse uymışsın ṣanursın kim bu cism-i fānīsin

44/2a ḫun-rīzüñ: ḫun-rīzi KM.
3a murġı: murġ KM.
3b pervāz: feryād Yz3; hevāya: yuvaya Yz3; şimdiden: – Yz3.
4: – Yz3.
5: – Yz3.
6: 4 Yz3.
7: 5 Yz3.
7a Ḫalīlīye: Ḫalīliye KM.
7b gerek: diler Yz3.

4 Mest-i ġafletsin eyā ġāfil ṭur uyḳudan uyan
Gör ne maᶜdensin ne deryāsın ne gevher kānısın

5 Cümle eşyā saña cism olmışdur iy ṣāḥib-kemāl
Ġāfil olma kendüzüñden kim cihānuñ cānısın

6 Olmagil ġāfil özüñden aç baṣīret çeşmüñi
Sen seni gör kim ne ẕātuñ ḥuccet ü bürhānısın

7 İy Ḫalīlī ġam degül ṣūretde ger dervīş-iseñ
ᶜĀlem-i maᶜnīde gör kim ᶜālemüñ sulṭānısın

(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170a-b)

46

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Zāhidā cehd eyle bil kim seni kimdür yaradan
Ḳanda olurduñ ezelde bunda geldün ne_aradan

2 Bilmedüñse kim ne-durur bunda gelmekden ġaraż
Gör ki ḥayvāndan betersin belki seng-i ḫāradan

3 Sen hümā-yı vaḥdet idüñ nişe geldüñ keṡrete
Bir ḳafesde mesken itdüñ muḫtelif çār-pāreden

4 Bunca aḫlāḳ-ı ẕemīme sende olur müctemiᶜ
Cehd idüp ḳurtaramazsın nefsüñi emmāreden

5 Gel özüñden olma ġāfil bil ne cevhersin seni
Menzilüñ refᶜ idegörgil kevkeb-i seyyāreden

6 Şöhret-i dünyāyı ḳılma iḫtiyār iy derdmend
Baḥr-ı bī-pāyāna düşme olmagil bī-çāreden

7 Eyleme maᶜnā yüzinde ṣūreti yek-ser niḳāb
Nefse aldanma ḥaẕer ḳıl dünyī-i mekkāreden

45/7a -iseñ: Metinde "-isen".

8 Virme dil naḳşına naḳḳāş iste ger bīnā iseñ
Ḳo bu reng-āmīz naḳşı geç bu aḳ u ḳaradan
(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170b)

47

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Zāhidā çün bī-ḫabersin nāme-i nāmūsdan
Bārī inkār itme Ḥaḳḳa geç ḳuru nāmūsdan

2 Ḳoy enāniyyet ṭarīḳin maᶜrifet kesb idegör
Ādem oğlısın ne bulduñ ṣūret-i kābūsdan

3 Nūr-ı Ḥaḳdur görinen ᶜārifden iy kūteh-naẓar
Şöyle kim şemᶜuñ żiyāsı görinür fānūsdan

4 Pādişāh-ısañ ne var cehd it gedā-yı ᶜārif ol
Cehl-ile bārī ne ḥāṣıl genc-i Daḳyānūsdan

5 Zāhid[ā] sen ᶜāşıḳa mülḥid dime kāfir degül
Ol sürer ẕevḳın def ü çeng ü ney ü nāḳūsdan

6 Ṣūfī[-i] ḫˇod-bīn ne bilsün Ḥaḳ ṭarīḳinden ḫaber
Ol hemān dünyāyı ṭoldurmış-durur sālūsdan

7 İy Ḫalīlī bulmaġ isterseñ Cenāb-ı Ḥaḳḳa yol
Ḫāk-i pāy-ı ᶜārif ol dūr olmagil pā-būsdan
(*Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170b-171a)

48

Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ol benem kim ḳalmazam cānān yolında cāna ben
Cān nedür kim anı ḳurbān itmeyem cānāna ben

48/Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger: – CM.
1b itmeyem: ḳılmayam CM.

2 Ṭālib-i derd olmayan dermāndan olur bī-naṣīb
Derdmend oldum anuñ-çün kim irem dermāna ben

3 Çünki yārüñ yārine iḥsānıdur cevr ü cefā
Cān-ıla müştāḳam ol yār eyleyen iḥsāna ben

4 Çün belī geldi lisānumdan benüm rūz-ı elest
Ṣādıḳam ḳavlümde ṭoġrı ṭurmışam peymāna ben

5 Zāhidüñ bī-hūde güftārı baña ḳılmaz es̱er
Çünki dānāyam ne ma^{c}nīden uyam nā-dāna ben

6 Aḥsen-i ṣūretden iy ṣūfī beni men^{c} itme kim
Olalı Raḥmāna ^{c}ārif uymazam şeyṭāna ben

7 Ol Ḫalīlīyem ki ḳıldum faḫra faḳrı iḫtiyār
Ḳāni^{c}am faḫra taḥassür ḳılmazam sulṭāna ben

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 285b; *Câmi^{c}ü'l-Me^{c}ânî* [yz.] 4094: 172a)

49

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Çün ^{c}ıyān oldı rumūz-ı *^{c}alleme'l-esmā* bize[XLV]
Rūşen oldı nükte-i sırr-ı şeb-i isrā bize

2 Ẕerre vü mihrüz egerçi maṭla^{c}-ı nūr olmışuz
Ḳaṭre-i baḥruz velīkin mevc urur deryā bize

2a dermāndan olur bī-naṣīb: kimdür ki dermān isteye CM.
6a ṣūfī: zāhid CM.
7a ḳıldum faḫra faḳrı: faḳrı faḫr ḳıldum EHK.
7b faḫra taḥassür: faḳra tecerrüd CM.
49/Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger: – CM, – KM.
1a ^{c}ıyān: beyān EHK.
[XLV] *^{c}alleme'l-esmā*: "İsimlerini öğretti". Tamamı "Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek 'Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin' dedi." (Bakara 2/31) mealindeki ayet-i kerimeden iktibas.
2a Ẕerre vü mihrüz: Ẕerre-i mihrüz CM, KM; nūr: mihr KM.
2b Ḳaṭre-i: Ḳaṭrī-i KM; velīkin: egerçi CM.

3 Bilmişüz dünyā-yı fānīnüñ nedür keyfiyyeti
Ẓāhir olmışdur ḫafā-yı ᶜālem-i ᶜuḳbā bize

4 Çār-ᶜunṣurdur bizi ṣūretde ḳılduran ḳarār
Yoḳsa maᶜnīde maḳām-ı ḳurb-ı Ḥaḳdur cā bize

5 Ṣūfiyā biz çekmezüz imrūz u ferdā ġuṣṣasın
İbn-i vaḳtüz lā-cerem imrūzdur ferdā bize

6 Ümmehātuñ zübdesiyüz Ḥaḳḳa maẓhar olmışuz
Şöyle ẕātuz kim bulınmaz bir daḫı hem-tā bize

7 Cennet ü dīdārdur maḳṣūd-ı ehl-i maᶜrifet
Bir nefes ansuz gerekmez cennetü'l-Meᶜvā bize

8 Biz bu maᶜnī gülşeninde söylerüz bülbül gibi
Ḥasret iltür nuṭḳ-ıla ṭūṭī-i şekker-ḫā bize

9 İy Ḫalīlī ġāfil olma ol hümāyūn-peşşeyüz
Kim ḳılur her dem tecellī Ḳāfdan ᶜanḳā bize

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 338b; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 144a)

3a keyfiyyeti: keyfiyyetin KM.
3b ḫafā-yı: ḫafāᶜī KM.
4: – EHK, 6 KM.
4a ᶜunṣurdur: ᶜanāṣırdur KM.
5: 4 EHK, 4 KM.
5b İbn-i vaḳtüz: eyne vaḳtük (?) EHK; imrūzdur: imrūz-durur KM.
6: 5 EHK, 5 KM.
6a olmışuz: düşmişüz EHK, KM.
7: – EHK, 7 KM.
7a dīdārdur: dīdār KM.
8: – EHK, 8 KM.
8a bu: ki EHK, KM.
8b iltür: eyler CM.
9: 7 EHK, 9 KM.
9a ol: şol EHK; hümāyūn: hümā tek EHK; peşşeyüz: şerreyüz KM.
9b Ḳāfdan: Ḳāf-ıla CM.

50

Naẓīre-i Ḫalīlī Ḳāfiye[-i] Muġāyir Redīf-i Diger

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Faᶜūlün

1 Cānā beni ṣalduñ çü bu ġurbet nemedine
Maḥv oldı vücūdum daḫı ᶜışḳuñ nemedine

2 ᶜIşḳuñ yolına sālik olup ḳāniᶜam iy dōst
Bir ḫırḳa-i peşmīne külāh-ı nemedīne

3 İster ki ṭavāf ide ser-i kūyuñı her dem
Ne Mekke diler bu dil-i miskīn ne Medīne

4 Çün cümle vücūdāt olısar fānī[-i] muṭlaḳ
Aṭlas ne virür şāha gedāya nemedī ne

5 Dīvāne olupdur ġam-ı ᶜışḳuñla Ḫalīlī
Bilmez ki nedür kūh ne ṣaḥrā ne medīne

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 377b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 144b)

51

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Cānā bu ḫastenüñ naẓar it her gün āhına
Baḳma teraḥḥum eyle anuñ her günahına

2 Cismüñ ḥarīre beñzer iñen iy perī-liḳā
Ḳalbüñ revā mıdur ki döner her gün āhene

3 Ḳaşuñ ṭanuḳlıġıyla gözüñ ḳanumı döker
Baḳ bu ḥarāmī ḫaṣmuñ ol egri güvāhına

4 Mihrin[e] māhına felegüñ ḳılmaz iᶜtibār
Tā baḳdı gözlerüm yüzüñüñ mihr [ü] māhına

50/Naẓīre-i Ḫalīlī Ḳāfiye[-i] Muġāyir Redīf-i Diger: – KM.
2a külāh-ı: külāh u KM.
3a kūyuñı: kūyuñ KM; her dem: iy dōst KM.
5b ne (1.): – KM.

5 ᶜIşḳuñ yolında başumı meydāna ḳomışam
ᶜĀşıḳ mıdur başın ḳomayan ᶜışḳ rāhına

6 Ben bende-i faḳīr ü ḥaḳīrem muṭīᶜ-i dōst
Bī-devlet ol ki ᶜāṣī olur pādişāhına

7 Oldı Ḫalīlī ᶜışḳuña yek-reng ü yek-cihet
Baḳmaz bu ᶜālemüñ daḫı sürḫ ü siyāhına

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 144b-145a)

52

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger

Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün

1 Her kim bu fānī dünyenün aldanmadı leẕẕātına
Dārü'l-beḳāda şāh olup bindi saᶜādet atına

2 Kimüñ ki nerrād-ı felek dökdi güşādı mühresin
Düşdi müdārāsuz ḳalup şaṭranc-ı dehrüñ mātına

3 İy dil başīret çeşmüñi aç u küdūretden arın
Gör kim kimüñ manẓūrısın baḳ kendüzüñ mirᵓātına

4 Her kimde kim var ẕerrece daᶜvā-yı benlikden es̱er
Baḥr-ı ṣıfāta ġarḳ olup yol bulabilmez ẕātına

5 Māniᶜ Cenāb-ı ᶜİzzete leẕẕāt-ı nefsāniyyedür
İy dil hevesden fāriġ ol düşme hevā ẓulmātına

51/7b bu ᶜālemüñ daḫı: Metinde "daḫı bu ᶜālemüñ", vezin gereği düzeltildi.
52/Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger: – CM, – KM.
1a dünyenüñ: dünyānuñ EHK, KM.
1b Dār-ı: Dārü'l KM; Dār-ı beḳāda şāh olup: Bāḳī olup ᶜuḳbīde ol EHK.
2a Kimüñ: Kime CM, KM; ki: kim KM; dökdi: tikdi CM; mühresin: mühresi CM.
2b mātına: atına EHK.
3: 6 CM.
3a çeşmüñi aç u küdūretden arın: çeşmin aç arıt küdūretden seni EHK, KM.
3b kendüzüñ: kendüñüñ CM, ẕātuñuñ KM.
4: 5 CM.
4b olup: olur KM; bulabilmez: bilemezler EHK.
5: 3 CM.
5a nefsāniyyedür: nefsānī-durur CM.

6 Çün āşiyān-ı vaḥdetüñ murġ-ı hümāyūn-bālisin
Sen āfitābı ḳıl ṭaleb meyl eyleme ẕerrātına

7 Çün ṭālib-i dīdārdur Ḥaḳdan Ḫalīlī derdmend
Ne dūzaḫından ḫavf ider ne meyl ider cennātına

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 365a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 145a)

53

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Yār çün ᶜarż-ı cemāl eyleye bāzāra gele
Ḳamu şehr ehli fiġān eyleye vü zāra gele

2 Ṣaçı küfrinden eger ruḫları īmān ide ᶜarż
Dünyede ḳalmaya kāfir ḳamu iḳrāra gele

3 Ḳıblesinden yüzinüñ zāhid eger döndüre yüz
Sille-i dest-i felekden yüzi dīvāra gele

4 Bülbül-i dil nice feryād u fiġān itmeye çün
Baḳa bu ḳaş u göze vü gül-i ruḫsāra gele

5 Dile didüm yüri zülfine ṭolaş didi nedür
Göz göre kim-durur ol kim dehen-i māra gele

6 Ġonca ger lāf-ı tekellüm ide aġzıyla anuñ
ᶜĀḳıbet dest-i ṣabādan yaḳası pāre gele

6: 4 CM.
6b āfitābı: āfitāb KM.
7a derdmend: dem-be-dem EHK, KM.
53/Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger: – KM.
2b Dünyede: Dünyāda KM.
4b ḳaş u göze vü: ḳaşı görüben EHK.
5a nedür: nedir KM.
5b dehen-i: deheni KM.

7 Ölse derd-ile Ḫalīlī lebi şevḳından anuñ
Çıḳmaya cānı hemān şöyle nefes vara gele

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 351a; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 145a-b)

54

Naẓīre-i Ḫalīlī

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 ᶜĀrıżuñ ᶜarż eylemişsin iy perī gülzārda
Kim ḫacildür gül yüzüñden şerm ider gül zārda

2 Reng ü būyın zülfüñe beñzetdi çün müşg-i Ḫıṭā
Ol ḫaṭādan pōst-pūş olup gezer emṣārda

3 Dil behişt-i kūyuña beñzer ümīd itmiş-durur
Kim firāḳuñ gibi cān yaḳar caḥīm-i nārda

4 İsterem küçük dehānuñdan müberḳaᶜ būselik
Rāst gelmez naġme-i ᶜuşşāḳ bu edvārda

5 Çün cemālüñ gözlerem çeksem gerek cevr-i raḳīb
Gül diren elbette ṣabr eyler ᶜaẕāb-ı ḫārda

6 Eyledi ġamzeñ ḫadengi cevşen-i cāndan güẕer
Bu ᶜaceb zaḫmı belürmez sīne-i efgārda

7 Tā Ḫalīlī āteş-i hicrān ile yaḳdı ciger
Dil kebāba ḳılmadı raġbet daḫı bāzārda

(Köksal 2001: 2279)

55

Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

7a lebi: yüzi KM.
55/Naẓīre-i Ḫalīlī Rāst: Naẓīre-i Ḫalīlī EN, – CM.

1 ᶜIşḳ-ı maᶜşūḳında ol ᶜāşıḳ ki ḳıymaz cānına
Derde hem-dem olmamışdur irmesün dermānına

2 Ol ki çevgān-ı ser-i zülfine yārüñ meyl ider
Başını ṭōp itmeyince girmesün meydānına

3 Zāhidā gel ᶜucbı ḳo kesb eyle Raḥmānī-ṣıfat
Uyma iy bī-çāre nefs-i şūmuñuñ şeyṭānına

4 Vaṣl-ı dilberden beḳā dārında maḥrūm olısar
Kim ki bu dār-ı fenāda irmedi cānānına

5 Degme bir ādem-ṣıfat ḥayvāndan umma maᶜrifet
Kim maᶜārif feyż-i Rabbānī-durur insānına

6 Zülfinüñ küfrini ol ᶜārif ki bildi ᶜayn-ı dīn
Bāreka'llāh āferīn olsun anuñ īmānına

7 İy Ḫalīlī fażl-ı Ḥaḳdan olmaġıl nevmīẕ kim
Ḥaḳḳa irişmek müfevvezdür anuñ iḥsānına

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 376a-b; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171b; Köksal 2001: 2347-2348)

56

Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Eyā ġāfil ne kesb itdüñ bu fānī dār-ı dünyāda
Ki ᶜömri *lā*da ṣarf itdüñ degülsin fikr-i *illā*da

1a ol ᶜāşıḳ ki: ᶜāşıḳ çün ki EN.
1b hem-dem: hem-derd EN.
3a gel ᶜucbı ḳo: ḳo ᶜucbuñı CM, ḳo cübbeñi EN.
3b şūmuñuñ: şūma vü CM.
4b dār-ı fenāda: dārü'l-fenāda EN.
5b maᶜārif: maᶜānī EN; maᶜārif feyż-i Rabbānī-durur: bu bābuñ fetḥi mümkindür bilen CM.
6a Zülfinüñ: Dilberüñ EHK, EN.
7a olmaġıl: olmagil CM; nevmīẕ: nevmīd CM.
7b müfevvezdür: müfeyyeżdür CM; anuñ: Ḥaḳḳuñ CM, EN.
56/Ġazel-i Ḫalīlī Redīf-i Diger: – CM.
1a ġāfil: ṣūfī EHK.

2 Gözüñ aç ḫᵛāb-ı ġafletden özüñi tanı iy miskīn
Ne menzilden gelürsin gör ne istersin bu meʾvāda

3 Gel imdi resm-i taḳlīdi ḥicābuñdur gider senden
Temāşā eyle naḳḳāşı nuḳūş-ı cümle-eşyāda

4 Vücūdı mā-siva'llāhuñ mecāzı gör yaḳīn bilgil
Ḥaḳīḳī ẕāta ol ṭālib geçür ᶜömrüñ bu sevdāda

5 Eger müştāḳ-ısañ Ḥaḳḳa vücūd-ı fāniyi maḥv it
Kim irse maḥv olur lā-büd vücūd-ı ḳaṭre deryāda

6 Anuñ kim nūr-ı vaḥdetden dü-çeşmin rūşen itdi Ḥaḳ
Ne şevḳı var bu kes̱retde ne ḫᵛod ẕevḳı bu ġavġāda

7 Ḫalīlī ġam degül sırr-ı müsemmādan ḫaber virse
Kim olan Ādeme Ḥaḳdur muᶜallim ᶜilm-i esmāda

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 327a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 170b)

57

Min-Kelām-ı Ḫalīlī Redīf-i Diger

Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün

1 Ḫᵛoşdur çemende bāde-i gül-reng zerrīn cām-ıla
İllā meger ki içilür bir serv-i sīm-endām-ıla

2 Cānā cemālüñ Kaᶜbesin çeşmüm ṭavāf itmek diler
Boynuma ṣalġıl zülfüñi kim saᶜy idem iḥrām-ıla

3 Didüm ki iy dilber nice dil murġını ṣayd eyledüñ
Ḫāliyle zülfin gösterür ol dāne vü bu dām-ıla

2a ḫᵛāb-ı: ḫāb-ı EHK.
3b naḳḳāşı nuḳūş-ı: naḳḳāşuñ nuḳūşı CM.
4a mecāzı gör: mecāzıdur EHK.
4b ᶜömrüñ: ᶜömri EHK.
5a -ısañ: -ısan CM; Ḥaḳḳa: ḥaḳḳā EHK; vücūd-ı fāniyi: vücūdı fānī CM; maḥv: terk CM.
6b şevḳı: ẕevḳı CM; kes̱retde: kes̱retden EHK; ẕevḳı: şevḳı CM; ẕevḳı bu: ẕevḳı var bu EHK, "var" kelimesi vezin gereği çıkarıldı.
7b ᶜilm-i: cümle CM.

4 İy fitne-i devr-i ḳamer sevdālu ḳıldı ᶜālemi
Ol zülf-i kāfir-kīş kim pā-bestedür İslām-ıla

5 Ser-mest ġamzeñ dem-be-dem ḳanın içer ᶜāşıḳlaruñ
Yaᶜnī diler hem-reng ola rindān-ı dürd-āşām-ıla

6 Ben āb-ı çeşmüm aḳıdup nār-ı ġamında yanaram
Ḫāk olıcaḳ ᶜāşıḳ umar vaṣlın hevā-yı ḫām-ıla

7 Geçsün belā vü miḥnet ü derd ü ġam-ıla tā-ebed
Daᶜvā-yı ᶜışḳ iden göñül pervā-yı neng ü nām-ıla

8 Nūş eyle cāmı Cem gibi ṣāf eyle dil mirᵓātını
İy ṣūfī[-i] peşmīne-pūş olmasa ġam encām-ıla

9 Cānā Ḫalīlī yüzüñe meh didi vü kesdi sözin
Bildi ki taḥrīr idemez şerḥin anuñ aḳlām-ıla

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 352b)

58

Naẓīre-i Ū[XLVI]

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Kaᶜbe-i kūyuñdur iy şeh cennetü'l-Meᵓvā bize
Ol sebebden dünyī vü ᶜuḳbīde oldı cā bize

2 Ḳılmazuz biz ġayra ᶜālem içre ᶜālī-himmetüz
Sini sevmek oldı tenhā himmet-i aᶜlā bize

3 Biz bugün maḥbūbum-ıla eylerüz ᶜıyş [u] ṭarab
Ġam degül ger ṭaᶜn iderse zāhid-i ferdā bize

4 Her göñül ᶜālemde bir sevdā ḳabūl itdi velī
Ḥamdüli'llāḥ kim [sevād-ı] zülfdür sevdā bize

[XLVI] Bu gazel, Halîlî'ye ye ait bir gazelin (Metnimizdeki 49 numaralı gazel) hemen yanına, der-kenar olarak bu başlıkla alındığı için ona ait olduğu düşünülmüştür.

58/4b [sevād-ı]: Metinde "sevdā-yı", vezin gereği düzeltildi.

5 Çarḫ-ı aᶜẓāmdan geçeydük ḳadr-ile biz ḫāk-ilen
Eyleseydüñ luṭf-ıla bir kez naẓar cānā bize

6 Eşk-i çeşmüm itdi çeşmüm zevraḳın bir baḥra ġarḳ
Kim ḳatında hem-çü şeb-nem görinür deryā bize

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 338b)

59

Min-Kelām-ı Ḫalīlī vü Redīf-i Diger

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Gel saña şerḥ eyleyem ḫāṣṣıyyet-i esmāmuzı
Bilesin sırr-ı ᶜurūcı leyletü'l-isrāmuzı

2 Biz Ḫudāyı bilmişüz ᶜilme'l-yaḳīn ᶜayne'l-yaḳīn
Görmişüz eşyāda ẓāhir Ḫāliḳu'l-eşyāmuzı

3 Ger faḳīrüz ṣūretā maᶜnīde sulṭānlar bizüz
Bendeyüz ammā ki āzād itmişüz mevlāmuzı

4 Rind-i rüsvāyuz bize beñzer mi zāhiddür dimek
Beñzeden görmiş degül beñzer bizüm sīmāmuzı

5 Biz Ḫudā-bīn olduġumuzdur ki her dem reşk idüp
Zāhid-i ḫˇod-bīn virür öldürmege fetvāmuzı

6 Ṣūret ü maᶜnīde Ḥaḳdan ġayrı yoḳdur arada
Ṣūrete ṭaᶜn eyleme fehm itmedin maᶜnāmuzı

6b hem-çü: Metinde "hem-çün", vezin gereği düzeltildi.
59/Min-Kelām-ı Ḫalīlī vü Redīf-i Diger: – CM, – KM.
1a Gel saña şerḥ eyleyem: Ger beyān idem saña EHK; Gel: Ger KM.
1b ᶜurūcı: ᶜurūc EHK, CM.
2b eşyāda: her şeyde EHK; Ḫāliḳu'l-: Ḫāliḳ-ı CM.
3a Ger: Kim EHK; faḳīrüz ṣūretā: faḳīr-i ṣūretüz CM.
4: – CM, 8 KM.
4a rind-i rüsvāyuz: rind ü ḳallāşuz EHK; zāhiddür dimek: zāhid dimege EHK.
4b beñzer bizüm: beñzer ki bizüm KM.
5: 7 CM, 6 KM.
6: 6 CM, 7 KM.
6a Ḥaḳdan ġayrı yoḳdur: Ḥaḳdur ġayr yoḳdur CM.
6b eyleme: eyleyen EHK, CM; itmedin: itmedi EHK, CM.

7 Rūḥ-ı pāk-idük bize mesken cenāb-ı ḳuds-idi
Çār-ᶜ unṣurdur bize terk itdüren meʾvāmuzı

8 Ceddümüz rūḥ-ı mücerreddür biz andan ṭoġmışuz
Nā-ḫalef ferzend olup unutmışuz ābāmuzı

9 İy Ḫalīlī *ḳābe ḳavsey*nüñ beyānın eyle kim
Bulasın Ḥaḳdan maḳām-ı ḳurb-ı *ev ednā*muzı[XLVII]

(Eğridirli Hacı Kemal [yz.] 5782: 415a; *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* [yz.] 4094: 171b; Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 166a)

60

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Yüri iy ḳavli yalan dilber-i ᶜayyār yüri
Baña yārüm dime ıraḳ yüri hey yār yüri

2 Gelmedüñ niçe didüm saña ki gel ü berü gel
Ebsem ebsem yüri git gelme daḫı var yüri

3 Sen revā mı ḳılasın ᶜıyş u temāşā dün [ü] gün
Ben olam ḥasret-ile zār u dil-āzār yüri

4 Çünki başum ḳoduġum yoluña bir çöpçe degül
Yoḳ yire bes ṣal[ın]am ġayret-ile ᶜār yüri

5 Ger Ḫalīlīye ḥabīb-ile ṣafā eylemege
Olmasa çāre sefer eyleye nā-çār yüri

(Muhammed ez-Zihnî İbnü'l-Ferraş Alî [yz.] 13450: 167b)

7: 5 CM, 4 KM.
7a pāk-idük: pāk idük CM.
8: 4 CM, 5 KM.
8a rūḥ-ı: rūhü'l EHK.
8b ābāmuzı: atamuzı KM.
9: 8 CM.
XLVII *ḳābe ḳavseyn*: "İki yay aralığı kadar", *ev ednā*: "yahut daha az". Tamamı "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu." (Necm 53/9) mealindeki ayet-i kerimeden iktibas.
9b Bulasın: Bilesin CM; maḳām-ı: rumūz-ı CM.

61

Fā ͑ilātün Fā ͑ilātün Fā ͑ilātün Fā ͑ilün

1 Tā gül üzre sünbülüñ ͑ anber-feşānın bağladı
Rūz u şebden ḫayme ḳurdı sāyebānın bağladı

2 Lāle ḫaddüñ ḥasretinden bağrına yandurdı dāġ
Ġonca aġzuñ vaṣfın işitdi dehānın bağladı

3 Şekkerīn la ͑ lüñi ṭūṭī ideli gülşende şerḥ
Bülbül-i ḫ ͮ oş-ḫ ͮ ānuñ aġzında zebānın bağladı

4 Ṣūretüñ naḳşın temāşā ideli naḳḳāş-ı Çīn
Bozdı naḳşın aġzını re ͗ s ü miyānın bağladı

5 Tā Ḫalīlī naẓmın itdiler ḳulaḳda gūşvār
Fetḥī bāzārın bozup Şeyḫī dükānın bağladı

(Câmi ͑*ü'l-Me* ͑*ânî* [yz.] 4094: 172a)

62[XLVIII]

Fā ͑ilātün Fā ͑ilātün Fā ͑ilātün Fā ͑ilün

1 Ol ki sīmīn elleri ͑ āşıḳlaruñ ḳanındadur
Göñlümüñ cem ͑ iyyeti zülf-i perīşānındadur

2 Gözleri bir ġamzede fetḥ itdi dil iḳlīmini
Ḳaṣdı şimdi ben ġarīb üftādenüñ cānındadur

(Ali Emîrî 1328: 285; Kılıç 2010: III/1537; Kaya 2003: 422)

[XLVIII] Tezkirelerde sadece iki beyti verilen bu gazelin tamamına yazmalarda rastlanılamamıştır.

SONUÇ

1. Klasik Türk edebiyatında hakkında bilgi sahibi olduğumuz Halîlî mahlaslı sekiz şair bulunmaktadır. Hisâlî'nin *Metâliᶜü'n-Nezâ'ir*'inde matlaları verilen Halîlî-i Üskübî ve Halîlî-i Basrî'ye ise kaynaklarda rastlayamadık. Halîlî mahlaslı şairler içerisinde en erken dönemde yaşamış olan şair Diyarbakırlı Halîlî'dir.

2. Halîlî'nin hayatı ile ilgili kaynaklarda verilen bilgilerin pek çoğu onun *Firkat-nâme*'sine dayanmaktadır. Çünkü şair, bu eserinde kendi başından geçen olayları bizzat kendi ağzından anlatmaktadır.

3. Eldeki ipuçlarına göre Halîlî'nin bir divanı olması kuvvetle muhtemeldir. Divanı henüz elde mevcut olmasa da şiirleri bir divançe oluşturmaya yetecek çoğunluktadır.

4. Bazı tezkire yazarları şiirlerinin "pek de güzel olmadığını" söyleseler de nazire ve şiir mecmualarında Halîlî'nin çokça şiirinin bulunması ve şiirlerinin başka şairlerce tanzir edilmesi onun şiirlerin ne derece beğenildiğini ortaya koymaktadır.

5. Hem *Firkat-nâme*'de geçen, mesnevi nazım şeklinin dışındaki şiirlere hem de diğer şiirlerine bakıldığında Halîlî'nin şiirlerinde tasavvufî yönün ağır bastığı, onun mutasavvıf bir kişiliğe sahip olduğu görülür. İznik'te bir tekke yaptırarak şeyhlik vazifesi üstlenmesi de bunu destekler niteliktedir. Ancak bütün şiirleri tasavvufî nitelikte değildir, âşıkane tarzda yazılmış gazelleri de bulunmaktadır.

6. Şiirlerinde Âzerî Türkçesinin dil özelliklerine rastlandığı belirtilse de yaşadığı dönem de göz önüne alındığında Halîlî'nin şiirlerini Eski Anadolu Türkçesi devresinde değerlendirmek gerekir. Çünkü şiirlerinde bu devrenin dil kullanımları görülmektedir.

7. Halîlî, söz sanatlarını ustaca kullanan bir şairdir. Şiirlerinde cinaslı söyleyişlere sıkça rastlanır. Şiirlerinin büyük çoğunluğunun "*fâᶜilâtün fâᶜilâtün fâᶜilâtün fâᶜilün*" kalıbıyla yazılması dikkat çekicidir. İki kafiyeli (zü'l-kafiyeteyn) olarak yazdığı iki gazel, aynı zamanda güzel birer "gazel-i muad" örneğidir.

8. Aynı mahlası taşıyan ve divanı elde bulunmayıp şiirleri mecmualarda kalmış bazı şairlerin şiirleri birbiriyle karıştırılabilmektedir. Diyarbakırlı Halîlî'nin şiirleri de mahlas benzerliği yüzünden Maraşlı Halîlî ile karıştırılmıştır.

9. Mahlasların yazılışındaki benzerlikten dolayı bazı mecmualarda Celîlî'nin gazelleri Halîlî adına kaydedilmiştir. Bu nedenle mecmualardaki bazı mahlaslarda yazım hatası bulunabileceği göz önünde bulundurulması gereken bir husustur.

10. Divanı elimizde bulunmayan bir şairin şiirlerine yalnızca şiir mecmualarında rastlanılması metin neşrinde mecmuaların ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

EXPANDED SUMMARY

The aim of this study is to publish the poems of Halîlî, who is from Diyarbakır and a 15th century poet whose poems have been published in journals and whose *Dîvân* we don't have today. A great majority of the poems of Halîlî have been published in academic studies beforehand. However, the fact that some poems which belong to Halîlî in the poem journal *Dîvân-ı Eşᶜâr* on which we prepare postgraduate thesis are not found in previous publications headed us towards rescanning of journals.

In our study, first of all, brief biographies of the poets who have the nickname "Halîlî" in Classical Turkish literature are presented, then the life, artwork and literary personality of Halîlî from Diyarbakır are emphasized. Halîlî's poems are found out by scanning journals, the belonging of these poems are detected, his other poems are determined by separating his poems in his *Firkat-nâme* and comparative texts of these poems are created.

There are eight poets who have the nickname "Halîlî" as far as we are informed of from sources. Halîlî who is from Diyarbakır and constitutes the subject of our study lived at the earliest chronological period among the poets who used this nickname. In sources, he is called "Mevlânâ Halîlî", "Halîl İbrahim Bey", "Şeyh Halîlî", "Molla Halîlî". He is known as the poet of *Firkat-nâme* and Halîlî from Diyarbakır in Classical Turkish literature. Our knowledge about his life is limited. His date of birth is not determined. He tells in his *Firkat-nâme* that he came to İznik which is one of Anatolian cities in order to get knowledge after he was in Iranian land, he gave up learning knowledge after he fell in love with a beautiful one, stayed in İstanbul after he went there in 870 in hegira calendar or in 1465 in gregorian calendar and came to İznik back after that. In the last years of his life, he got a small İslamic monastery built and undertook the mission of spiritual and ethic guide as a sheik who had the monastery. He died in 1485.

The most famous artwork of Halîlî is his *Firkat-nâme*. The work of art is written by the verse form of mesnevi. There are thirty six poems written by different verse forms and meters out of the verse form of mesnevi. Halîlî tells the events that he experienced in *Firkat*-nâme from his language. The subject of divine love is treated in the mesnevi. The fact that there are lots of writing copies of it inland and abroad shows that *Firkat-nâme* is a bestseller work of art. Even though such an artwork is not determined in sources, another artwork of Halîlî is *Risâle-i Tuhfetü'l-Uşşâk*. This sufistic artwork was completed in 880 in hegira calendar or in 1476 in gregorian calendar. Its language is Persian. Furthermore, it is thought that there is a *Dîvân* which belongs to him although we don't have it today. Even if *Dîvân* has not already been found, Halîlî's poems in journals have sufficient majority to create *Dîvânçe* (Small D*îvân*).

Evaluations of the writers of a collection of biographies are generally positive about Halîlî's *Firkat-nâme*. However, Latîfî and Kınalı-zâde Hasan Çelebi thought that other poems of the poet are not so beautiful. Âşık Çelebi thought that

Halîlî is a middle level poet. However, the fact that there are many poems of the poet in journals and they are modeled by other poets after him in respect to both content and form shows to what extent Halîlî's poems are liked.

Halîlî modeled the poems of such poets as essentially Nesîmî, Ahmed Paşa, Şeyhî, Sâfî, Nizâmî from Karaman, Ahmedî after them in respect to both content and form. Such names as Âzerî poet Habîbî, Muhibbî, Sirozlu Saᶜdî, Rızâyî, Atâyî, Tarîkî, Hadîdî can be said among the poets who modeled the poems of Halîlî after him in respect to both content and form.

Halîlî's poems mostly include sufistic content, but he also has amorous gazelles. The effect of Nesîmî is obvious in his sufistic poems. In addition to that, the language properties of Azeri Turkish are seen in his poems, linguistic performance of Old Anatolian Turkish is common. Halîlî is a poet who artfully used figures of speech. Punned sayings, the use of "I said-he/she said", alliterations are some properties appearing in his poems. Two of the gazelles whose texts are given by us are written by punned rhymes. These two gazelles are penned by both the use of the last word of couplet each as the first word of couplet and with two rhymes.

The first problem that we faced in the process of finding out Halîlî's poems is that there are many poets with the nickname Halîlî. First, the poems that appeared to belong to Halîlî from Diyarbakır in sources and the poems with the nickname Halîlî in poem journals were tried to be matched by appealing to biographic works in solution to this problem. In the second phase, similarities between date of writing of the sources that include poems and dates of birth and death of poets were searched. As a result of our research, the poems of Halîlî from Diyarbakır were more compared to the poems of Halîlî from Maraş. Already, poem sample was scarcely any in sources about other poems with the nickname Halîlî except for Halîlî from Bursa.

The second problem that we face in the determination of poems is the complication between Halîlî-Celîlî which originates from the similarity in writing. Not writing dot in the first words of nicknames caused this. That's why, some poems belonging to Celîlî are recorded for the name of Halîlî in certain sources. In order to get rid of this complication, the given poem samples belonging to the poets with the nickname Celîlî and Halîlî's poems were compared in collection of biographies. Moreover, the poems of Hâmidî-zâde Celîlî whose divan was published were scanned.

According to our scanning, the resources that include Halîlî's poems and the number of poems can be presented like this: There are 40 poems in *Câmiᶜü'n-Nezâʾir* of Hacı Kemal from Eğridir. Eleven of these poems are mentioned in the *Firkat-nâme*. *Mecmaᶜü'n-Nezâʾir* of Nazmi from Edirne includes 11 poems. Three of these poems belong to Hâmidî-zâde Celîlî and two of them are mentioned in the *Firkat-nâme*. There are 33 poems in the poem journal which is named *Câmiᶜü'l-Meᶜânî* and whose compiler is not determined. One of them

belongs to Celîlî, but which one of Celîlîs is not determined, two of them are mentioned in the *Firkat-nâme*. There are 23 poems in *Pervâne Bey Mecmûᶜa*. 17 of them are the poems mentioned in the *Firkat-nâme* and 2 of them belong to (one of them belongs to Celîlî from Edirne, one of them belongs to Hâmidî-zâde Celîlî) Celîlî. There are 25 matlas with the nickname Halîlî in Hisâlî's *Metâliᶜü'n-Nezâˀir*, 4 of them belong to Halîlî from Diyarbakır. There are 65 poems in the 13450 no. poem journal *Dîvân-ı Eşᶜâr* in Koyunoğlu Museum Library, 32 of them are mentioned in the *Firkat-nâme*.

We didn't encounter another source that includes Halîlî's poems altogether out of these journals. A poem of Halîlî is given place in many journals. We totally included six poems from such journals in text comparison.

6 of the poems which belong to Halîlî and whose text is prepared by us are only in *Câmiᶜü'n-Nezâˀir*, 10 of them are only in *Câmiᶜü'l-Meᶜânî*, one of them is only in *Mecmaᶜü'n-Nezâˀir*, one of them is only in the 2006 no. writing in the National Library and 12 of them are in the 13450 no. journal in Koyunoğlu Museum Library.

62 poems of Halîlî are given place out of the poems mentioned in the *Firkat-nâme* in our study. 15 of these poems are not included in previous publications about Halîlî's poems.

KAYNAKÇA

AKBAYAR, Nuri (haz.) (1996). Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmânî* C. II, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

AKÇAY, Gülçiçek (2013). "Diyarbakırlı Halîlî ve Kaside-i Pend-nâme'si". VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Ali Emîrî Çalıştayı) Bildirileri 15-17 Kasım 2012. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. 1-13. http://bys.trakya.edu.tr/file/download/51082329/, [01.09.2015].

ALICI, Lütfi (2010). *Halîlî-i Marᶜaşî Dîvânçe ve Etvâr-ı Sebᶜa (Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*, Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

ALICI, Lütfi-TANIDIR ALICI, Gülcan (haz.) (2012). *Halîlî-i Marᶜaşî Ravzatü'l-Îmân (Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

ALİ EMÎRÎ (1328). *Tezkire-i Şuᶜarâ-yı Âmid*, İstanbul: Matbaa-i Amedî.

ALTUNTAŞ, Halil-ŞAHİN, Muzaffer (haz.) (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. http://kuran.diyanet.gov.tr/kuran_meal.pdf, [23.07.2015].

ATİK, Hikmet (2003). *Nakşî Ali Akkirmanî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYAN, Hüseyin (haz.) (1990). *Nesîmî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.

BEYSANOĞLU, Şevket (1996). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları I. Cilt* Ankara: San Matbaası.

Câmiᶜü'l-Meᶜânî, Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 4094, vr. 170a-172b.

CANIM, Rıdvan (haz) (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş-Şuᶜarâ ve Tabsıratü'n-Nuzemâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

ÇAKIR, Müjgân (2007). "Bitlis Nam Şehirden Bir Şair: Halîlî Şiirleri ve Şairliği Üzerine Tespitler". II. Van Gölü Havzası Sempozyumu 04-07 Eylül 2006, (ed. Oktay Belli). Ankara: Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yay. 401-420.

DONUK, Suat (2011). *Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 Numarada Kayıtlı Mecmûᶜa-i Eşᶜâr İsimli Şiir Mecmuası (1b-70a) (Çevriyazılı, Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DUYAR, Hidayet (2007). *Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki 11452, 12548, 13596 Numaralı Şiir Mecmualarının Tanıtımı ve 13596 Numaralı Mecmuanın Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

EĞRİDİRLİ HACI KEMAL, *Câmiᶜü'n-Nezâʾir*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, No. 5782.

EKİNCİ, Ramazan (haz.) (2013). *Hâfız Hüseyin Ayvansarayî Vefeyât-ı Ayvansarayî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, İstanbul: Buhara Yay.

ERGİN, Muharrem (1949). "*Câmiᶜü'l-Meᶜânî*'deki Türkçe Şiirler", TDED, III (2-3): 539-569. http://www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/article/view/1023016080, [07.02.2015].

ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1936). *Türk Şairleri* C. II-III, İstanbul: Bozkurt Basımevi.

ERTEK MORKOÇ, Yasemin (2003). *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiᶜü'n-Nezâʾir'i*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FEVZİYE ABDULLAH (2001). "Halîlî". *İslam Ansiklopedisi* C. V/I, Eskişehir: Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları. 162-164.

GALİTEKİN, Ahmed Nezih (haz.) (2001). *Hadîkatü'l-Cevâmiᶜ*, İstanbul: İşaret Yay.

GIBB, E. J. Wilkinson (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi* C. I-II (çev. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yay.

GIYNAŞ, Kâmil Ali (2013). *Pervâne Bey Mecmûᶜası (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GIYNAŞ, Kâmil Ali (haz.) (2014). *Pervâne Bey Mecmûᶜası* C. I-II-III, İstanbul: Akademik Kitaplar.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1971). *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu* C. II, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.

GÜLSEREN, Cemil (1990). *Halîlî: Firkat-nâme (XV. yüzyıl), (Dil Özellikleri-Metin-Seçmeli Sözlük)* Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜLSEREN, Cemil (1999). "15. Yüzyıl Şairi Halîlî ve Orijinal Bir Mesnevi: *Fürkat-nâme*", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, I (3): 45-53. http://acikerisim.aku.edu.tr:8080/xmlui/handle/11630/3060?show=full, [18.09.2015].

GÜMÜŞ, Ahmet Kemal (2012). *Mecmûᶜa-i Nezâᵓir (vr. 50b-100a) (Hasan Hüsnü Paşa No: 1031) (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

HAYRETÎ MEHMED ÇELEBİ VARDARÎ, *Dîvân*, Millî Kütüphane, No: 4498, vr. 88b.

İSEN, Mustafa *(1994). Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

KAF-ZÂDE FÂİZÎ, *Zübdetü'l-Eşᶜâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Koleksiyonu, No. 1877.

KALYON, Abuzer (2011). *Peşteli Hisâlî Metâliᶜü'n-Nezâᵓir II. Cilt (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARADAĞ, Selman (2011). *Millî Kütüphane 2860 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARATEKE, Hakan T. (1995). *İşkodra Şairleri ve Ali Emîrî'nin Diğer Eserleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

KÂTİP ÇELEBİ (2014). *Keşfü'z-Zünûn* C. I (çev. Rüştü Balcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

KAVAKLIYAZI, Ahmet (2010). *Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki 13450 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAYA, Bilge (2003). *Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metâliᶜü'n-Nezâᵓir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAYABAŞI, Bekir (1997). *Kaf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eşᶜâr'ı*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAZAN NAS, Şevkiye (haz.) (2011). *Celîlî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

KILIÇ, Filiz (haz.) (2010). *Âşık Çelebi Meşâʿirü'ş-Şuʿarâ (İnceleme-Metin)* C. III, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.

KIRKIL, Harun (2005). *Halîl, Hayatı, Eserleri ve Ravzatü'l-Îmân İsimli Eserlerinin Metin Tetkiki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KIRKIL, Harun (2006). "Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatında Derviş-nâmeler ve Konyalı Mustafa b. Yusuf'a (Halîl) Ait Bir Derviş-nâme", Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, VII (16). 235-246. http://www.tasavvufakademi.com/?bolum=ayrinti&no=615, [19.09.2015].

KÖKSAL, M. Fatih (2001). *Edirneli Nazmî Mecmaʿü'n-Nezâʾir (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KÖKSAL, M. Fatih (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yay.

KUCUR, Sadi S. (2008). Üsküdar Nalçacı Şeyh Halîl Efendi Tekkesi Haziresi Mezartaşları. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, 1-5 Kasım 2007 Bildiriler. C. II, (ed. Coşkun Yılmaz). İstanbul: Üsküdar Belediyesi. 329-378. https://marmara.academia.edu/SadiSKucur, [11.09.2015].

KURNAZ, Cemal-TATCI, Mustafa (haz.) (2001). *Mehmed Nâil Tuman Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* C. I, Ankara: Bizim Büro Yay.

KUT ALPAY, Günay (1978). "*Fürkat-nâme*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten 1977): 333-353. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_sureli&view=sureli&kategori1=makaleg&kelime1=284, [30.09.2015]

KUTLUK, İbrahim (haz.) (1989). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuʿarâ* C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

KUTLUK, İbrahim (haz.) (1997). *Beyânî Tezkiretü'ş-Şuʿarâ*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Mecmûʿa-i Eşʿâr, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, No: 11452, vr. 28b.

Mecmûʿa-i Eşʿâr, Millî Kütüphane, No. 3628. vr. 14b.

Mecmûʿa-i Eşʿâr, Millî Kütüphane, No: 2006, vr. 78a-b.

Mecmûʿa-i Eşʿâr, Millî Kütüphane, No: 2907, vr. 20a.

Mecmûʿa-i Nezâʾir, Mevlana Müzesi, No: 2456, vr. ?

MUHAMMED EZ-ZİHNÎ İBNÜ'L-FERRAŞ ALÎ, *Dîvân-ı (Mecmûʿa) Eşʿâr*, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, No. 13450.

MÜSTAKÎM-ZÂDE SÜLEYMAN SADEDDİN EFENDİ (2000). *Mecelletü'n-Nisâb (Tıpkıbasım)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

ÖZCAN, Abdülkadir (haz.) (1989). *Şakâʾik-ı Nuʿmâniye ve Zeyilleri I-Mecdî Mehmed Efendi Hadâʾiku'ş-Şakâʾik*, İstanbul: Çağrı Yay.

ÖZGÜL, M. Kayahan (haz.) (2000). *İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuʿarâ)* C. II, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

SEHÎ BEY (1307). *Tezkire-i Sehî*, İstanbul: Matbaa-i Amedî.

SOLMAZ, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şuʿarâ'sı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1308). *Kâmûsü'l-Aʿlâm* C. III, İstanbul: Mihran Matbaası.

TATCI, Mustafa-KURNAZ, Cemal (haz.) (2009). *Bursalı Mehmed Tâhir Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, Ankara: Bizim Büro Yay.

TAVUKÇU, Orhan Kemal (1993). *Halîlî, Firkat-nâme (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAVUKÇU, Orhan Kemal (2004). "Türk Edebiyatında Firâk-Nâme Adlı Eserler". Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi = Journal of Turkish Cultural Studies, (10): 89-122.

TAVUKÇU, Orhan Kemal (2007). "Ayrılığın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Firâk-nâmeler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, V (10): 197-220. http://www.talid.org/downloadPDF.aspx?filename=257.pdf, [07.02.2015].

TAYYİB, *Dîvân*, Millî Kütüphane, No. FB 437, vr. 46a.

TILFARLIOĞLU, Musa (2011). *Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Bölümü 59 Numarada Kayıtlı Mecmûʿa-i Eşʿâr İsimli Şiir Mecmuası (71a-140b) (Çevriyazılı, Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TUNÇ, Semra (2005). "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1985 Numaralı Şiir Mecmuası", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (18): 11-87.

TURGUT, Elif (2013). *16. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuasının İncelenmesi (1b-50a)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÜNVER, İsmail (1993). "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, XI (1), 51-89.

YILMAZ, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Kesit Yay.